

POLITECHNIKA CZĘSTOCHOWSKA

Katarzyna Olejniczak-Szuster

Michał Dziadkiewicz

Katarzyna Brendzel-Skowera

Judyta Kabus

**ZARZĄDZANIE
USŁUGAMI
SPOŁECZNYMI
GMINY WOBEC
ZJAWISKA
PRZEMOCY**

Częstochowa 2021

POLITECHNIKA CZĘSTOCHOWSKA

Katarzyna Olejniczak-Szuster
Michał Dziadkiewicz
Katarzyna Brendzel-Skowera
Judyta Kabus

Zarządzanie usługami społecznymi gminy wobec zjawiska przemocy

Monografia



Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej

Częstochowa 2021

Recenzent

dr hab. Janusz Szopa, prof. AWF

Korekta językowa

Anita Ganoun

Redakcja techniczna

Dorota Boratyńska

e-ISBN 978-83-7193-799-6

© Copyright by Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2021

© Copyright by Katarzyna Olejniczak-Szuster, Michał Dziadkiewicz
Katarzyna Brendzel-Skowera, Judyta Kabus, Częstochowa 2021



Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne 4.0
Międzynarodowa (CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział 1	
Przemoc zjawiskiem powszechnym	9
1.1. Przemoc w ujęciu terminologicznym	9
1.2. Rodzaje, formy i skutki przemocy	15
1.3. Przemoc w prawie polskim	21
Rozdział 2	
Przemoc w rodzinie	27
2.1. Przemoc w rodzinie – pojęcie	27
2.2. Uwarunkowania przemocy w rodzinie	29
2.3. Rodzaje i formy przemocy w rodzinie. Cykle przemocy w rodzinie	39
2.4. Przemoc w rodzinie w Polsce i na świecie	45
Rozdział 3	
Programy i działania prewencyjne wobec przemocy w mieście Częstochowa	50
3.1. Diagnoza przemocy w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	50
3.2. Zapobieganie przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa	55
3.3. Formy zapobiegania przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa	60
Rozdział 4	
Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa w aspekcie działań miejskiego zarządcy mieszkaniowego	64
4.1. Zarys metodologiczny badania	64
4.2. Zjawisko przemocy w rodzinie według mieszkańców miasta Częstochowy	66
4.2.1. Charakterystyka mieszkańców Częstochowy biorących udział w badaniu	66
4.2.2. Analiza zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa	69
4.3. Postawy pracowników ZGM TBS w Częstochowie wobec zjawiska przemocy w rodzinie	78
4.3.1. Charakterystyka pracowników ZGM TBS w Częstochowie biorących udział w badaniu	78
4.3.2. Ocena postaw pracowników ZGM TBS w Częstochowie wobec zjawiska przemocy w rodzinie	79
Rozdział 5	
Zarządzanie mieszkaniami komunalnymi a profilaktyka przemocy	85
5.1. Ubóstwo mieszkaniowe a zjawisko przemocy	85
5.2. Zarządca zasobu mieszkaniowego gminy a kwestia zjawiska przemocy	88
Podsumowanie	93
Literatura	98
Spis tabel	105
Spis rysunków	105
Załącznik	107
Summary	115

Wstęp

Monografia naukowa *Zarządzanie usługami społecznymi gminy wobec zjawiska przemocy* jest efektem teoretycznych i praktycznych badań poświęconych analizie przemocy w mieście Częstochowa w latach 2017-2020.

Przemoc należy do zjawisk, z którymi trudno się obecnie nie zetknąć. Ma nie tylko charakter ogólnopolski, ogólnoswiatowy czy ogólnoludzki, ale również historyczny. Współcześnie przemoc jest obecna w życiu codziennym, w przekazach medialnych czy w fikcji wypełniającej kulturę i sztukę. Przemoc nie jest więc problemem marginalnym, jest zjawiskiem powszechnie spotykanym w różnych środowiskach i sferach życia. W szczególności w obecnych czasach, kiedy świat dotknęła pandemia SARS-CoV-19, temat przemocy stał się wszechobecny. Już po kilku tygodniach od ogłoszenia nakazu domowej izolacji z powodu zagrożenia koronawirusem odnotowano wzrost przypadków przemocy.

Punktem wyjścia do przygotowania niniejszej monografii jest refleksja nad obecnym położeniem rodziny i jej członków. Zainteresowanie to wynika z faktu, iż współczesna rodzina znajduje się w niespotykanej wcześniej sytuacji, jej status ulega ciągłym przeobrażeniom dokonującym się w aspekcie globalnym, które bezpośrednio i pośrednio dotyczą też polskich rodzin. Obecnie można zaobserwować takie zjawiska, jak: zmiana stylu życia rodziny i jej tradycyjnych funkcji, ubożenie rodziny, liberalizacja norm współżycia rodzinnego, uzależnienia członków rodziny czy przemoc wewnątrzrodzinna. Przemoc na ogół nie jest rzadkim zjawiskiem w polskich domach, jednakże nowe, wyjątkowe warunki ją eskalowały. Ofiary zostały przez lockdown zamknięte pod jednym dachem ze swoimi oprawcami, a w wielu domach istniejące już konflikty nasiliły się. Wyższe statystyki odnotowano w każdym kraju dotkniętym pandemią. Problem przemocy domowej zarówno w Polsce, jak i na świecie występuje wciąż w niepokojącej skali, a zasadniczą kwestią staje się uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak wyeliminować to zjawisko i ochronić przed nim osoby zagrożone. Przemoc dotyka rodzin o różnym statusie społecznym i bez wątpienia należy ją zaklasyfikować do kategorii zachowań szkodliwych społecznie. Jest to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciwko członkowi rodziny, które narusza jego prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody.

Zagadnienia prezentowane w niniejszej monografii koncentrują się wokół wielopłaszczyznowej i szczegółowej diagnozy skali przemocy domowej w mieście Częstochowa w latach 2017-2020, ze szczególnym uwzględnieniem liczby małoletnich dzieci, kobiet i mężczyzn, którzy doświadczyli przemocy od najbliższej osoby oraz osób zatrzymanych stosujących przemoc w rodzinie. Zgodnie z zasadą od ogółu do szczegółu książka zawiera trzy obszary problemowe i prowadzi czytelnika od teoretycznych rozważań nad problemem przemocy, identyfikacji zjawiska problemu przemocy rodzinnej, jej form i rodzajów, przez szerokie studium występowania

przemocy w mieście Częstochowa oraz podmiotów podejmujących działania pomocowe na rzecz ofiar przemocy w rodzinie, aż po praktyczne przykłady wspomagania profilaktyki przemocy przez Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (ZGM TBS Sp. z o.o.).

Głównym celem prezentowanej monografii było określenie poziomu wiedzy i znajomości problematyki przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Częstochowy oraz pracowników ZGM TBS Sp. z o.o. w Częstochowie. Wobec powyższego przedmiotem badań było zjawisko przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa, a główny problem badawczy stanowiła analiza zjawiska przemocy w rodzinie w aspekcie działalności miejskiego zarządcy zasobu mieszkaniowego.

Różnorodność aspektów tematyki badawczej oscylującej wokół celu głównego wpłynęła na konieczność wyodrębnienia płaszczyzn teoretycznych i empirycznych, co z kolei przyczyniło się do sformułowania celów szczegółowych:

1. Określenie skali i charakterystyka zjawiska przemocy w rodzinie w opinii badanych.
2. Identyfikacja wiedzy na temat profilaktyki działań wobec przemocy w rodzinie.
3. Ocena skuteczności działań podejmowanych w ramach przeciwdziałania przemocy.
4. Analiza kierunku rozwoju działań podejmowanych dla przeciwdziałania przemocy.

Rozważania wokół problematyki powyższych celów cząstkowych umożliwiły przyjęcie następujących hipotez badawczych:

- Hipoteza badawcza H01 – *Pomimo funkcjonowania rozwiązań z zakresu profilaktyki przemocy konieczne jest opracowanie modelowego programu profilaktycznego do stosowania przez instytucje administracji publicznej.*
- Hipoteza badawcza H02 – *Miejski zarządca zasobu mieszkaniowego jest instytucją, która ma wpływ na poziom wiedzy społeczeństwa o profilaktyce przemocy w rodzinie.*

Realizacja założonych celów oraz przyjęte hipotezy zdeterminowały układ niniejszej publikacji, w której wyszczególniono wstęp, 5 rozdziałów oraz zakończenie.

W pierwszym rozdziale podjęto próbę zdefiniowania terminu „przemoc”. W pracy nawiązano do zagadnień pokrewnych, przedstawiając omawiany termin w zestawieniu pojęć takich jak „konflikt” czy „agresja”. Scharakteryzowano również pola badawcze oraz determinanty definiujące przemoc. Szczególną uwagę poświęcono omówieniu rodzajów, form i skutków przemocy. Tę część książki kończy podrozdział, w którym przytoczono najnowsze przepisy funkcjonujące obecnie w prawodawstwie polskim, a traktujące o zjawisku przemocy w rodzinie. Jest to synteza przepisów znajdujących się w różnych aktach normatywnych i stanowiąca pewnego rodzaju kompendium wiedzy dla osób poszukujących informacji na ww. temat.

Rozdział drugi prezentowanej monografii przybliżył pojęcie „przemocy w rodzinie”, jej uwarunkowań, rodzajów oraz form. Opisuje także uczestników oraz cykle przemocy rodzinnej. W tej części pracy przełożono wiedzę teoretyczną na praktyczne przykłady wskazujące na skalę tego zjawiska. Przedstawiono syntezę działań policyjnych podjętych w celu zwalczania przemocy w krajach europejskich oraz

w Polsce w latach 2017-2020. Nakreślono również trudności, jakie mają organizacje międzynarodowe czy europejskie w oszacowaniu rozmiarów tego zjawiska oraz zwrócono uwagę na eskalację zjawiska przemocy w rodzinie w czasie epidemii SARS-CoV-19.

Kolejne rozdziały to część badawcza niniejszej monografii. Na początku części empirycznej opracowania przedstawiono analizę programów i działań prewencyjnych wobec przemocy w mieście Częstochowa w latach 2017-2020, podejmowanych celem zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy jakości życia mieszkańców Częstochowy, a przede wszystkim zapobiegania przemocy. Wskazano kierunki i rodzaje działań realizowanych w ramach Programu Przeciwdziałania Przemocy w Mieście Częstochowa oraz szczegółowo opisano procedurę „Niebieskiej Karty”. Zaprezentowano przekrojowe badania obrazujące skalę przemocy domowej w mieście. Sprecyzowano także liczbę osób zatrzymanych stosujących przemoc w rodzinie w ww. okresie.

Rozdział czwarty został podporządkowany weryfikacji założonych hipotez. Rozdział ma charakter metodologiczno-empiryczny. Przedstawiono w nim podstawowe założenia badawcze przyjęte przez autorów oraz opisano konstrukcje narzędzi badawczych wykorzystanych w pracy. Następnie, wykorzystując dane empiryczne, przeprowadzono analizę badanego zjawiska oraz zidentyfikowano determinanty mające zapobiegać przemocy. Jako podstawę badania wykorzystano metodę sondażową. Narzędzie badawcze stanowiły dwa ustrukturyzowane kwestionariusze ankietowe służące weryfikacji postawionych hipotez. Pierwszy z nich zawierał pytania dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa i został zrealizowany przez Komendę Miejską Policji w Częstochowie oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie. Drugi został skierowany za pośrednictwem wewnętrznych kanałów komunikacji do pracowników ZGM TBS w Częstochowie. Dotyczył zjawiska przemocy w rodzinie oraz profilaktyki w aspekcie działalności miejskiego zarządcy zasobu mieszkaniowego. Badanie przeprowadzono w okresie od 1 września do 30 listopada 2020 roku.

Ostatni, piąty rozdział monografii poświęcono omówieniu kwestii zarządzania mieszkaniem komunalnym w obliczu występującego zjawiska przemocy domowej. Stwierdzono, iż występowanie przemocy domowej łączy się z ubóstwem mieszkaniowym, które niejako stwarza dla niej fizyczne ramy. Wskazano także, że osoby zagrożone agresją współmieszkańców stają się ofiarami przemocy ze względu na zależność ekonomiczną i brak możliwości wyprowadzenia się od sprawcy. W dalszej części rozdziału podkreślono, iż zasób mieszkaniowy gmin zarządzany jest przez zinstytucjonalizowane jednostki, dlatego też w zarządzaniu mieszkaniem komunalnym istnieją struktury, w których gromadzona jest specyficzna wiedza instytucjonalna związana z gospodarką mieszkaniową, przez co możliwe jest uzupełnienie kompetencji pracowników tych jednostek o wiedzę związaną z profilaktyką zjawiska przemocy. Na szczególną uwagę zasługuje opracowany schemat działania dotyczący przeciwdziałania przemocy w zasobach ZGM TBS oraz procedura dotycząca interwencji pracowników Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej TBS w Częstochowie.

Zakończenie stanowi podsumowanie rezultatów prowadzonych badań na gruncie teoretyczno-badawczym w aspekcie występowania i zapobiegania przemocy rodzinnej w mieście Częstochowa.

Monografia charakteryzuje się nagromadzeniem obszernego materiału badawczego i jest zakotwiczona w realiach współczesnego życia. Otrzymane wyniki badań sondażowych umożliwiły zaproponowanie rekomendacji profilaktyki przemocy w mieście dla władarzy miasta, Gminnego Zarządcy Nieruchomości i pracowników ZGM TBS w Częstochowie. W pracy, zwłaszcza w części teoretycznej, wykorzystano materiały źródłowe, polsko- i obcojęzyczne pozycje piśmiennicze oraz elektroniczne – książki i artykuły naukowe. Monografię przygotowano także na kanwie studiów dokumentów krajowych i europejskich dotyczących tematu. Pozwoliły one w odpowiedni sposób usystematyzować wiedzę o zjawisku przemocy, wskazać na podstawowe problemy oraz zidentyfikować determinanty występowania przemocy domowej i sposoby jej zapobiegania.

Książka ta stanowi wielowymiarowe studium zjawiska przemocy, ma charakter uniwersalny i może być z powodzeniem wykorzystywana przez badaczy i praktyków różnych specjalności. Monografia przeznaczona jest dla szerokiego kręgu odbiorców. Znajdzie w niej coś dla siebie zarówno ktoś, kto interesuje się zjawiskiem przemocy z czysto teoretycznego punktu widzenia, ktoś kto jej doświadczył, jak i ktoś, kogo interesuje wyłącznie praktyczne przełożenie wiedzy teoretycznej na walkę z przemocą.

Rozdział 1

Przemoc zjawiskiem powszechnym

1.1. Przemoc w ujęciu terminologicznym

„Przemoc ma niejedno oblicze, nie jedną barwę... jest wielowymiarowa. Dotyczy różnych kategorii ofiar: dzieci, kobiet, mężczyzn, ale również osób starszych, niepełnosprawnych, cudzoziemców, zwierząt..., niestety często ukrywana jest w «labiryncie» rodzinnej, środowiskowej, społecznej zmywy «milczenia»” (Krajewska-Kułąk E. i in. (red.) 2016, s. 9).

Pojęcie „przemocy” w ostatnim czasie stało się bardzo popularne. Należy ona do zjawisk, z którymi trudno się nie zetknąć we współczesnym świecie. Ma charakter nie tylko ogólnopolski, ogólnoswiatowy czy ogólnoludzki, ale również historyczny. Współcześnie przemoc jest obecna w życiu codziennym, w przekazach medialnych czy w fikcji wypełniającej kulturę i sztukę (Dojwa 2008, s. 8). W literaturze i w mediach również temat ten jest wciąż aktualny. Przemoc nie jest więc problemem marginalnym, jest zjawiskiem powszechnie spotykanym w różnych środowiskach i sferach życia.

W szczególności w obecnych czasach, kiedy świat dotknęła pandemia SARS-CoV-19, temat przemocy stał się wszechobecny. Już po kilku tygodniach od ogłoszenia nakazu domowej izolacji z powodu zagrożenia koronawirusem odnotowano wzrost przypadków przemocy (Rzecznik Praw Obywatelskich). Przemoc na ogół nie jest rzadkim zjawiskiem w polskich domach, jednakże nowe, wyjątkowe warunki ją eskalowały. Ofiary zostały przez lockdown zamknięte pod jednym dachem ze swoimi oprawcami, w wielu domach istniejące już konflikty nasiliły się. Wyższe statystyki odnotowano w każdym kraju dotkniętym pandemią.

Wyjaśnienie tego zjawiska nie jest prostym zadaniem i zależy w dużym stopniu od dziedziny, która się nim zajmuje. Złożoność i interdyscyplinarność tego fenomenu sprawiła, że nie da się go jednoznacznie określić. Jest to pojęcie płynne terminologicznie i wciąż rozwijające się. Należy zwrócić uwagę na polimorficzny charakter i wieloznaczność funkcjonowania tego pojęcia, zarówno pod względem treści, jak i zakresu. Zdefiniowanie terminu „przemoc” jest niezwykle problematyczne, gdyż szczegółowa definicja powinna nie tylko być precyzyjna, ale też uwzględniać rodzaj, skutki oraz intencje stosującego przemoc (Adamowska-Kałwa 2018, s. 265-266). Z drugiej strony definicja ujmująca różnorodność wariantów przemocy staje się zbyt ogólna i mało przydatna w praktyce.

Konsekwencją polisemiczności przemocy jest rozwijanie granic definicyjnych omawianego zjawiska i powstanie obfitej literatury na ten temat. Według R. Gellesa i M.A. Strausa kłopoty z interpretacją przemocy wynikają stąd, iż

przemoc nie jest ani pojęciem klinicznym, ani naukowym. Jest pojęciem politycznym, a przez to niestabilnym, dlatego też jego rozumienie będzie ulegać zmianom wraz ze zmianą sytuacji społecznej (Pospiszyl 1994, s. 14).

W literaturze psychologicznej występuje wiele definicji i interpretacji tego terminu. Pojęcie „przemocy” jest używane zarówno w prawie karnym, gdzie jest interpretowane jako przestępstwo z użyciem przemocy, jak i w definicji „przemocy w rodzinie”, a także w życiu codziennym/ mowie potocznej, gdzie utożsamiane jest z opresją, brutalnością, gnębieniem (Młyński 2012, s. 143), agresją czy konfliktem. Mimo wieloznaczności przemocy naukowcy odnoszą jednoznacznie ten termin do negatywnego zdarzenia w konkretnej strukturze społecznej, którego nie można utożsamiać z agresją czy stosować synonimicznie z konfliktem (Rudniański 1997, s. 5), ponieważ te pojęcia mają zupełnie inne znaczenie (tab. 1).

Tabela 1. Pojęcie przemocy, agresji i konfliktu

TERMINOLOGIA	Przemoc	<ul style="list-style-type: none"> - proces, długotrwały charakter zjawiska - sprawca ma przewagę nad ofiarą - ofiara jest wybrana - zachowanie jest powtarzalne i utrwała się - sprawca i ofiara są usztywnione w swoich rolach
	Agresja	<ul style="list-style-type: none"> - incydentalne zachowanie - układ sił sprawcy i ofiary jest zbliżony - często ofiara jest przypadkowa - zachowanie ustaje po wyładowaniu emocji - sprawca może stać się ofiarą innego sprawcy
	Konflikt	<ul style="list-style-type: none"> - proces społeczny wynikający ze sprzeczności interesów - konflikt zachodzi między jednostkami, grupami, państwami - prowadzi do zatargów, sporów o wartości lub działania w obszarze istotnego interesu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Badziak 2010)

Pod pojęciem „przemocy” najczęściej rozumie się relację między ludźmi, która opiera się na użyciu przeważającej siły (Rudniański 1997, s. 5-6). Wyraźna asymetria sił utrudnia samoobronę osoby krzywdzonej. Zjawisko przemocy charakteryzuje się brakiem równowagi sił, jedna bowiem ze stron ma przewagę nad drugą; ofiara jest słabsza, a oprawca silniejszy. W przemocy silniejszy jest zawsze krzywdzący, w przypadku agresji siła uczestników aktu jest zrównoważona (Jabłoński, Kusek, Hanuszewicz). Działanie sprawcy w przypadku przemocy jest zamierzone, świadome i często planowane, zaś celem tego działania jest wyrządzenie ofierze szkody, narażenie jego zdrowia, życia, wywołanie bólu, zadanie cierpienia, poniżenie (Kubacka-Jasiecka 2010, s. 3-4).

Według *Słownika socjologicznego* słowo „przemoc” oznacza użycie siły fizycznej przez jednostkę lub grupę, często wbrew obowiązującemu prawu, w celu zmuszenia jakiejś osoby czy członków grupy do określonego działania, uniemożliwienia podjęcia działań albo do zaprzestania wykonywania czynności już rozpoczętej; także

bezwprawne narzucanie władzy. Przemoc klasyfikuje się jako jeden z głównych, obok groźby, środków przymusu (Sztompka 2020, s. 332).

I. Pospiszyl określa przemoc jako „wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji” (Pospiszyl 1994, s. 14). W tak sformułowanej definicji uwzględniono zarówno skutki zachowania sprawcy przemocy w postaci szkody fizycznej, społeczne wzorce, jak i intencje jej stosowania.

W definicji przemocy opracowanej przez W. Sztander podkreślone zostało główne zamierzenie sprawcy, którym jest podporządkowanie ofiary. Za przemoc uważa ona: „takie działania, które niezależnie od formy upośledzają ostatecznie moc kogoś, kto jest obiektem. Taki też jest cel przemocy, czyniącej z człowieka istotę bezwolną” (Mazur 2002, s. 13). Przemoc narusza więc prawa i dobra osobiste, np. prawo do nietykalności fizycznej, godności człowieka.

Z kolei definicja przemocy zaproponowana przez E. Kowalewską-Borys kryje w sobie duży ładunek emocjonalny. Autorka dosadnie identyfikuje przemoc jako zło w bardzo inteligentnej postaci. Przemoc według Kowalewskiej-Borys to świadome „nadużywanie siły i autorytetu sprawcy (...) wobec słabszego bez jego zgody lub za zgodą pozorną, wymuszoną, która *de facto* świadomą i dobrowolną zgodą nie jest” (Kowalewska-Borys 2012, s. 55).

A. Lipowska-Teutsch, podejmując refleksję nad zjawiskiem przemocy, doszła do wniosku, iż przemoc jest to: „zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, obejmujących przemoc fizyczną, przemoc seksualną i przemoc emocjonalną” (Lipowska-Teutsch 1998, s. 12).

Z powyższych rozważań wyłania się wielopoziomowość działań procesu przemocy, mających doprowadzić ofiarę do pełnego podporządkowania wobec sprawcy. A. Lipowska-Teutsch uważa także, że przemoc „jest to spójna całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary, wyeliminowanie jej suwerennych myśli i działań, podporządkowanie jej żądaniom i potrzebom sprawcy” (Lipowska-Teutsch 1998, s. 12).

W definicji opracowanej w 1996 roku przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) za przemoc uważa się: „celowe użycie siły fizycznej lub władzy, sformułowane jako groźba lub rzeczywistość użyte, skierowane przeciwko samemu sobie, innej osobie, grupie lub społeczności, które albo prowadzi do śmierci, albo z którym wiąże się wysokie prawdopodobieństwo spowodowania obrażeń cielesnych, śmierci, szkód psychologicznych, wad rozwoju lub braku elementów niezbędnych do normalnego życia i zdrowia” (WHO 2014, s. 2).

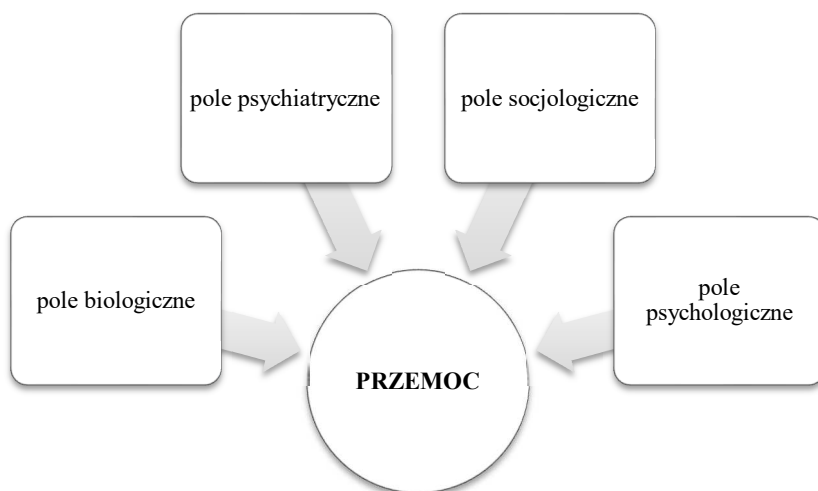
Z kolei w kryminologii pojęcie „przemoc” analizowane jest dwuwymiarowo, tzn. pod względem (Błachut, Gaberle, Krajewski 2000, s. 259):

- zakresu działania sprawcy,
- skutku wywołanego przez to działanie.

W kryminologicznym podejściu do omawianego problemu przemoc należy rozumieć jako rzeczywiste użycie siły fizycznej wobec człowieka lub groźbę jej użycia, jeśli zamiar sprawcy obejmuje spowodowanie szkód fizycznych w postaci śmierci lub uszkodzenia ciała, bez względu na to, czy działanie sprawcy stanowiło cel sam

w sobie, czy miało charakter instrumentalny (Błachut, Gaberle, Krajewski 2000, s. 260-262).

W przekonaniu M. Borowskiego przemoc odziedziczyliśmy po zwierzętach, z taką jednak różnicą, że w świecie zwierząt przemoc stosowana jest w sposób „sensowny”. Zwierzęta nie atakują, jeśli są najedzone i nie czują zagrożenia. Przemoc pierwotnie wykorzystywana była w celu obrony własnego terytorium, obrony swojego potomstwa lub zachowania dominującej pozycji w stadzie. Stosowano ją więc w przypadkach wyższej konieczności (Borowski). Niestety w obecnych czasach człowiek zachowuje się inaczej. Dla wielu przemoc stała się sposobem życia. Jest zjawiskiem często spotykanym na gruncie rodzinnym, niezależnie od kultury, wyznania, środowiska, wykształcenia, poziomu intelektualnego czy przynależności do grupy społecznej (Borowski). Przemoc to zachowanie, które poniża jednostkę, powoduje obrażenia fizyczne, jednocześnie często naruszając prawo. M. Borowski twierdzi, iż zjawisko przemocy występuje na czterech polach badawczych, które się zająbiają i wzajemnie przenikają (rys. 1).

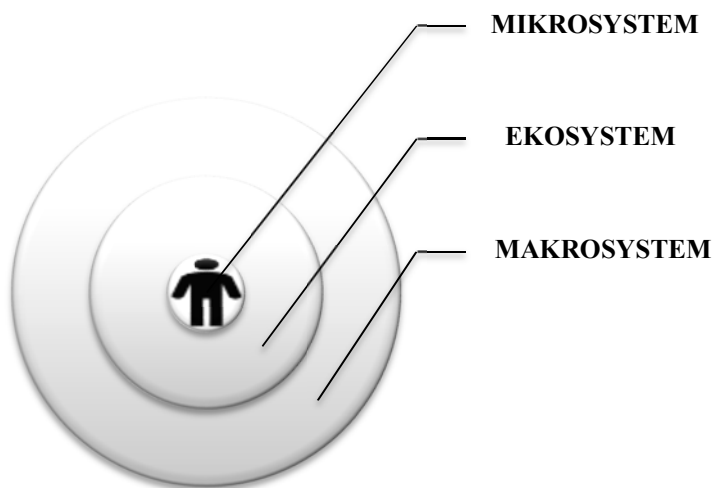


Rysunek 1. Pola badawcze przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Borowski)

Przemoc uwarunkowana jest wieloczynnikowo. Między czynnikami biologicznymi, psychicznymi, psychiatrycznymi oraz społecznymi istnieją wzajemne dynamiczne powiązania. Podstawowymi mechanizmami tych zjawisk są emocje negatywne, wywołujące w człowieku dyskomfort i konflikt. Powodują one, że człowiek sięga po niszczące formy zachowań (Borowska 2001, s. 29).

W 1987 roku U. Bronfenbrenner opracował model uwzględniający wielopoziomowość i złożoność zjawiska przemocy. Zaznaczył w nim wpływ otoczenia oraz uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych na zachowanie sprawcy (rys. 2).



Rysunek 2. Wielopoziomowość zjawiska przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Bronfenbrenner 1989, s. 187-249)

U. Bronfenbrenner stwierdził, iż środowisko, czyli rzeczywistość społeczna, kulturowa i rodzinna, w którym funkcjonuje jednostka/człowiek (sprawca), kształtuje go. Rzeczywistości te przenikają się i wzajemnie oddziałują na siebie z różną dynamiką i różnym natężeniem. Jednostka stosująca przemoc jest „produktem” zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych uwarunkowań kształtujących wzorec przemocy jako sposobu wywierania wpływu i rozwiązywania konfliktów interpersonalnych (Watson 2017).

W literaturze przedmiotu wiele miejsca poświęca się teoriom wpływu środowiska, np. uczeniu się przez obserwację oraz konsekwencjom obecności przemocy w mediach (Buss 2001, s. 209). Badania potwierdzają przyjętą hipotezę, iż nie funkcjonuje jeden utarty schemat/wzór przemocy, niezależny od okoliczności. Okoliczności/rzeczywistość mają znaczący wpływ na zapoczątkowanie i rozwijanie zjawiska przemocy (Bińczycka 1994, s. 5). Przemoc to nic innego jak „zachowania wyuczone społecznie”, mogą być skutkiem przeżyć oprawcy, korzyści i podnieć. Nieprzyjemne lub bolesne zdarzenia pobudzają sprawcę emocjonalnie, co w konsekwencji uruchamia jego różnorodne, negatywne zachowania mające pokonać lub zminimalizować niekorzystny stan, tj. stres czy frustrację (Banach, Mądry-Kupiec 1998, s. 121). Również D.M. Buss akcentuje, że mechanizmy psychiczne odpowiedzialne za przemoc są wyczulone na okoliczności, które mogą pozostać w uspieniu przez całe życie danego człowieka, jeżeli nie znajdzie się on odpowiedniej sytuacji. Przemoc nie uzewnętrznia się zatem niezależnie od okoliczności (Buss 2001, s. 301).

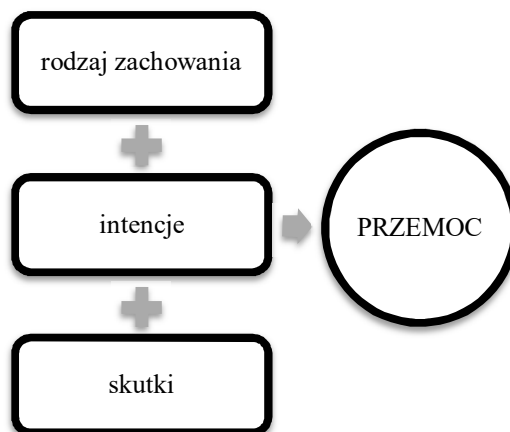
Podobne znaczenie terminologiczne nadaje temu pojęciu K. Konarzewski, który twierdzi, iż: „każda chwila ludzkiego życia upływa w pewnym otoczeniu, które można opisywać z zewnątrz w kategoriach obiektywnych. Ale ta obiektywna charakterystyka warunków jest z punktu widzenia podmiotu mniej ważna niż znaczenie, które on sam im przypisuje” (Konarzewski 1993, s. 93).

Aby zrozumieć źródło przemocy, należy przede wszystkim podjąć analizę okoliczności towarzyszących osobie pokrzywdzonej, włącznie z jej subiektywnymi interpretacjami, zasobami, wcześniejszymi doświadczeniami pomocy oraz jej aktualną sytuacją życiową. Jednym ze sposobów uczenia się nowych zachowań jest obserwowanie innych. Dotyczy to również postaw agresywnych. Jednakże utrwalanie/ powielanie/ odtwarzanie negatywnych wzorców zależy tylko i wyłącznie od indywidualnych predyspozycji psychicznych, umysłowych i wynikającej z nich odporności na sytuacje niełatwe i trudne (Sikorski 2001, s. 30).

Obszerne znaczenie terminologiczne przemocy nadaje B. Hołyst, według którego „przemoc” jest aktem stosowania przeważającej siły zachodzącej między jednym człowiekiem a drugim, między grupą ludzi lub zespołem ludzkim a jednostką bądź między jednym zespołem ludzkim a drugim (Hołyst 2007, s. 826). B. Hołyst stosuje dalej idący podział, którego założeniem jest wykazanie specyfiki danego typu przemocy. Do kategorii przemocy skierowanej przeciwko innym osobom zalicza akt przemocy w rodzinie i związkach intymnych. Zdaniem tego autora przemoc w rodzinie i związkach intymnych to szeroko rozumiana przemoc między członkami rodziny i partnerami, zazwyczaj, choć nie wyłącznie, mająca miejsce w domu (Hołyst 2007, s. 826).

J. Mellibruda zaznacza natomiast w swoich dociekaniach, że przemoc to: „działanie lub zaniechanie dokonywane w ramach rodziny przez jednego z członków rodziny przeciwko pozostałym z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej przez okoliczności przewagi sił lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a przede wszystkim w ich życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne), które powoduje u nich szkody lub cierpienie” (Mellibruda 2009, s. 10). Jak podkreśla K. Kmieci-Baran, w interpretowaniu terminu „przemoc” należy wziąć pod uwagę trzy elementarne kryteria, pozwalające rozróżnić, sklasyfikować i objaśnić różne rodzaje przemocy, tj. (Kmieci-Baran 1998, s. 364-365) (rys. 3):

- rodzaj zachowania,
- intencje,
- skutki przemocy.



Rysunek 3. Kryteria definiujące przemoc

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Kmieci-Baran 1998, s. 364-365)

K. Kmieciak-Baran idzie dalej w swoich rozważaniach na temat zjawiska przemocy, typując cztery warianty determinujące jej charakter: bezinteresowny, instrumentalny, zbiorowy oraz indywidualny (tab. 2).

Tabela 2. Charakter przemocy

CHARAKTER PRZEMOCY	Bezinteresowny	- jest poszukiwaniem zadowolenia w znęcaniu się nad innym
	Instrumentalny	- służy jako środek do realizacji określonych celów
	Zbiorowy/ Grupowy	- polega na instrumentalnym użyciu przemocy przez ludzi, którzy identyfikują się jako członkowie pewnej grupy przeciwko innej grupie w celu osiągnięcia celów ekonomicznych, politycznych lub społecznych
	Indywidualny	- przemoc zadawana sobie samemu, dzieli się na zachowania samobójcze i samouszkodzenia - przemoc interpersonalna, dzieli się na dwie podkategorie: <ul style="list-style-type: none"> • przemoc wobec członka rodziny lub partnera; najczęściej ma miejsce w domu rodzinnym; stosowana wobec dziecka, partnera (żony, męża) lub osób starszych • przemoc wobec osoby niespokrewnionej, często nieznałomej; najczęściej ma miejsce poza domem; należą tu przypadkowe akty przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Rudniański 1997, s. 5-7; Kmieciak-Baran 1998, s. 364-365; <http://www.psychologia.edu.pl/> (dostęp: 09.03.2021))

Według A. Adlera, twórcy psychologii indywidualnej, zachowanie człowieka jest motywowane społecznie, a nie przez wrodzone popędy. Człowiek, który ucieka się do przemocy, dąży poprzez takie zachowanie do zaspokojenia potrzeby bycia silniejszym, lepszym, doskonalszym, dominującym. W przypadku osób stosujących przemoc są to zachowania patologiczne. Jest to reakcja na poczucie niższości, złą samoocenę wynikającą z otaczającej rzeczywistości (Sikorski 2001, s. 30).

Konkludując, należy stwierdzić, że przytoczone definicje w sposób trafny odnoszą się nie tylko do skutku przemocy, ale i do jej źródła, wskazując wzorce władczego podporządkowania i dominacji. Dzięki temu w sposób precyzyjny umożliwiając nazwanie konkretnego stanu faktycznego przemocą.

1.2. Rodzaje, formy i skutki przemocy

W literaturze przedmiotu spotkać można różnorakie klasyfikacje przemocy. Typizacja jej rodzajów jest dość trudna, a badacze stosują różne podziały. Jednakże segmentacja, diagnoza i identyfikacja form przemocy zależy i zmienia się wraz z rozwojem społecznym oraz ze zmianą stopnia społecznej wrażliwości. Od niedawna zaczęto postrzegać zaniedbanie jako przemoc. Nie mówiono również wcześniej o przemocy ekonomicznej czy psychicznej, której częstość występowania jest współcześnie znacząca.

Najczęściej spośród rodzajów przemocy identyfikujemy (tab. 3):

- przemoc fizyczną,
- przemoc psychiczną,

- przemoc seksualną,
- przemoc ekonomiczną,
- zaniedbanie.

Tabela 3. Rodzaje i formy przemocy

RODZAJE PRZEMOCY	FORMY PRZEMOCY
<i>Przemoc fizyczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Zawiera w sobie zawsze element związany z użyciem siły fizycznej (użycie siły jest konieczne). - Zachowania będące przemocą fizyczną: uderzanie (dłońmi, pięściami lub różnymi przedmiotami), popychanie, szarpanie, kopanie, ciągnięcie za włosy, przypalanie papierosem, żelazkiem, oblewanie wrzątkiem, kwasem, krępowanie kończyn, oblewanie fekaliami, wykręcanie kończyn, uciskanie części ciała, duszenie.
<i>Przemoc psychiczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Niepożądane oddziaływanie na psychikę drugiego człowieka, naruszenie jego woli, poczucia bezpieczeństwa, samooceny, wolności wyboru. - Zmuszenie do określonego zachowania poprzez podjęcie działań lub wytworzenie atmosfery wywołującej zależność pomiędzy osobą stosującą przemoc psychiczną a osobą, która jej doznaje. - Przykłady przemocy psychicznej: zastraszanie, poniżanie, obrażanie, grożenie, upokarzanie, celowe wprowadzanie w błąd, posądzenie o zdradę lub inne przewinienia, wmawianie choroby psychicznej, permanentne narzucanie swojego zdania, stwarzanie sytuacji zależności lub podległości u osoby doznającej przemocy, wyszydzanie, izolowanie od świata zewnętrznego, ignorowanie, groźba odebrania dzieci.
<i>Przemoc seksualna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Każda ingerencja w sferę seksualną drugiego człowieka dokonana wbrew jego woli. - Zarówno fizyczne, jak i werbalne zachowania naruszające sferę seksualną. - Przykłady przemocy seksualnej: doprowadzenie do obcowania płciowego poprzez użycie siły fizycznej, szantażu lub podstęp (podanie środków odurzających), zmuszenie do wykonania, poddania się lub uczestniczenia w czynności seksualnej, werbalne odnoszenie się do zachowań seksualnych, budowy anatomicznej ciała lub orientacji seksualnej drugiej osoby.
<i>Przemoc ekonomiczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Polega na uzależnieniu dostępu do środków materialnych dla danej osoby od podporządkowania się woli osoby stosującej przemoc, w sytuacji kiedy osoba doznająca przemocy ma prawo korzystać z dóbr ekonomicznych w sposób swobodny. - Działania polegające na zawładnięciu majątkiem wspólnym, wydzielaniu środków finansowych w zamian za określone zachowanie, traktowanie własności wspólnej jak wyłącznie własnej, skrupulatne rozliczanie z wydatkowania środków niestanowiących własności osoby rozliczającej.
<i>Zaniedbanie</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Permanentny brak wykonywania prawnego obowiązku opieki nad daną osobą, co może prowadzić do narażenia tej osoby na utratę życia lub zdrowia. - Niewłaściwe wykonywanie ww. obowiązku. - Postawa bierna lub przejawiająca się niewłaściwym wykonywaniem obowiązków, np. poprzez urojenie choroby dziecka i usilne leczenie go.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Płatek 2004, s. 95-117; Gruszczyńska 2007, s. 61-63; Cichla 2009, s. 109-110; Kurek 2011)

Warto również nadmienić, iż zaniedbanie ujmowane jest jako forma przemocy ekonomicznej. Oznacza naruszenie prawa do opieki ze strony osób bliskich. Wyróżnia się dwa warianty zaniedbania (Bińczycka 1994, s. 5):

- emocjonalno-intelektualne, które przejawia się brakiem zrozumienia, brakiem fizycznego wyrażania uczuć, brakiem słownego wyrażania uczuć, brakiem wsparcia emocjonalnego, brakiem stymulacji;
- fizyczne – uobecniająca się przez: brak ochrony, nieadekwatną higienę i brak opieki medycznej, niedawanie środków na utrzymanie, pozbawianie jedzenia, ubrania, schronienia, brak pomocy w chorobie, nieudzielenie pomocy, uniemożliwianie dostępu do miejsc zaspokojenia podstawowych potrzeb: mieszkania, kuchni, łazienki, łóżka itp.

Coraz częściej mówi się również o jeszcze jednej rozpoznanej formie przemocy – nadopiekuńczości (Dutton 2001, s. 99-101). Syndrom ten jest zaliczany do kategorii zaniedbań. Nadopiekuńczość zazwyczaj nie jest kojarzona z przemocą, za przemoc jest uznana wtedy, gdy dziecko traktuje się przedmiotowo dla zaspokojenia egoistycznych celów, nie licząc się z jego dobrem i wolą. Tę formę przemocy J. Mazur określa jako rodzaj przemocy psychicznej i definiuje ją następująco: „działanie sprawcy, które ma na celu ograniczenie właściwego rozwoju ofiary poprzez formy nadopiekuńczości, pozbawiające ją prawidłowego rozwoju psychofizycznego oraz doprowadzające do różnych form okaleczenia psychicznego i fizycznego” (Mazur 2002, s. 52-55). Nadopiekuńczość to bardzo niebezpieczna forma przemocy emocjonalnej wobec dziecka, ponieważ w intencji bezgranicznej miłości i poświęcenia dla dziecka zabija się w nim jego własną tożsamość lub nie pozwala się jej rozwinąć (Mazur 2002, s. 52-55). „Nadopiekuńczy rodzic pozbawia swoje dziecko możliwości podejmowania samodzielnych decyzji, tym samym uzależniając je od siebie, a w przyszłości od innych” (Sajkowska 2000, s. 55). Dziecko/ młody człowiek nie ma możliwości zdobywania doświadczenia, uczenia się na własnych błędach, dokonywania wyborów, oceniania sytuacji, zdobywania samodzielności i nabywania wiary w siebie.

Poruszając problem przemocy, nie należy pomijać jej skutków. Niestety wciąż mało jest badań i opracowań ukazujących skutki przemocy, które obejmowałyby wszystkie jej perspektywy, w tym czynnik pogarszający zdrowie. Analiza kluczowych konsekwencji przemocy pozwala spojrzeć na to zjawisko jako na istotne zagrożenie zdrowia publicznego i poważne wyzwanie dla ekspertów z tej dziedziny. Próbę zdefiniowania skutków przemocy podjął J. Mellibruda. Według tego badacza przemoc (Mellibruda 1996, s. 4-10):

- to intencjonalne działanie sprawcy, którego celem jest kontrolowanie i podporządkowanie ofiary;
 - narusza prawa lub dobra osobiste;
 - uniemożliwia samoobronę osoby krzywdzonej;
 - powoduje ból i cierpienie;
 - charakteryzuje się dysproporcją sił między ofiarą i sprawcą.
- Każdy rodzaj przemocy niesie za sobą inne skutki (tab. 4).

Tabela 4. Skutki przemocy

RODZAJE PRZEMOCY	SKUTKI PRZEMOCY
<i>Przemoc fizyczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - bezpośrednie: uszkodzenia ciała – urazy, rany, złamania, stłuczenia, zadrapania, siniaki, poparzenia - pośrednie: choroby w wyniku powikłań i stresu, zespół stresu pourazowego, życie w chronicznym stresie, poczuciu zagrożenia, strachu, lęku, napady paniki, bezsenność, zaburzenia psychosomatyczne itp.
<i>Przemoc psychiczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - zniszczenie poczucia mocy sprawczej ofiary, jej poczucia własnej wartości i godności, uniemożliwienie podjęcia jakichkolwiek działań niezgodnych z zasadą posłuszeństwa, osłabienie psychicznych i fizycznych zdolności stawiania oporu oraz wyrobienie przekonania o daremności jego stawiania, odizolowanie od zewnętrznych źródeł wsparcia, całkowite uzależnienie ofiary od prześladowcy, stały strach i utrata nadziei, choroby psychosomatyczne, ciągły stres, zaburzenia snu itp.
<i>Przemoc seksualna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - obrażenia fizyczne, ból i cierpienie, obniżona samoocena i poczucie własnej wartości, utrata poczucia atrakcyjności i godności, zaburzenia seksualne, oziębłość, zamknięcie się / lęk, strach, unikanie seksu, uogólniona niechęć i obawa do przedstawicieli płci sprawcy przemocy itp.
<i>Przemoc ekonomiczna</i>	<ul style="list-style-type: none"> - całkowita zależność finansowa, niezaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, bieda, zniszczenie poczucia własnej godności i wartości, znalezienie się bez środków do życia, brak poczucia bezpieczeństwa, brak wykształconych potrzeb wyższego rzędu, ograniczenie kontaktów z innymi, dyskryminacja, izolacja społeczna, „stracone dzieciństwo”
<i>Zaniedbanie</i>	<ul style="list-style-type: none"> - zaniedbanie zaliczane jest do przemocy ekonomicznej, zatem skutki są dość podobne do wyszczególnionych powyżej, tj.: niezaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, bieda, zniszczenie poczucia własnej godności i wartości, znalezienie się bez środków do życia, brak poczucia bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Płatek 2004, s. 95-117; Gruszczyńska 2007, s. 61-63; Cichła 2009, s. 109-110; Kurek 2011)

Z kolei konsekwencje zdrowotne, jakie pociąga za sobą przemoc, należy interpretować w podziale na trzy grupy: konsekwencje bezpośrednie przemocy fizycznej, osłabienie zdrowia oraz zaburzenia psychiczne (rys. 4).

Podstawowym i bezpośrednim skutkiem przemocy są uszkodzenia ciała jako następstwo ataku fizycznego. Są to zazwyczaj siniaki, otarcia oraz urazy głowy, które z kolei mogą powodować powikłania neurologiczne, a także złamania. Polskie badania, w których osoby krzywdzone/ofiary, pytane o formy przemocy fizycznej, najczęściej wskazywały na popychanie, szarpanie, rzucanie w nie przedmiotami oraz kopanie i uderzanie pięścią (Gruszczyńska 2007, s. 67-70; Bedyńska i in. 2013). Przemoc doprowadza również do licznych i złożonych dolegliwości przewlekłych.

Obejmują one takie schorzenia, jak: bóle reumatyczne, bóle pleców, problemy krążeniowo-sercowe, w tym nadciśnienie, problemy żołądkowo-jelitowe, ginekologiczne, infekcje pęcherza moczowego, alergie, a także bóle głowy i migreny (Coker i in. 2000, s. 451-453; de Araújo Moraes i in. 2012, s. 253-255).



Rysunek 4. Skutki zdrowotne przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Bedyńska 2013)

Badania wpływu przemocy na zdrowie i funkcjonowanie psychiczne ofiar dowodzą, iż zaburzenia psychiczne znacznie częściej występują u osób, które doświadczają przemocy niż u tych, które nie mają takich doświadczeń (odpowiednio 49% i 19,6%) (Howard, Trevillion, Agnew-Davies 2010, s. 525-526) (rys. 5).

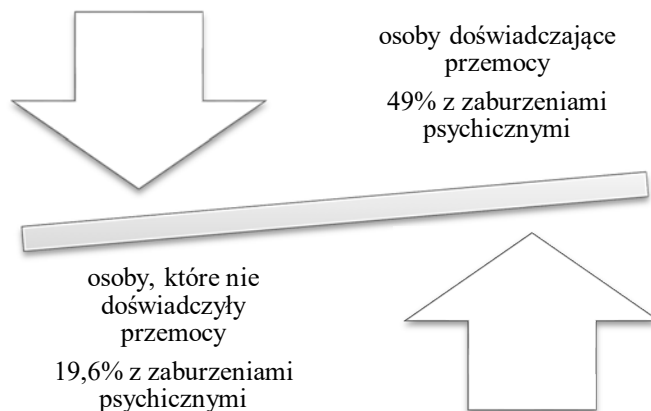
Z analiz przeprowadzanych w USA ustalono średnie rozpowszechnienie zaburzeń natury psychicznej wśród maltretowanych osób. W kolejności występowania są to (Cocker i in. 2002, s. 472-473):

- depresja,
- nadużywanie alkoholu,
- próby samobójcze,
- używane narkotyków.

Sięganie po substancje psychoaktywne przez maltretowane osoby jest prawdopodobnie próbą łagodzenia nieprzyjemnych stanów emocjonalnych, takich jak lęk, depresja czy bezsilność. Jest to także tymczasowa ucieczka od zagrażającej rzeczywistości. W świetle wielu innych ustaleń badawczych do tej listy należy dopisać także zaburzenia lękowe oraz stres pourazowy (PTSD)¹. PTSD rzadko występuje

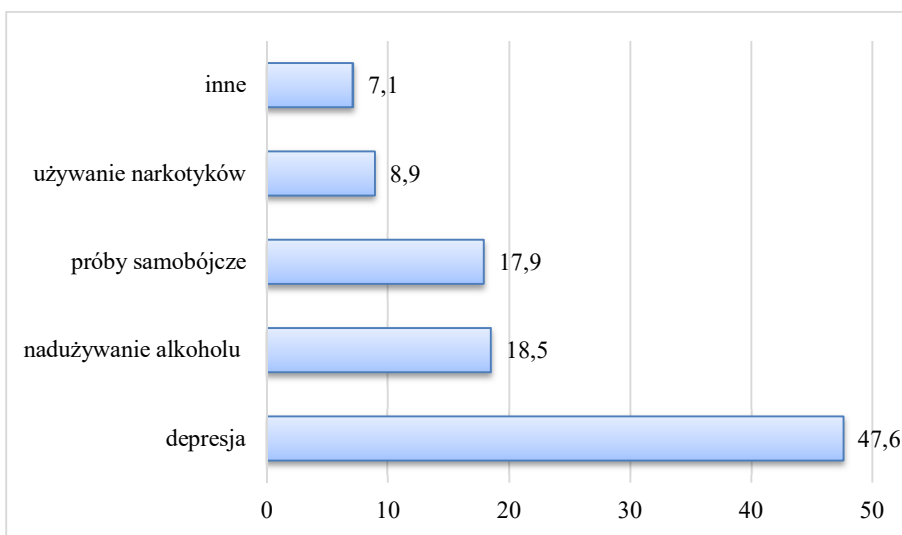
¹ Zespół stresu pourazowego (PTSD) to zaburzenie psychiatryczne występujące u osób, które doświadczyły lub były świadkami traumatycznego zdarzenia, takiego jak klęska żywiołowa, poważny wypadek, akt terrorystyczny, wojna, gwałt lub inna brutalna napaść osobista. Osoby z PTSD mają intensywne, niepokojące myśli i uczucia związane z ich doświadczeniem, które trwają długo po zakończeniu

odrębnie jako jedyny symptom, zwykle współwystępuje z depresją, zaburzeniami lękowymi i nadużywaniem substancji psychoaktywnych, a więc mimo największego rozpowszechnienia nie może być wystarczającą kategorią do opisu stanu psychologicznego ofiar (rys. 6).



Rysunek 5. Zaburzenia psychiczne

Źródło: (Howard, Trevillion, Agnew-Davies 2010, s. 525-534)



Rysunek 6. Przemoc a zdrowie psychiczne ofiar w %

Źródło: (Cocker 2002, s. 465-476; Pico-Alfonso M.A. i in. 2006, s. 599-611; Lelek-Kratiuk, Pawłowski 2012, s. 21-45)

traumatycznego wydarzenia. Mogą ponownie przeżywać to wydarzenie poprzez retrospekcje lub koszmary, mogą odczuwać smutek, strach lub złość.

Najbardziej dramatyczną konsekwencją przemocy jest zabójstwo. Biorąc pod uwagę zarówno zabójstwa i pobicia ze skutkiem śmiertelnym, jak i samobójstwa, których przyczyną była przemoc, szacuje się, że rocznie w wyniku przemocy domowej w Polsce życie może tracić nawet 400-500 kobiet (Biuro Prewencji KGP 2020).

1.3. Przemoc w prawie polskim

Ochronę przed przemocą daje polskim obywatelom *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. Uszczegółowienie tej ochrony oraz zestaw kar grożących sprawcom stosującym przemoc znajduje się w następujących aktach prawnych obowiązujących na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (Kancelaria Senatu, s. 9):

- *Kodeks karny* – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.); Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555 z późn. zm.); Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557 z późn. zm.);
- *Kodeks cywilny* – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny* (Dz.U. z 1964 nr 16 poz. 93 z późn. zm.);
- *Kodeks wykroczeń* – Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń* (Dz.U. 1971 nr 12 poz. 114 z późn. zm.);
- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* – Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59 z późn. zm.);
- Ustawa o Policji – Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2007 nr 43 poz. 277 z późn. zm.);
- Ustawa o pomocy społecznej – Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.);
- Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi – Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 1982 nr 35 poz. 230 z późn. zm.).

Pomimo iż sama przemoc i kary stosowane wobec sprawców przemocy były opisane w *Kodeksie karnym*, to systemowe przeciwdziałanie przemocy domowej pojawiło się w polskim systemie prawnym stosunkowo niedawno. Początek rozwiązywania problemów z przemocą rodzinną w naszym kraju wiąże się z wprowadzeniem przez Sejm RP Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy rodzinnej. Ustawa ta dała możliwości zastosowania przymusu administracyjnego wobec oprawców domowych w celu zapewnienia opieki i ochrony ofiarom przemocy rodzinnej (Kancelaria Senatu, s. 9).

Przemoc jako termin istnieje w polskim kodeksie karnym od dawna, lecz przez lata nie był on jednoznacznie zdefiniowany w żadnym akcie prawnym ani słowniku wyrażeń ustawowych. Wiele opisów przemocy zawierało w interpretacji konieczność zastosowania siły fizycznej wobec osób lub rzeczy. Po wieloletniej ewolucji termin „przemoc” w prawie karnym został przypisany użyciu siły fizycznej skierowanej przeciwko danej osobie. W obecnym stanie prawnym przemoc ma ścisły związek z konkretną osobą dokonującą aktu przemocy i ofiarą tego procesu. *Kodeks karny* w artykułach 191 § 1 i 281 § 1 wprowadził termin „przemoc wobec osoby” (Zoll 2008, s. 589).

Zagadnienie przemocy domowej zostało uregulowane prawnie poprzez dwa akty prawne, tj. *Kodeks karny* i Ustawę z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Obecnie *Kodeks karny* prawa polskiego definiuje przemoc rodzinną jako przestępstwo. Czyny takie zagrożone są karą pozbawienia wolności. Art. 207 *Kodeksu karnego* stanowi:

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Odnosi się on również do czynów brutalnych, podnosząc wymiar kary dla oprawców:

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Zarówno czyny fizyczne, jak i nękanie psychiczne mogą pozostawić u ofiary głębokie rany, popychające ją ku rozpaczliwej decyzji związanej z samobójstwem. W zaistniałej sytuacji zmienia się wymiar kary:

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (Zoll 1998, s. 590).

Za przemoc fizyczną należy również uznać przemoc seksualną, polegającą na przymuszaniu przez sprawcę innej osoby do kontaktów płciowych lub innych czynności seksualnych, które są przez ofiarę nieakceptowane i zaburzają jej świat intymny. Mowa tu nie tylko o zachowaniach wymierzonych w stosunku do dowolnego członka rodziny, ale także o agresji seksualnej występującej pomiędzy małżonkami. W małżeństwie również może dochodzić do gwałtu, który jest przestępstwem w rozumieniu art. 197 *Kodeksu karnego*:

§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (Olszewska 2010).

Z punktu widzenia ustawodawcy przymuszenie drugiej osoby do czynności seksualnej jest skategoryzowane odrębnie i podlega innej karze pozbawienia wolności. Należy zwrócić uwagę, że inna czynność seksualna może być wykonana na ofierze lub ofierze może być nakazane przeprowadzenie takiej czynności wobec sprawcy (Polanowski 2002, s. 7-8):

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Sytuacja, w której oprawca gwałci swoją ofiarę w sposób brutalny, używając własnej siły i/lub działając wspólnie z pomocnikiem, jest uznana za szczególnie okrutną i podnosi dla sprawcy wymiar kary:

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia określonego w § 1 lub 2, działając ze szczególnym okrucieństwem lub wspólnie z inną osobą, podlega

karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Odrębną kategorię przemocy rodzinnej jest przemoc psychiczna oraz przemoc ekonomiczna. Pierwsza z nich charakteryzuje się poniżaniem osób najbliższych, utrzymywaniem ich w napięciu i poczuciu zagrożenia. Z kolei wywieranie na ofiarach presji ekonomicznej polega na pozbawianiu pieniędzy niezbędnych do zaspokajania podstawowych potrzeb materialnych, zabranianiu podjęcia zatrudnienia i uzależnieniu finansowym ofiary od oprawcy (*Kodeks karny*). Do tych form przemocy w przestrzeni rodzinnej nawiązuje również art. 191 *Kodeksu karnego*, który określa przemoc jako wymuszanie przez sprawcę na ofierze wykonanie określonych czynności albo zaprzestanie wykonywania swoich zadań, obowiązków lub dobrowolnego działania. Oprawca, działając świadomie i z rozmysłem, stosuje najczęściej presję fizyczną i psychiczną lub zastrasza ofiarę groźbą bezprawną, aby osiągnąć zamierzony cel (Wrona 2021, s. 125-127). Artykuł 191 *Kodeksu karnego* stanowi:

§ 1. Kto stosuje przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia innej osoby do określonego działania, zaniechania lub znoszenia – podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (Filipek 2017, s. 205).

Za groźbę bezprawną należy uznać zagrożenie popełnienia przestępstwa na szkodę ofiary, jej rodziny, innych bliskich osób, które w ofierze wzbudza prawdziwy lęk. Może to być zagrożenie rozpoczęciem procesu karnego albo ujawnieniem informacji lub materiałów audiowizualnych kompromitujących ofiarę, jej rodzinę i inne bliskie osoby.

Art. 190 § 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Art. 190 § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego. Zapis ten oznacza, iż o fakcie stosowania groźb bezprawnych organy ścigania informuje sama ofiara i sama musi wnioskować o ściganie osoby kierującej groźbą bezprawną. Ma to związek z indywidualnym odczuciem samej ofiary, czy groźby powodują realny lęk (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

W sposób szczególny *Kodeks karny* odnosi się do dłużników alimentacyjnych. Art. 209 *Kodeksu karnego* w sposób pośredni nazywa osoby niepłacące alimenty osobami stosującymi przemoc rodzinną. Zapis o „niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych” jest zaczerpnięty z zapisów o przemocy ekonomicznej i jest formą tejże przemocy domowej. W *Kodeksie karnym* w art. 209 jest zapisane (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy):

§ 1. Kto uporczywie uchyla się od wykonywania ciążącego na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby i przez to naraża ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych – podlega karze pozbawienia wolności do lat 2.

Następny art. 210 opisuje z kolei sytuację narażającą osoby zależne od innej na cierpienie, ból, zagrożenie życia i zdrowia przez pozostawienie jej na pastwę losu. Osoby porzucone mogą doznać cierpienia fizycznego, lecz niewątpliwie doznają cierpienia psychicznego związanego z obawą oraz niepokojem wewnętrznym. Można więc uznać porzucenie za rodzaj stosowanej przemocy (*Kodeks karny*). W zależności od skutków pozostawienia zależnej od siebie osoby artykuł zakłada stosowanie różnych kar pozbawienia wolności.

§ 1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (*Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy*).

§ 2. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 (*Kodeks karny*).

Prawo polskie definiuje również, kto jest rozumiany pod pojęciem „osoby najbliższej”. W odniesieniu do przemocy w rodzinie należy uznać, że § 11 art. 115 *Kodeksu karnego* wymienia, kogo należy uznawać w pierwszej kolejności jako członków rodziny (*Przemoc wobec najbliższych... 2010*):

- małżonek (żona, mąż);
- wstępny (rodzice, dziadkowie);
- zstępny (dzieci, wnuki);
- rodzeństwo (siostry, bracia);
- powinowaty (członek rodziny, krewny małżonka);
- przysposobiony (adoptowana, przybrana osoba i uznana za własne dziecko);
- przysposabiający (człowiek, który uznaje za swoje dziecko niespokrewnioną osobę);
- małżonek przysposobionego lub przysposabiającego;
- osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (partner z nieformalnego związku).

Przemoc w rodzinie stanowi duży problem społeczny. Jego skala i zasięg występowania zwiększyła się znacząco w okresie panującej od 2020 roku pandemii SARS-CoV-19. Długie godziny spędzane przez całe rodziny pod jednym dachem, praca i nauka zdalna oraz ograniczenie kontaktów międzyludzkich, w połączeniu z brakiem stabilności życiowej i możliwości korzystania ze zwykłych rozrywek składających się na plan dnia, stały się powodem kłótni rodzinnych oraz coraz częstszego stosowania przemocy psychicznej i fizycznej celem rozładowania frustracji.

W walce z przejawami przemocy w rodzinie, oprócz *Kodeksu karnego*, pomocna jest Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm.). Najnowsze nowelizacje tej ustawy weszły w życie 30 listopada 2020 roku, a wynikały z Ustawy z 30 kwietnia 2020 roku o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw, potocznie zwanej „ustawą antyprzemocową”. Ustawa ta, oprócz zmian w samym *Kodeksie postępowania cywilnego*, wprowadza również zmiany m.in. w ustawie o Policji, ustawie o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Do najważniejszych zmian z listopada 2020 roku można zaliczyć m.in.:

- nowy tryb usunięcia sprawcy przemocy z miejsca zamieszkania, dodanie możliwości zakazania zbliżania się do miejsca zamieszkania;

- dodanie obowiązku wskazania miejsc noclegowych sprawcom przemocy;
- dodanie do zespołu interdyscyplinarnego i grup roboczych przedstawiciela Żandarmerii Wojskowej;
- dodanie w *Kodeksie wykroczeń* artykułu o postępowaniu przyspieszonym.

Ustawa w artykule 2 pkt. 2 przedstawia definicję przemocy domowej. Określa ją jako: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt. 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”. Punkt 1 ww. ustawy, podobnie jak *Kodeks karny*, wymienia osoby, które można uznać za członków rodziny. Z uwagi na podobieństwo katalogu osób uważanych za rodzinę, nie ma potrzeby przytaczania ich ponownie. Katalog ten został jedynie rozszerzony o osoby, które wspólnie prowadzą gospodarstwo domowe i osoby wspólnie mieszkające.

Po raz kolejny w prawie polskim pojawia się zapis, iż każde narażenie na cierpienie, zagrożenie życia, godności lub wolności, które spowoduje szkody moralne, psychiczne lub fizyczne członków własnej rodziny, jest klasyfikowane jako przemoc.

Ustawa o zapobieganiu przemocy w rodzinie wprowadziła bardzo istotne z punktu widzenia ofiar przepisy pozwalające na usunięcie sprawcy ze wspólnego mieszkania. Wprowadziła również zapisy umożliwiające nałożenie zakazu zbliżania się lub ograniczenie kontaktu sprawcy i pokrzywdzonego. Zakaz zbliżania lub ograniczony kontakt oprawcy i ofiary opisuje art. 13 omawianej ustawy. Art. 14 natomiast pozwala zamienić areszt tymczasowy sprawcy na dozór policyjny, pod warunkiem, że oprawca opuści bez utrudniania lokal mieszkalny zamieszkały przez pokrzywdzonego:

1. Jeżeli zachodzą przesłanki dla zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo, o którym mowa w art. 13, sąd może zamiast tymczasowego aresztowania zastosować dozór Policji, pod warunkiem, że oskarżony opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym, w wyznaczonym przez sąd terminie, i określi miejsce pobytu.
2. W razie opuszczenia lokalu, o którym mowa w ust. 1, ograniczenie przewidziane w art. 275 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, może także polegać na powstrzymaniu się od kontaktu z pokrzywdzonym w określony sposób”.

Ustawa o przemocy w rodzinie w art. 3 wymienia poradnictwo prawne, socjalne, psychologiczne i medyczne jako przysługujące formy wsparcia dla osób, które doświadczyły przemocy. Jeśli zajdzie taka konieczność, ofiara – według prawa – powinna mieć również zapewnione schronienie (Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy).

Konstrukcja i zapisy ustawy o przeciwdziałaniu przemocy umożliwiły wielu ofiarom na ujawnienie swojej dramatycznej sytuacji domowej, często trwającej wiele lat. Organom ścigania dała tym samym możliwość pojmowania oprawców.

W przypadku zaistnienia którejkolwiek formy przemocy rodzinnej ofiara bezwzględnie winna zawiadomić Policję, następnie złożyć zeznanie, a po zawiadomieniu o popełnieniu przestępstwa winna oczekiwać ścigania sprawcy. Prawo zezwala również policjantom na zatrzymanie osoby agresywnej na 48 godzin. W przypadku gdy sprawca przemocy jest nietrzeźwy, powinien zostać odwieziony przez Policję na izbę wytrzeźwień.

Podjęcie takich działań zarówno zabezpiecza osobę pokrzywdzoną przed eskalacją stosowanej przemocy ze strony oprawcy, jak i daje jej prawo do wyegzekwowania przeprowadzenia tych czynności przez interweniujących policjantów. Ofiary mają prawo do założenia „Niebieskiej Karty”² oraz ochrony ze strony służb mundurowych, gdyż to wprost wynika z obowiązujących przepisów prawa w Polsce.

Reasumując, należy podkreślić, że ustawa antyprzemocowa (Wrona 2021):

- daje możliwość szybkiej izolacji sprawcy przemocy w sytuacji, gdy przemoc zagraża życiu lub zdrowiu osób, wobec których jest stosowana;
- pozwala na tę izolację w wyniku nadanych Policji i Żandarmerii Wojskowej uprawnień do wydania sprawcy przemocy nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub też zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia;
- umożliwia wydanie nakazu lub zakazu wobec osoby, która swoim zachowaniem, polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie, stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia domowników.

Rozporządzenie, które weszło w życie 30 listopada 2020 roku, opisuje również i przedstawia wzór zawiadomienia o wydaniu osobie stosującej przemoc w rodzinie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, które w sytuacji niemożności doręczenia nakazu lub zakazu umieszcza się na drzwiach mieszkania (Dz.U. 2020 poz. 1951).

² Niebieska Karta to procedura mająca zapewnić bezpieczeństwo osobie, wobec której stosowana jest przemoc w rodzinie. Rozpoczynana jest wypełnieniem formularza Niebieska Karta – np. przez funkcjonariusza Policji.

Rozdział 2

Przemoc w rodzinie

Współczesna rodzina stanowi przedmiot zainteresowania nauk społecznych i pozostaje w obszarze troski polityki społecznej. Zainteresowanie to wynika z faktu przeobrażeń dokonujących się w aspekcie globalnym, które bezpośrednio i pośrednio dotyczą też polskich rodzin. Obecnie można zaobserwować takie zjawiska, jak: zmiana stylu życia rodziny i jej tradycyjnych funkcji, ubożenie rodziny, liberalizacja norm współżycia rodzinnego, uzależnienia członków rodziny czy przemoc wewnątrzrodzinna. Ten ostatni problem zarówno w Polsce, jak i na świecie występuje wciąż w niepokojącej skali, a zasadniczą kwestią staje się uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak wyeliminować to zjawisko i ochronić przed nim osoby zagrożone. Przemoc dotyka rodzin o różnym statusie społecznym i bez wątpienia należy ją zaklasyfikować do kategorii zachowań szkodliwych społecznie (Komorska, Mazur, Wiśniewski 2016). Jest to działanie zamierzone i wykorzystujące przewagę sił, skierowane przeciwko członkowi rodziny, które narusza jego prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody. Pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania członków rodziny, którzy nie są w stanie się bronić. Doświadczają jej kobiety, ale także dzieci, osoby starsze, chore, a czasami również mężczyźni (Dymek-Balcerzak (red.) 2000, s. 103).

2.1. Przemoc w rodzinie – pojęcie

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która jest najważniejszym w tym zakresie aktem prawnym w Polsce, definiuje przemoc w rodzinie jako jedno-razowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą (Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy). Definicją tą posługuje się wielu przedstawicieli służb działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W precyzyjny sposób zwraca ona uwagę na szereg elementów związanych z prawami i dobrami osobistymi, których naruszenie grozi konsekwencjami prawnymi. Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego definiuje przemoc w rodzinie jako zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody („Niebieska Linia”).

Wspomniana ustawa szeroko definiuje pojęcie „członka rodziny”, gdyż obejmuje osoby najbliższe, tj. małżonka, wstępnych, zstępnych, rodzeństwo, powinowatych w tej samej linii lub stopniu, osoby pozostające w stosunku przysposobienia oraz ich małżonków, osoby pozostające we wspólnym pożyciu. Do kategorii osób najbliższych należy również „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”, co wiąże się z koniecznością występowania trzech więzi: fizycznej, psychicznej i gospodarczej (Kruk 2016, s. 87). Zdaniem S. Spurek członkiem rodziny – zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – będzie zarówno osoba, która jedynie wspólnie z kimś mieszka, nie gospodarując z nim, bądź wspólnie z nim gospodaruje, tj. wspólnie prowadzi gospodarstwo domowe, lecz zamieszkuje gdzie indziej, jak i osoba, która wspólnie z daną osobą zamieszkuje i wspólnie z nią gospodaruje (Spurek 2012). Taki sposób definiowania członka rodziny powoduje, że pojęcie „przemocy w rodzinie” jest zamienne stosowane z „przemocą domową”.

Termin „przemoc w rodzinie” jest bardzo szeroki, dlatego przy jego analizie należy uwzględnić wzajemne relacje pomiędzy członkami rodziny. Na tej podstawie wyróżnić można: przemoc rodziców wobec dzieci, przemoc wobec partnera w związku oraz przemoc wobec osób starszych w rodzinie (Badura-Madej, Dobrzyńska-Mesterhazy 2000, s. 12).

Do podstawowych elementów wchodzących w skład struktury definicji „przemoc w rodzinie” zaliczamy (Kruk 2016, s. 86-87):

- zachowania powtarzające się i incydentalne;
- zachowania polegające zarówno na działaniu, jak i zaniechaniu dokonania zespołu czynności lub pojedynczej czynności;
- umyślność;
- naruszenie praw lub dóbr osobistych członków rodziny, w szczególności narażenie tych osób na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszenie ich godności, nietykalności cielesnej, wolności, w tym seksualnej, spowodowanie szkody na ich zdrowiu fizycznym i psychicznym, a także wywołanie cierpień i krzywd moralnych u osób dotkniętych przemocą.

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem, którego rozmiary trudno jest określić. Spowodowane jest to faktem, że działania wobec sprawców są podejmowane w sytuacji, gdy ofiara zgłosi zdarzenie. Niestety osoby pokrzywdzone często wycofują oskarżenia, co skutkuje zawieszeniem postępowania. Kolejnym powodem, dla którego trudno oszacować rozmiar zjawiska przemocy w rodzinie, jest duża liczba przypadków niezgłaszanych. Część ofiar nie robi tego z powodu przekonania, że to tylko pogorszy ich sytuację. Inne wstydzą się tego, co je spotkało, lub wierzą w poprawę postawy sprawcy i dlatego nie podejmują kroków formalnych. Wymienione czynniki powodują trudności z oszacowaniem zjawiska przemocy w rodzinie. Skalę problemu można określić na podstawie policyjnych statystyk. Dane za rok 2020 wskazują na 72 601 podjętych procedur „Niebieskiej Karty”. Najczęściej ofiarami przemocy są kobiety – 62 866, rzadziej małoletni 11 787 i mężczyźni 10 922 (Statystyki policyjne). To pozwala na sformułowanie wniosku, że najczęściej przemoc stosują mężczyźni, rzadziej kobiety i nieletni. Statystyki wskazują również, że do zachowań przemocowych bardzo często przyczynia się spożycie alkoholu.

2.2. Uwarunkowania przemocy w rodzinie

Nie ma jednej spójnej hipotezy wyjaśniającej pojawienie się przemocy pomiędzy bliskimi w rodzinie. Różne koncepcje skupiają się wokół poszczególnych czynników, które mogą zwiększać ryzyko wystąpienia przemocy, i starają się pokazać działanie tych czynników oraz interakcje zachodzące pomiędzy nimi (Kaufman Kantor, Jasiński 1998; O'Leary 1988; Gordon 2000). Przemoc jest jednak zjawiskiem bardzo złożonym, którego nie można zadawalająco wyjaśnić przez odwołanie się do czynników jednego rodzaju, np. genetycznych determinant agresji, lub też wiązanie jej wyłącznie ze sposobami wychowania w rodzinie. Zarówno uruchamianie aktów przemocy, jak i zmiany, jakim mogą podlegać, uwarunkowane są indywidualnymi czynnikami, takimi jak procesy zachodzące w organizmie, psychice człowieka oraz czynnikami zachodzącymi w grupach społecznych. W literaturze często wskazuje się podział podstawowych czynników związanych z przemocą w rodzinie na: międzypokoleniowy przekaz wzorców przemocy, niski status socjoekonomiczny, izolacja społeczna rodziny oraz stres społeczny (Mazur 2002). Do najważniejszych źródeł przemocy, szczególnie ekonomicznej, zalicza się uwarunkowania kulturowe, wzorce rodzinne, przebieg procesu socjalizacji oraz zachowania dysfunkcyjne związane z cechami osobowymi. Wyróżnia się liczne koncepcje teoretyczne starające się wyjaśnić uwarunkowania przemocy w rodzinie. Według D. Rode należy skupić się na trzech podejściach teoretycznych (Rode 2010):

- socjologicznym (środowiskowe uwarunkowania przemocy w rodzinie, środowisko rodzinne i pozarodzinne);
- intraindywidualnym – skoncentrowanym na jednostce (rola czynników: osobowościowych, psychopatologicznych, biologicznych);
- sytuacyjnych uwarunkowań przemocy wraz z modelami integracyjnymi.

Bez względu na różnice w podejściach teoretycznych do czynników i źródeł przemocy podkreśla się uwarunkowania kulturowe, czyli tradycyjny podział ról w społeczeństwie i wielowiekowe traktowanie kobiet w sposób podrzędny w stosunku do mężczyzn (Lisowska 2014, s. 9). W kulturze patriarchalnej to mężczyzna pełni rolę głowy rodziny i podejmuje decyzje, wymagając od kobiety prowadzenia domu oraz opieki nad dziećmi, jednocześnie sprawując nad nią kontrolę (Deka 2018). Według A. Rich patriarchat to „władza ojców”: system społeczno-rodzinny, ideologiczny i polityczny, w którym mężczyźni, poprzez użycie siły, czyli presji bezpośredniej, bądź poprzez rytuał, tradycję, prawo i język, zwyczaje, etykietę, edukację i podział pracy, określają, jakie zadania będą wykonywać kobiety. Jest więc to system, w którym kobieta zawsze podporządkowana jest mężczyźnie. Niekoniecznie oznacza to, że żadna kobieta nie może mieć władzy, ani że wszystkie kobiety w danej kulturze pozbawione są wszelkich uprawnień. W społeczeństwie patriarchalnym kobieta może żyć w odosobnieniu, może być np. kierownicą ciężarówki; może być głową państwa wybraną w drodze elekcji albo korzystając z prawa dziedziczenia. Kobieta może prowadzić dom w biednej glinianej chacie w berberyjskiej wiosce lub brać udział w uniwersyteckiej manifestacji. Najważniejsze jest to, że bez względu na swój status, sytuację czy przynależność do danej klasy ekonomicznej kobieta ma dostęp jedynie do tych przywilejów i wpływów, jakie patriarchat

zechce jej odstąpić, i jedynie tak długo, jak długo trwać będzie męska akceptacja (Sienkiewicz 2006, s. 30-31). W związku z tym można sformułować wniosek, że patriarchyat sprzyja występowaniu zjawiska przemocy. Przemoc pełni bowiem rolę elementu, który pozwala podporządkować sobie drugiego człowieka i pomaga w zdobyciu nad nim kontroli i władzy. Relacje rodzinne w społeczeństwie patriarchalnym opierają się na określonym wzorcu społecznym. Rośnie więc ryzyko, że mężczyzna wychowany w poczuciu bycia uprzywilejowanym będzie wykorzystywał różne formy przemocy, by zdominować i kontrolować kobietę (Mazur 2002, s. 88-89). Trudno natomiast szukać analogii w odniesieniu do matriarchatu. O dominacji kobiet mówi się w kontekście najstarszej fazy ludzkości (Sienkiewicz 2006, s. 30). Jednak według statystyk Komendy Głównej Policji kobieta jest częściej ofiarą przemocy rodzinnej niż jej sprawcą.

Kolejnym czynnikiem związanym z występowaniem zjawiska przemocy domowej, a wynikającym z uwarunkowań środowiskowych, jest międzypokoleniowy przekaz wzorców zachowania. Zgodnie z tym założeniem przemoc jest efektem wyuczonych, zaobserwowanych w dzieciństwie zachowań. Przekłada się to na duże prawdopodobieństwo, że dziecko, które było świadkiem przemocy, w przyszłości samo będzie ją stosowało wobec swojej rodziny (Mazur 2002, s. 90). Rodzina jest tym środowiskiem, które oddziałuje na człowieka najdłużej. Zaspokaja podstawowe biologiczne i psychiczne potrzeby dziecka, dostarcza modeli osobowych i wzorów zachowań, przekazuje system wartości i norm społecznych (Rode 2010, s. 89). Tak więc stosunki panujące w rodzinie wywierają trwały wpływ na zachowanie jednostki. Liczne wyniki badań wskazują na czynniki ryzyka, które występując w rodzinie, wpływają na zaburzenia zachowania dzieci w przyszłości i stosowanie przez nie przemocy w relacjach małżeńskich i rodzinnych. Są to: sposób pełnienia funkcji wychowawczych przez rodziców, konflikty między rodzicami, relacje emocjonalne rodzic – dziecko oraz doświadczenie przemocy w rodzinie (Star 1980; Ammerman 1993). Uważa się, że dziecko z poczuciem braku bezpieczeństwa społecznego, znajdując się w stanie zagrożenia i niepokoju związanego ze sprawą kontaktów interpersonalnych w rodzinie, uruchamia wiele strategii obronnych mających na celu ochronę przeciążonego systemu regulacji. Wśród nich wyróżnia się agresję i ucieczkę od działań o charakterze społecznym, wyrażającą się przybieraniem postawy biernej, wycofanej (Wolińska 2000, Borecka-Biernat 2005). Styl wychowania może być czynnikiem generującym agresję. Zarówno w stylu autokratycznym, jak i liberalnym znajdują się pewne określone wartości wychowawcze, jednak w każdym z nich można dopatrzeć się pewnych źródeł agresji dzieci, przy czym najbardziej predysponowany jest styl autokratyczny (Mikrut 2005, s. 72), szczególnie w skrajnej postaci – oparty na karach i wzbudzaniu lęku.

Niski status socjoekonomiczny wydaje się być czynnikiem skorelowanym ze zjawiskiem przemocy domowej. W rodzinach ubogich częściej dochodzi do przemocy, gdyż niedostatki materialne czy bezrobocie są źródłem stresu. Natomiast przemoc wobec bliskich daje możliwość rozładowania napięcia i zapewnia poczucie sprawowania kontroli w środowisku rodzinnym. Nie można jednak generalizować, gdyż coraz częściej obserwowane są przypadki przemocy, szczególnie ekonomicznej i psychicznej, w rodzinach o tzw. wysokim statusie społecznym i ekonomicznym.

Stres społeczny utrudnia funkcjonowanie rodziny, gdyż przyczynia się do nasilenia frustracji, a ta do eskalacji agresji. Dlatego ważne jest kontrolowanie takich zjawisk społecznych jak bezrobocie czy ubóstwo. Czynnikiem, który sprzyja utrwalaniu przemocy domowej, jest izolacja społeczna rodziny (Deka 2018). Należy wziąć tutaj pod uwagę kontakty z sąsiadami, znajomymi, organizacjami, instytucjami, a także częstość zmiany miejsca zamieszkania. Zdarza się, że najbliższe otoczenie nie jest świadome aktów przemocy lub pozostaje na nie obojętne.

Na środowiskowe uwarunkowania przemocy w rodzinie składa się szereg omówionych wcześniej elementów związanych z socjalizacją, m.in.: środowisko pochodzenia, grupy rówieśnicze, środowisko rodzinne oraz organizacje i instytucje, z którymi jednostka utrzymuje ścisły kontakt. Wymienione czynniki mogą oczywiście wpływać pozytywnie lub negatywnie na proces socjalizacji. Odgrywają bardzo istotną i oczywistą rolę, gdyż w miarę wzrastania człowiek wchodzi w sferę oddziaływania coraz to nowych środowisk, które oddziałują nań jednocześnie, w różnym stopniu, w zależności od wieku, płci, atrakcyjności, przy czym niekiedy określone środowiska konkurują z innymi, oferując jednostce pełniejsze zaspokojenie potrzeb niż pozostałe (Mikrut 2005). Należy podkreślić, że wpływ społecznego środowiska ma charakter procesu i następuje w sposób sekwencyjny.

Środowiska oddziałujące na człowieka pojawiają się kolejno: od rodzinnego, przez szkolne, rówieśnicze, środowiska zawodowego i środowiska różnych organizacji i instytucji. Środowisko społeczne organizuje doświadczenia człowieka, dostarcza mu modeli zachowania, posługuje się w tym procesie wzmocnieniami (Malak, Frączek 1986). Uznanie wpływu właściwości grupy rówieśniczej ma szczególne znaczenie w procesie kontynuowania tożsamości dorastającego i w jego socjalizacji. Dotychczas w zakres przyjętych czynników ryzyka w powstawaniu oraz rozwoju zachowań agresywnych i przemocowych włączono takie elementy społecznych relacji w grupie rówieśniczej, jak: popularność, status społeczny, relacje interpersonalne (Urban 2000, s. 136). Szczególnie ważną rolę odgrywa popularność, która jest determinantą samooceny. Zbieżność wysokiej popularności i wysokiej samooceny może prowadzić do zwiększenia dystansu uczuciowego do klasy i poszukiwania „równorzędnych partnerów” poza środowiskiem szkolnym w grupach problemowych o odmiennych strukturach wewnętrznych, hierarchii wartości i regułach odbiegających od powszechnie uznawanych norm społecznych (Siemaszko 1993). Zdaniem K.L. Bierman odrzucenie jest reakcją grupy rówieśniczej na przejawy agresji oraz deficyty uwagi i nadpobudliwość (Bierman 2004, s. 16-33). Zarówno w środowisku rówieśniczym, jak i szkolnym zidentyfikować można wiele czynników zachowań agresywnych. Jednak nie przynależność do grupy rówieśniczej, lecz przynależność do grup o cechach przemocowych generuje przemoc. Jednocześnie trzeba zauważyć, że związek statystyczny nie musi się ujawniać w każdym przypadku i nie przesądza o kierunku zależności. Bardziej uzasadniony jest pogląd, że agresywność grupy może być jedną z ważniejszych przyczyn lub jednym z czynników wzmacniających tendencje do stosowania przemocy.

Ważnym źródłem przemocy domowej obok uwarunkowań społecznych są czynniki intraindywidualne, tj. osobowościowe, psychopatologiczne i biologiczne. Koncepcje psychologiczne zwracają uwagę na zjawiska wewnątrzpsychiczne (nieświadome motywy, konflikty, mechanizmy obronne ego) jednostki oraz związane

z nimi dysfunkcje. Dla psychoanalityków, począwszy od Freuda, człowiek w swym naturalnym środowisku jest agresorem, i jedynie zmuszając go do przestrzegania prawa i porządku społecznego, można powściągnąć lub wysublimować jego naturalne instynkty popychające go do agresji (Aronson 1995). Według jednej z teorii agresja jest wynikiem frustracji. Jest tym większa, im większa jest wartość zablokowanego celu, im bardziej osiągnięcie tego celu jest przez daną frustrację uniemożliwione, im większa liczba działań zostaje zablokowana (Strelau 2005, s. 151). Agresję interpretuje się jako rezultat popędu do rozładowania stanu frustracji, przy czym frustracja definiowana jest jako zewnętrzne zakłócenie zachowania ukierunkowanego na cel. Zatem doświadczenie frustracji aktywuje popęd do działania przeciwko źródłu frustracji i ten popęd odpowiada za wykonanie agresywnego zachowania (Krahé 2005, s. 38).

Należy podkreślić, że agresywna reakcja jednostki na daną sytuację zależy od procesów poznawczych. Istnieją bowiem różnice indywidualne w zakresie agresji jako funkcje różnic w przetwarzaniu informacji społecznych. Istotny jest rozwój schematów poznawczych, które kierują wykonaniem zachowania agresywnego, oraz charakterystyczne sposoby przetwarzania informacji społecznych, które różnicują jednostki na agresywne i nieagresywne (Rode 2010, s. 34). Ważną rolę odgrywają przy tym doświadczenia z wczesnego procesu socjalizacji. Doświadczenia są również kluczowe w teorii uczenia się agresji. Według niej przemoc jest rozpatrywana w kategoriach zachowania społecznie wyuczzonego i wzmacnianego. Podstawowa idea procesu uczenia się zachowań agresywnych jest taka, że reakcje agresywne na bodźce z otoczenia przynoszą pożądaną skutek (wzmacnianie pozytywne) i mają większą szansę powtarzać się w przyszłości. Natomiast reakcje agresywne, które przyniosły niepożądane efekty, prawdopodobnie nie zostaną powtórzone (Browne, Herbert 1999, Krahé 2005).

Genezy agresji i przemocy należy doszukiwać się w trzech podstawowych płaszczyznach: jako mechanizmów nabywania wzorów zachowań agresywnych, mechanizmów wyzwalania zachowań agresywnych i mechanizmów utrwalania zachowań agresywnych (Krahé 2005). W literaturze podkreśla się, że skłonność do przemocy powstaje w wyniku zawstydzania dziecka, bezpośredniego kontaktu z przemocą rodzica oraz utraty poczucia bezpieczeństwa i przywiązania do matki, która sama często jest ofiarą przemocy (Dutton 2001, s. 91-92). Zachowania agresywne warunkowane są cechami osobowościowymi, takimi jak: temperament i reaktywność, aktywność (jako cecha temperamentu) oraz samokontrola. Nie bez znaczenia są również zaburzenia osobowości lub inne objawy psychopatologiczne.

W zachowaniu agresywnym sprawcy przemocy w rodzinie zwraca się uwagę na trzy podstawowe czynniki: sytuację, w której dochodzi do użycia przemocy, jednostkę w odniesieniu do jej cech osobowości, myśli, uczuć i działań oraz doświadczenia socjalizacyjne sprawcy. Pomiędzy tymi czynnikami istnieją ściśle powiązania interakcyjne (Tilley, Brackley 2005). Analiza zachowania jednostki w konkretnej sytuacji, szczególnie sytuacji trudnej, ma kluczowe znaczenie dla wyjaśniania relacji interpersonalnych w rodzinie.

Przyczyn przemocy w przestrzeni domowej, jak już omówiono wcześniej, możemy poszukiwać w różnych czynnikach, jednak szczególną uwagę należy zwrócić na niewłaściwą socjalizację (Nowakowski 2003, s. 559). W literaturze przedmiotu u źródeł przemocy w ogóle, a w szczególności przemocy ekonomicznej, wymienia

się uwarunkowania kulturowe, czyli tradycyjny podział ról w społeczeństwie i wielowiekowe traktowanie kobiet w sposób podrzędny w stosunku do mężczyzn (Lisowska 2014, s. 9-10). Nierówność kobiet i mężczyzn powoduje, że kobiety łatwiej stają się ofiarami upokorzeń i przemocy ze strony dzierżących władzę, którym z powodu wyższego statusu w społeczeństwie łatwo zdominować ofiarę.

Sytuacja socjalno-ekonomiczna rodziny, tj. bezrobocie, problemy finansowe, mieszkaniowe czy zdrowotne, staje się również przyczynkiem narastającego stresu, co wywołuje frustrację i sprzyja pojawieniu się negatywnych zachowań, w tym przemocy (Kabus, Nowakowska-Grunt 2016, s. 39). W rodzinach znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, bez wsparcia z zewnątrz, obserwuje się nasilające zachowania związane z przemocą (Miedzik, Godlewska-Szurkova, Rutkowski 2014, s. 55-58).

Czynnikiem ryzyka wystąpienia przemocy w rodzinie jest niewątpliwie dziedziczenie wzorca przemocy. Dzieci dorastające w rodzinie, w której jeden z rodziców stosuje przemoc, nie mają zaspokojonej podstawowej potrzeby psychicznej, jaką jest potrzeba bezpieczeństwa, czego częstym efektem bywa występowanie u nich zaburzeń emocjonalnych, depresji czy zaburzeń zachowania. Jako dorośli, którzy w dzieciństwie doznali przemocy domowej, miewają trudności z funkcjonowaniem w rolach społecznych, rolach rodzica. Z domu wynieśli, że przemoc to najlepszy i najskuteczniejszy sposób osiągnięcia swoich celów i rozwiązywania konfliktów. Pierwszym krokiem do przemocy jest nieświadome powielanie owych złych wzorców, brak kompetencji społecznych oraz emocjonalnych do radzenia sobie z trudnymi problemami. Brak poczucia własnej wartości nierzadko jest zastępowany przemocą wobec osób z najbliższego otoczenia. Dlatego też przemoc bywa przekazywana z pokolenia na pokolenie, a to sprawia, że w przyszłości również ich własne dzieci mogą mieć problemy (Zimoń 2014, s. 29-30). Tym sposobem krąg osób bezpośrednio dotkniętych przemocą rozszerza się na następne pokolenia.

Nadużywanie alkoholu lub innych środków psychoaktywnych prowadzi także w wielu przypadkach do przemocy domowej. Używanie środków odurzających doprowadza do utraty kontroli własnych zachowań, zwiększa prawdopodobieństwo reagowania gniewem i złością na trudności i niepowodzenia życiowe, zaburza ocenę sytuacji i interpretację zachowań innych osób (OPS Bemowo). Alkohol zaostrza istniejące u sprawcy zaburzenia w zakresie kontaktu oraz problemy emocjonalne. Do czynników ryzyka wystąpienia przemocy w rodzinie zalicza się chłodną atmosferę domową (Młyński 2012, s. 147).

M. Jarosz w 1975 roku wyszczególnił wiele przyczyn dezorganizacji i przemocy w rodzinie. Niektóre się zdezaktualizowały, inne pozostały aktualne do dziś, np. (Jarosz 1975, s. 7-8):

- oderwanie warsztatu pracy od rodziny i podejmowanie pracy przez kobiety poza domem (skutek industrializacji);
- rozwój społeczności miejskiej, w szczególności zaś środowisk wielkomiejskich, co sprzyja anonimowości jednostek i rodziny (skutek industrializacji i urbanizacji);
- wzrost wszelkiego rodzaju ruchliwości społecznej (skutki industrializacji);
- zmniejszenie się liczby dzieci w rodzinie (pośrednio skutki industrializacji i urbanizacji oraz postępów wiedzy i oświaty);
- rozwój usług zastępujących rodzinę w świadczeniach na rzecz jednostki;

- zmniejszenie się znaczenia niektórych funkcji rodziny;
- wygasanie starych tradycji obyczajowych, połączone z liberalizacją postaw wobec rozwodu;
- alkoholizm i narkomania;
- rozczarowanie w małżeństwie – niespełnienie oczekiwań współmałżonka, niezgodność charakterów czy uporczywa niezgodność koncepcji życia rodzinnego oraz poglądów ogólnych;
- dezorganizacja w zakresie pracy;
- choroba jednego z małżonków.

Z kolei spośród wielu przyczyn przemocy domowej M. Borowski wyszczególnia 6 głównych grup (Borowski):

- przestępczość;
- alkoholizm, narkomania, lekomania;
- zachowania autodestrukcyjne: samobójstwa, samouszkodzenia;
- zaburzenia nerwowe i psychiczne;
- dewiacyjne zachowania seksualne;
- inne typy zachowań dysfunkcyjnych wobec istniejącego systemu społecznego, powodujące np. zwiększenie się liczby rozbitych rodzin i rozwodów czy zjawiska tzw. sieroctwa społecznego.

Analizując zjawisko przemocy, należy zwrócić uwagę nie tylko na przyczyny, ale również na jej negatywne skutki (tab. 5).

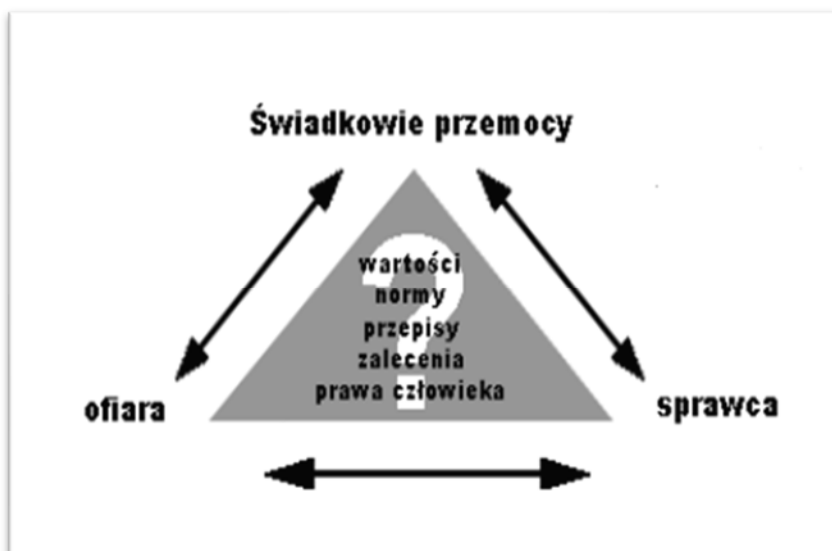
Tabela 5. Aktywności i egzystencjalne doświadczenia życia a formy przemocy w rodzinie

AKTYWNOŚĆ DOŚWIADCZENIE	FORMY PRZEMOCY – PRZYKŁADY
Komunikowanie się	rozkazy, krzyk, obelgi, ignorowanie, zmuszanie do mówienia, brak respektu
Mobilność	zamykanie, ograniczanie wychodzenia, odmowa pomocy
Funkcje życiowe	niezdrowe warunki, odmowa wezwania lekarza w razie choroby, uszkodzenia, ignorowanie potrzeb
Higiena osobista	zmuszanie do kąpieli / zakaz kąpieli, narzucanie własnych norm higienicznych, zakaz korzystania z łazienki
Jedzenie i picie	nierespektowanie nawyków, ograniczenie pokarmu, ograniczanie dostępu do pokarmu
Ubieranie się	narzucanie własnych upodobań/stylu, zakaz zakupu nowych ubrań, niemożność prania
Odpoczynek i sen	zabranianie/zmuszanie do snu, narzucanie pory snu, podawanie środków nasennych
Czas wolny	szttywny plan dnia, zniechęcanie do aktywności, zakazywanie zainteresowań
Bycie kobietą/mężczyzną/ dzieckiem	naruszanie strefy intymnej, wyśmiewanie seksualności, zakaz kontaktów/związków
Świadomość zagrożeń	ciągła kontrola, zniewolenie
Aktywność społeczna	ograniczanie kontaktu z otoczeniem, pozostawianie w samotności, pozbawienie możliwości bycia w samotności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Hirsch 2003; Grieb 2007)

Prymarną funkcją rodziny jest stworzenie dla swoich członków środowiska opar- tego na bezpieczeństwie i akceptacji. Kolejną rolą rodziny jest socjalizacja nowych członków, czyli przygotowanie ich do pełnienia określonych ról społecznych poprzez dobre wychowanie. Niezbędnym warunkiem pomyślnego przebiegu tego procesu jest stworzenie otoczenia zapewniającego równowagę emocjonalną i stabi- lizację, a przez to sprzyjającego rozwojowi potencjalnych możliwości jednostki (Browne, Herbert 1999, s. 19-22).

Wielokrotnie jednak dom rodzinny nie spełnia wyszególnionych norm – bywa miejscem, w którym dochodzi do aktów przemocy. Zjawisko przemocy obserwo- wane jest zarówno w środowiskach patologicznych, jak i w tzw. „dobrych rodzi- nach”. Przemoc nagminnie jest ukrywana przed otoczeniem i przez sprawców, i przez ofiary. Na światło dzienne wychodzą one dopiero w obliczu tragedii (Grygorczuk, Dzierżanowki, Kiluk 2009, s. 61-65). Raz zaistniała agresja pozostaje w rodzinie, powtarza się i nasila. Jej najczęstszymi ofiarami są kobiety, dzieci i osoby starsze, sporadycznie także mężczyźni (Grygorczuk, Dzierżanowki, Kiluk 2009, s. 61-65). Ofiarami są również naoczni świadkowie tego procesu (rys. 7).



Rysunek 7. Uczestnicy aktu przemocy – Trójkąt przemocy

Źródło: (Hirsch 2009)

Uczestnikami przemocy w przestrzeni rodzinnej są:

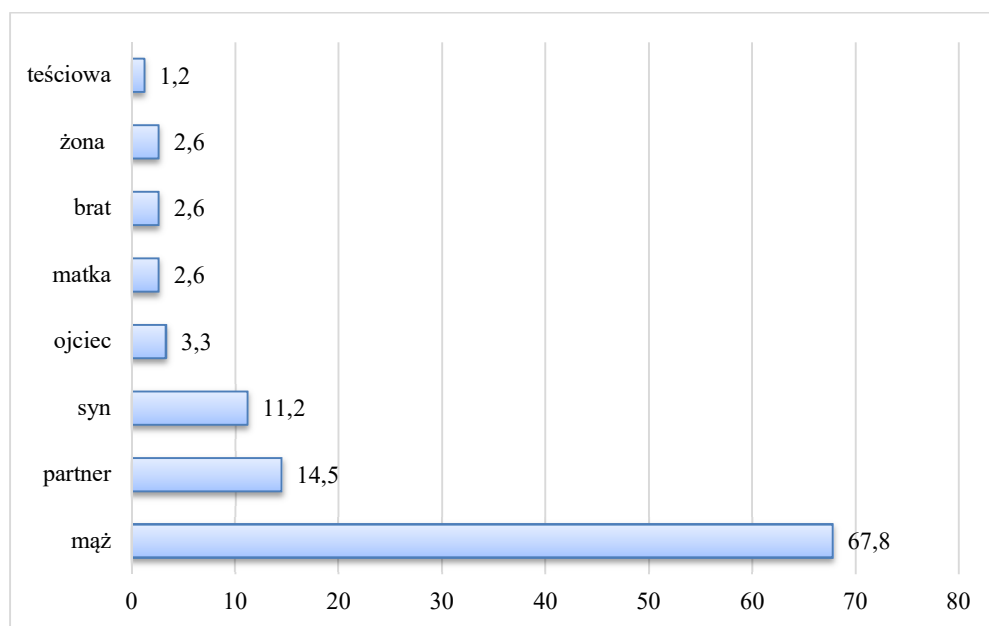
- ofiary: dzieci, starsi członkowie rodziny, kobiety i rzadziej mężczyźni;
- sprawcy: zazwyczaj mężczyźni, kobiety, rzadziej osoby starsze i dzieci;
- świadkowie: członkowie rodziny, goście, lekarze, prawnicy, urzędnicy, pracow- nicy socjalni itp.

Osoby uwikłane w sytuację przemocy – ofiary, sprawcy i świadkowie (szczegól- nie członkowie rodziny) – ponoszą często nieodwracalne szkody o charakterze indywidualnym. „Może to być uraz fizyczny, trwałe kalectwo, śmierć. Skutkiem

przemocy bywają też zaburzenia zdrowia fizycznego i psychicznego, uzależnienia, trudności w funkcjonowaniu społecznym, bezrobocie, ubóstwo i bezdomność. Przemoc w rodzinie dotyka nie tylko tych, którzy jej bezpośrednio doznają” (Komorowska, Mazur, Wiśniewski 2016).

Przemoc w rodzinie opiera się na wykorzystaniu przewagi sił, skierowanej przeciwko jej członkom. Sprawca narusza prawa i dobra osobiste ofiary, powoduje jej cierpienie fizyczne i psychiczne. Najważniejszym celem osób stosujących przemoc domową jest wywarcie określonego wpływu na członków swojej rodziny, podporządkowanie ich i uzyskanie nad nimi kontroli.

Badania przeprowadzone w trzech dużych miastach w Polsce dowodzą, iż w zdecydowanej większości sprawcami przemocy w rodzinie są mężczyźni. Najczęściej mąż, partner, syn, a w nieco mniejszym odsetku ojciec, brat i teść (Pospiszyl 1994, Mazur 2002, Halicka, Halicki (red.) 2010, Halicka (red.) 2017) (rys. 8).

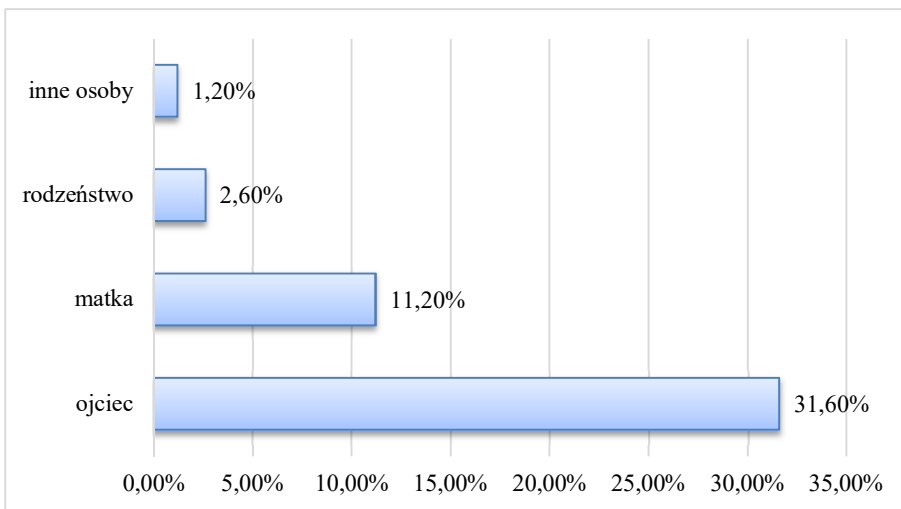


Rysunek 8. Osoby stosujące przemoc w rodzinie w %

Źródło: (Filipek 2017)

Statystyki dotyczące przemocy w przestrzeni rodzinnej jednoznacznie wskazują, iż osobą najczęściej stosującą przemoc domową jest mąż.

B. Gruszczyńska wykazuje w swoich analizach istotną zależność pomiędzy przemocą wobec kobiet stosowaną w rodzinie ze strony ojca lub matki a przemocą ze strony partnera. Badania potwierdzają, że kobiety, które doznały przemocy w dzieciństwie ze strony ojca, dwukrotnie częściej doświadczały jej również od swojego partnera. Również osoby krzywdzone w dzieciństwie przez matkę, były bite i krzywdzone przez swoich partnerów częściej od osób wychowywanych bez przemocy (Gruszczyńska 2007, s. 89-90) (rys. 9).

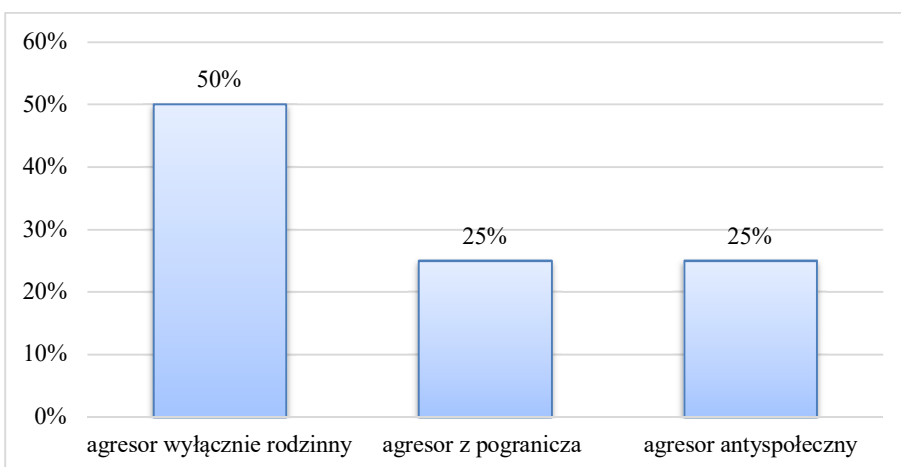


Rysunek 9. Sprawcy przemocy w rodzinie

Źródło: (Filipek 2017)

W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy typy sprawców przemocy domowej (Holtzworth-Munroe, Stuart 1994, s. 486-487):

- Agresor wyłącznie rodzinny – stosuje przemoc tylko w stosunku do członków swojej rodziny, bez oznak psychopatologii.
- Agresor z pogranicza – osoba z zaburzeniami psychicznymi i emocjonalnymi, dopuszcza się również aktów przestępczych poza otoczeniem rodzinnym.
- Agresor antyspołeczny – osoba nadużywa środków psychotropowych lub alkoholu, dopuszcza się przemocy zarówno w rodzinie, jak i poza nią, stosuje każdą formę przemocy: fizyczną, seksualną oraz psychiczną (rys. 10).



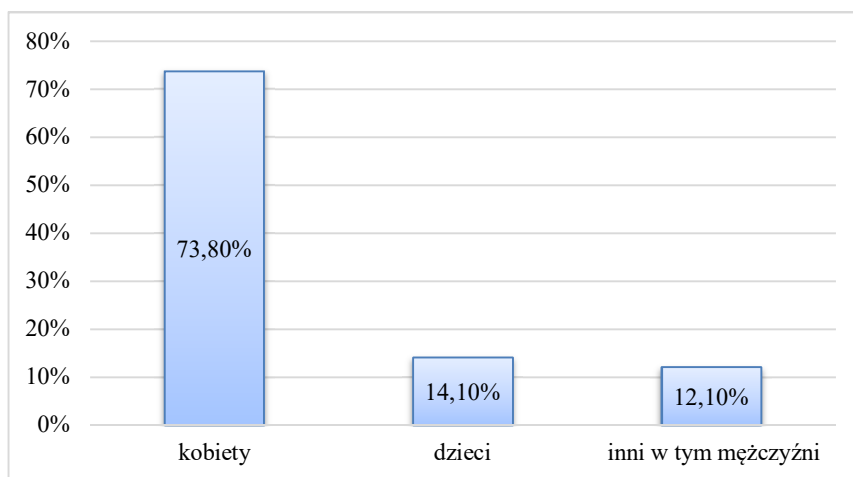
Rysunek 10. Sprawcy przemocy rodzinnej w podziale na skalę występowania

Źródło: opracowanie na podstawie (Holtzworth-Munroe, Stuart 1994, s. 476-497)

Sprawcami przemocy wobec najbliższych, jak wykazują badania, najczęściej są mężczyźni. Należy jednak podkreślić, iż patologia dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn. W obecnych czasach niejednokrotnie dochodzi do nadużycia władzy „w wydaniu” kobiet. Przekonanie, że mężczyźni to oprawcy, a kobiety to ofiary – tworzy nieprawdziwy obraz ludzkości. Człowiek pobity, bez względu na płeć i wiek, to człowiek upokorzony, którego osobowość ulega dezintegracji (Przybek-Czuchrowska 2010, s. 33-34).

W trójkącie przemocy domowej to ofiary przemocy doświadczają lęku, cierpienia, bezsilności, przygnębienia i rozpacz. Trudno jest człowiekowi z zewnątrz dostrzec, a tym bardziej opisać konsekwencje, jakie ponosi osoba doświadczająca przemocy w rodzinie. Cztery ściany i zobowiązanie do milczenia, wypowiedziane przez sprawcę bądź nie, najczęściej długo ukrywają skutki krzywdzenia. Za destrukcję, którą wprowadza sprawca, „płaci” ofiara ponosząca jej skutki. Ofiara jest przekonana, że nikt nie jest w stanie jej pomóc, a sytuacja, w jakiej się znalazła, nie może być pozytywnie rozwiązana (Walker 1993, s. 136-137). Akty agresji dotyczą przede wszystkim jednostek słabszych fizycznie, a więc najczęściej kobiet, dzieci, starszych (Browne, Herbert 1999, s. 85-86).

Według danych ok. 90 tysięcy osób doświadcza każdego roku przemocy w domu rodzinnym (www.statystyka.policja.pl). Najczęstszymi ofiarami są kobiety (rys. 11).



Rysunek 11. Ofiary przemocy domowej w 2019 r.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Uczestnikami aktu przemocy rodzinnej są również bierni obserwatorzy – świadkowie przemocy. Świadek przemocy rodzinnej także jest w trudnej sytuacji. Obserwując przemoc między członkami rodziny, ma dodatkową trudność z określeniem swojej roli i zrozumieniem związanych z tym emocji (Browne, Herbert 1999, s. 85-86). Rola biernego świadka uczy obojętności, biernej postawy wobec agresji. To jednocześnie przyzwolenie na przemoc. Dziecko będące świadkiem przemocy domowej nie uczy się rozwiązywania problemów i odróżniania konfliktu od agresji.

P. Antoniak zaznacza, że nierzadko dziecko, nie mogąc poradzić sobie z lękiem i bezradnością, porzuca rolę biernego świadka i wchodzi pomiędzy rodziców jako obrońca osoby doświadczającej przemocy w rodzinie (Herman 2002, s. 85-96). Dziecko stojące w obronie osoby krzywdzonej często ściąga na siebie uwagę oprawcy i samo staje się ofiarą.

Przemoc w rodzinie stanowi jeden z poważniejszych problemów współczesnych państw na całym świecie. Przeciwdziałanie temu zjawisku powinno więc zajmować priorytetowe miejsce wśród zadań organów państwa.

Podsumowując rozważania na temat uwarunkowań przemocy w rodzinie, należy stwierdzić, że istnieją czynniki ryzyka trwale związane z tym zjawiskiem. Należą do nich: doświadczanie przemocy w rodzinie, status zawodowy sprawcy i ofiary, status socjoekonomiczny, stres społeczny, a także zmienne związane z cyklem życia małżeńskiego. Szczególną uwagę w poszukiwaniu zmiennych będących czynnikami przemocy w rodzinie zwraca się na niekorzystne doświadczenia z okresu dzieciństwa. Liczne badania dowodzą, że zarówno występowanie przemocy pomiędzy rodzicami, jak i bycie ofiarą przemocy w dzieciństwie może prowadzić do jej stosowania w dorosłym życiu. Dzieje się tak ze względu na modelowanie określonych zachowań nabytych w procesie uczenia się (Rode 2010, s. 175). Nie można również pominąć związku spożywania alkoholu ze stosowaniem przemocy.

2.3. Rodzaje i formy przemocy w rodzinie. Cykle przemocy w rodzinie

W literaturze przedmiotu, pomimo różnic pomiędzy autorami co do niektórych aspektów pojęcia „przemoc”, występują następujące rodzaje przemocy: fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna i zaniedbanie (tab. 6).

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy podkreślić, że klasyfikacja form przemocy jest dość trudna, ponieważ wraz z dokonywaniem się zmian w społeczeństwie zmieniają się również struktury teoretycznych podziałów przemocy. Z wymienionych rodzajów i form przemocy wynika również, że pomimo rozdzielnego ich analizowania w literaturze są one ze sobą ściśle powiązane, a zjawisko przemocy w rodzinie nie pozwala sprowadzić się tylko do jednego rodzaju.

W rodzinie występuje przemoc każdego rodzaju (fizyczna, psychiczna, seksualna, zaniedbanie – formy te zostały omówione w poprzednim podrozdziale) i niestety na dobre zakorzeniła się w wielu kręgach polskich rodzin, siejąc spustoszenie w psychice i często wywołując nieodwracalne zmiany w rozwoju emocjonalnym i fizycznym ofiar (Dymek-Balcerzak 2000, s. 103). Wbrew stereotypom ma ona miejsce nie tylko w rodzinach z tzw. marginesu społecznego, lecz także w tych dobrze sytuowanych, uważanych za „normalne”, i występuje we wszystkich grupach społecznych. Przemoc w rodzinie to jedno z najpoważniejszych problemów społecznych, choć jest często ukrywane zarówno przez ofiary, jak i sprawców. W literaturze przedmiotu spotka się wiele opracowań dotyczących problematyki przemocy w rodzinie, tym samym wachlarz definicji interpretujących omawiane zjawisko jest dość szeroki. Wynika to z faktu, że opracowanie jednej pełnej definicji zarówno samej przemocy, jak i przemocy w rodzinie, jest niezwykle trudne.

Tabela 6. Rodzaje i formy przemocy w rodzinie

RODZAJE PRZEMOCY	FORMY PRZEMOCY
<i>Przemoc fizyczna</i>	<p>Nieprzypadkowe obrażenia poniesione w wyniku przemocy ze strony sprawcy; stosowanie przymusu z użyciem przewagi fizycznej do podejmowania decyzji i działań niewygodnych i krzywdzących w odczuciu ofiary. Czynna forma przemocy: popychanie, odpychanie, bicie, drapanie, policzkowanie, kopanie, duszenie, parzenie, szarpanie, użycie broni, obezwładnienie, nieudzielenie pomocy.</p> <p>Bierna forma przemocy: ograniczanie drugiej osoby poprzez utrudnianie dostępu do jedzenia, snu, załatwiania potrzeb fizjologicznych (Mazur 2002, Adamowska-Kałwa 2018, s. 269).</p>
<i>Przemoc psychiczna</i>	<p>Sprawowanie przez sprawcę psychologicznej kontroli nad ofiarą wskazuje, że krzywdzenie ofiary może się dokonywać za pomocą oddziaływań psychologicznych oraz zwraca naszą uwagę na uszkodzenia psychiki spowodowane przez przemoc (Adamowska-Kałwa 2018, s. 270).</p> <p>Wyśmiewanie, krytykowanie, wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, wmawianie choroby psychicznej, narzucanie własnych poglądów, kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami, stosowanie gróźb, obwinianie i manipulowanie poczuciem winy, zakaz opuszczania domu, niszczenie przedmiotów mających wartość dla ofiary i celowej agresji wobec ulubionych zwierząt domowych (Adamowska-Kałwa 2018, s. 270).</p>
<i>Przemoc seksualna</i>	<p>Zmuszanie osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania o jej zgodę lub gdy obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły fizycznej, ale także na groźbach użycia siły lub emocjonalnym szantażu. Przemoc seksualna współwystępuje z fizycznym i psychicznym znęcaniem się (Adamowska-Kałwa 2018, s. 271).</p> <p>Zmuszanie do pożycia seksualnego i innych praktyk seksualnych, sadystyczne formy zachowań seksualnych, krytyka zachowań seksualnych (Deka 2018, s. 73), naruszenie granic sfery intymności.</p>
<i>Przemoc ekonomiczna</i>	<p>Celowe ograniczanie partnerowi dostępu do wspólnych zasobów finansowych, utrudnianie dostępu do pracy w celu uzależnienia od siebie lub uzyskania kontroli (Tracz-Dral 2009, Adamowska-Kałwa 2018, s. 271).</p> <p>Zakazywanie i uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, zabieranie zarobionych pieniędzy, niezaspokajanie potrzeb materialnych rodziny, uniemożliwianie zaspokojenia podstawowych potrzeb fizjologicznych, ograniczanie dostępu do konta bankowego, wydzielanie i kontrola wydatków, podejmowanie działań powodujących stratę pracy, uzależnianie przekazania środków finansowych na utrzymanie rodziny od spełnienia określonych warunków, kontrolowanie dostępu do opieki zdrowotnej, edukacji, wyłączenie z podejmowania decyzji finansowych, brak uprawnień do posiadania, korzystania oraz rozporządzania rzeczami z zakresu prawa własności (Adamowska-Kałwa 2018, s. 272).</p>
<i>Zaniechanie</i>	<p>Niezapewnienie lub uniemożliwienie zaspokajania potrzeb jednostce zależnej jest zjawiskiem obejmującym całą skalę zachowań (Pospiszyl 1999).</p> <p>Zaniechanie fizyczne: brak należytej opieki, w tym lekarskiej, a także wszelkie inne zaniechania fizyczne ofiary. Szczególnie dotkliwe jest ono dla dzieci oraz dla osób zależnych od opieki domowników.</p> <p>Zaniechanie psychiczne: obojętność, nieokazywanie pozytywnych uczuć, lekceważenie emocjonalne, lekceważenie psychicznych potrzeb ofiary (Pospiszyl 1999).</p> <p>Zaniechania pasywne: związane z zaniechaniem działania.</p> <p>Zaniechanie aktywne: szkodliwe formy działania. Jednym z klasycznych przykładów jest przeniesiony zespół Münchausena, przejawiający się przypisywaniem dziecku objawów rzekomej choroby albo aktywne ich wywoływanie (Berent, Florkowski, Gałęcki 2010, s. 249).</p>

Źródło: opracowano na podstawie (Pospiszyl I. 1999; Mazur 2002; Tracz-Dral 2009; Berent, Florkowski, Gałęcki 2011, s. 245-254; Adamowska-Kałwa 2018, s. 265-276; Deka 2018, s. 73-80)

Ogólnie ujmując, przemoc w rodzinie jest patologią społeczną, dlatego też nie ma dobrego, dokładnego i powszechnie akceptowanego określenia, ujmującego każdą specyfikę oraz akcentującą różnorodne składniki konstytutywne i indywidualne tego pojęcia.

Zasadne wydaje się jeszcze zasygnalizowanie podziału według J. Mellibrudy, który dokonuje rozróżnienia przemocy ze względu na emocjonalne aspekty zachowania sprawcy. Są nimi przemoc „gorąca” i przemoc „chłodna”. U podstaw przemocy „gorącej” leży duża impulsywność sprawcy, przejawiająca się furją, czyli dynamicznym i naładowanym gniewem, zjawiskiem pęknięcia tamy emocjonalnej, uruchamiającym agresywne zachowanie (Mellibruda 2009). Furia jest wybuchem skumulowanych i niemożliwych do powstrzymania uczuć złości lub wściekłości. Towarzyszy jej pragnienie wywołania cierpienia i spowodowania jakichś szkód. Przemoc „gorącą” mogą wywołać negatywne i intensywne przeżycia związane z niespełnieniem pragnień i oczekiwań, frustracją, z zablokowaniem jakichś dążeń lub ze stresem. Reakcja na wymienione czynniki nie zostaje powstrzymana i kieruje się przeciw członkowi rodziny. Znaczącym czynnikiem bywa przekonanie sprawcy o niezdolności ofiary do obrony i poczucie własnej bezkarności. Najczęściej słabość ofiary wynika z przewagi fizycznej sprawcy i okoliczności, w których sprawca uzyskuje władzę psychiczną. Przemoc „chłodna” wydaje się być znacznie spokojniejsza, ale zdarza się, że spokój ten jest tylko pozorny. Emocje sprawcy są przez niego tłumione i kontrolowane. Ten rodzaj nadużycia w stosunku do ofiary polega na realizowaniu przez sprawcę pewnego scenariusza zapisanego w jego umyśle, a czasem również w obyczajach i kulturze środowiskowej. Osoba, którą charakteryzuje taki model przemocy, zmierzając do jakiegoś celu, jest gotowa wtargnąć na terytorium psychiczne swego dziecka lub partnera. Najczęściej znajduje dla swojego zachowania i strategii działania usprawiedliwienie – nawet wówczas, gdy zdaje sobie sprawę z cierpienia, które spowodowała. Przemoc „chłodna” może być narzędziem oddziaływania zmierzającego do wzniosłych celów, które uzasadniają bolesne dla bliskiej osoby środki (Adamowska-Kałwa 2018, s. 273). Przemoc „chłodna” wobec dzieci może mieć formę surowych i konsekwentnych metod wychowawczych.

W literaturze obecne są również koncepcje wyodrębniające następujące typy przemocy w rodzinie (Browne, Herbert 1999):

- dwa typy przemocy, której sprawcami są dorośli – przemoc wobec małżonka, przemoc wobec dziecka;
- dwa typy przemocy, której sprawcami są dzieci – przemoc wobec rodziców, przemoc wobec rodzeństwa;
- jeden typ, w którym sprawcami mogą być i dorośli, i dzieci – przemoc wobec osób w podeszłym wieku.

Można również wyróżnić podział przemocy na: przemoc wobec dziecka, wobec partnera oraz wobec osób starszych (Kowalewska-Borys 2012). Forma przemocy według powyższej klasyfikacji przyjmuje postać wcześniej już wymienionych rodzajów i form przemocy w rodzinie. Według D. Kubackiej-Jasieckiej przemoc wobec dzieci najczęściej ma charakter fizyczny, seksualny, emocjonalny, zaniedbania i braku troski (Kubacka-Jasiecka 2010). Analizując natomiast problem przemocy w relacjach partnerskich, nie bez znaczenia pozostaje fakt pewnego rodzaju

dziedzictwa kulturowego. Bierność, posłuszeństwo i zależność, promowane w tradycyjnym wychowaniu dziewczynek, stają się przeszkodą w skutecznej samoobronie w sytuacjach nadużyć fizycznych, emocjonalnych czy seksualnych. Kobiety bite często szukają winy w sobie, a przemocy starają się uniknąć, modyfikując swoje zachowanie (Kowalewska-Borys 2012). W tej kategorii możemy rozróżnić przemoc: fizyczną, psychiczną, seksualną i ekonomiczną. W przypadku przemocy wobec osób starszych może ona występować jako „akt popełniony lub też jako zaniechanie działania”. Przemoc wobec osób starszych jest już bardzo poważnym problemem społecznym, choć statystyki wciąż nie odzwierciedlają tego zjawiska w rzeczywistości. Wobec tej grupy rozpoznawane są formy przemocy: fizycznej, psychicznej, zaniechania i przemocy ekonomicznej (Adamowska-Kałwa 2018).

Cechą charakterystyczną dla zjawiska przemocy w rodzinie jest jego cykliczność. Przemoc domowa to proces, nie pojawia się znenacka/przypadkowo, ma tendencję do powtarzania się, eskaluje, a niepowstrzymana – przybiera na sile. Wobec tego zjawisko przemocy w rodzinie nie ma charakteru liniowego, tzn. do aktów przemocy dochodzi nieustannie (Mazur 2006, s. 54). Przemoc w rodzinie przebiega w dwóch wymiarach: dominacji i uległości. Jest zjawiskiem, które nie odbywa się bez udziału człowieka i przejawia się w różnorodnych formach. Akty przemocy są najczęściej poprzedzone różnej długości okresami napięcia pomiędzy stronami, a po akcie przemocy następuje różnej długości okres względnej poprawności relacji (Mazur 2002, s. 54). Tak powtarzający się schemat występowania przemocy wyłania specyficzny jej cykl, który składa się z trzech elementarnych faz (Spurek 2012, s. 17-18) (rys. 12).



Rysunek 12. Fazy cyklu przemocy w rodzinie

Źródło: (OPS Bemowo)

Przemoc w rodzinie nie jest zdarzeniem jednorazowym i rzadkim, jest procesem, w którym wzajemne relacje stron wyglądają różnie i na który składają się trzy ogniwa (James, Gilliland 2005, s. 365):

- stadium narastania napięcia,
- stadium aktu przemocy / rozładowania napięcia / ostrej przemocy,
- oraz stadium poprawy relacji (nazywane często fazą miesiąca miodowego).

Sekwencje odbywania się poszczególnych faz przemocy w rodzinie, ich przebieg, czas trwania, a także ich regularność/seryjność egzystowania może być bardzo różna (Zajączkowski 2001, s. 38-40) (tab. 7).

Tabela 7. Fazy cyklu przemocy

FAZY PROCESU	CHARAKTERYSTYKA FAZ PRZEMOCY
<i>1. Faza narastania napięcia</i>	<p>Tę fazę cyklu przemocy charakteryzuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyczuwalny wzrost napięcia w związku - pojawianie się coraz więcej sytuacji konfliktowych - każdy drobiazg powoduje kłótnię - partner/sprawca staje się drażliwy, jest ciągle spięty i poirytowany - w tej fazie sprawca może pić więcej alkoholu, przyjmować narkotyki lub inne substancje odurzające - ofiara stara się opanować sytuację i próbuje oddalić zagrożenie - często pojawiają się u niej różne dolegliwości fizyczne, bóle głowy i żołądka, bezsenność i utrata apetytu, wpada w apatię lub ogarnia ją silny niepokój
<i>2. Faza rozładowania napięcia/gwałtowej przemocy</i>	<p>W tej fazie napięcie, które narastało w sprawcy, znajduje upust:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zachowanie sprawcy staje się nieprzewidywalne, gwałtowne – często wpada w szał - dochodzi do eksplozji zachowań agresywnych zarówno fizycznych, jak i psychicznych - ofiara raniona jest psychicznie oraz fizycznie - ofiara stara się mimo wszystko uspokoić sprawcę i ochronić siebie - ofiara odczuwa przerażenie, złość, bezradność, ale też wstyd i utratę ochoty do życia
<i>3. Faza miesiąca miodowego</i>	<p>W tej fazie cyklu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawca wyładował już swoje emocje i zdaje sobie z tego, co zrobił - staje się przez jakiś czas „inną osobą” - zaczyna przeproszać partnerkę za swoje zachowanie, szczerze żałuje, obiecuje, że ten incydent już nigdy się nie powtórzy - próbuje znaleźć jakieś wytłumaczenie i usprawiedliwienie swojego zachowania - ma poczucie winy, nawet okazuje skruchę, ciepło i miłość - zaczyna dbać o ofiarę, spędza z nią czas, okazuje zainteresowanie - ofiara ufa, że przemoc była tylko incydentalna

Źródło: (Tracz-Drał 2010, s. 39; Spurek 2012, s. 17-18, OPS Bemowo)

Badania wykazują, iż okres trwania procesu przemocy może ciągnąć się latami, przy czym każda z faz charakteryzuje się różnymi okresami występowania w zależności od indywidualnego przypadku. Ma tendencję do wydłużania się i coraz bardziej

dramatycznego przebiegu fazy narastania napięcia i gwałtownej przemocy kosztem fazy poprawy relacji.

Jak już wspomniano wcześniej, w literaturze wskazuje się na trzy następujące po sobie fazy cyklu: faza narastania napięcia, faza gwałtownej przemocy i faza miodowego miesiąca (Kułak-Bejda, Waszkiewicz 2016, s. 117). Faza narastania napięcia, czyli tzw. „cisza przed burzą”, to etap, w którym pojawia się coraz więcej sytuacji konfliktowych, a między partnerami zaczyna narastać napięcie. Sprawca staje się napięty i jest stale poirytowany, a każdy drobiazg wywołuje jego złość, stąd często robi awantury, prowokuje kłótnie, staje się coraz bardziej niebezpieczny, sprawia wrażenie, że nie panuje nad swoim gniewem. Może temu towarzyszyć zwiększone spożywanie alkoholu czy nawet sięganie po substancje psychoaktywne. Sprawca często także poniża ofiarę, poprawiając w ten sposób swoje samopoczucie. Natomiast ofiara stara się opanować sytuację poprzez zapobieganie kolejnym konfliktom, uspokajając sprawcę, wywiązując się ze wszystkich obowiązków. Dość powszechne jest, że ofiara usprawiedliwia zachowania sprawcy oddziaływaniem czynników zewnętrznych. Ofiary w tej fazie mają różne dolegliwości fizyczne (ból żołądka, ból głowy, bezsenność, utrata apetytu), inne wpadają w apatię, tracą energię do życia lub stają się niespokojne i pobudzone nerwowo. Jest to wynik narastania napięcia, które po pewnym czasie staje się nie do zniesienia. Zdarza się także, że ofiara wywołuje w końcu awanturę, żeby „mieć to już za sobą” (Mellibruda 1993; Herman 2000).

W fazie gwałtownej przemocy napięcie narastające w sprawcy znajduje upust, a on sam staje się gwałtowny, wpada w szal i wyładowuje się. Eksplozję agresywnych zachowań wywołuje zazwyczaj jakiś drobiazg. W tej fazie dochodzi do stosowania form przemocy fizycznej i psychicznej. Ofiara stara się zrobić wszystko, żeby sprawcę uspokoić i ochronić siebie, ale z reguły, niezależnie od tego, jak bardzo się stara, wściekłość sprawcy narasta coraz bardziej. Ofiara czuje się wówczas bezradna, bo jej działania nie łagodzą gniewu oprawcy. Odczuwa przerażenie i wstyd, zwłaszcza, że widoczne stają się skutki zastosowanej przemocy, skutki fizyczne w postaci obrażeń na ciele oraz skutki psychiczne, jak apatia, nerwowość czy depresja (Mazur 2002; Kułak-Bejda, Waszkiewicz 2016).

Faza miesiąca miodowego to faza skruchy i okazywania miłości. Sprawca wyładował już swoją złość i zdaje sobie sprawę, że posunął się za daleko. Stara się przeprosić ofiarę oraz obiecuje poprawę. Szuka również wytłumaczenia dla tego, co zrobił, i przekonuje ofiarę, że to był jednorazowy, wyjątkowy incydent, który już się nigdy nie zdarzy. Ofiara zaczyna wierzyć w zapewnienia niedawnego agresora. Jednak faza miesiąca miodowego stopniowo przemija, by po pewnym czasie napięcie znów zaczęło narastać, doprowadzając do rozpoczęcia nowego cyklu (Kmieciak-Baran 1998; Kułak-Bejda, Waszkiewicz 2016). Ostatnia faza jest bardzo szkodliwa dla ofiary, gdyż powoduje, że pozostaje ona w toksycznym związku. Faza miodowa demobilizuje ofiarę, a u sprawcy utrwala uczucie bezkarności. Szczególnym zagrożeniem wynikającym z cyklicznego charakteru przemocy w rodzinie jest to, że każdy kolejny cykl jest coraz gwałtowniejszy, a zachowania sprawcy przybierają na sile (Deka 2018). Wraz z upływem czasu skraca się również długość fazy miesiąca miodowego, a wydłużają pozostałe dwie. Ostatecznie faza miesiąca miodowego zanika.

Po fazie trzeciej, najkrótszej, następuje znowu faza pierwsza z nasilonym skutkiem. Oznacza to, iż fazy następują po sobie cyklicznie.

2.4. Przemoc w rodzinie w Polsce i na świecie

Dzięki programom społecznym, kampaniom medialnym oraz coraz większemu zainteresowaniu świata naukowego nastąpiło poszerzenie wiedzy na temat przemocy domowej. Następstwem tego jest lepsze zrozumienie zjawiska przemocy oraz różniczenie jego specyficznych rodzajów, np.: wobec dziecka, określanej definicyjnie zespołem maltretowania, przemocy wobec osób starszych, niepełnosprawnych, przemocy szkolnej, partnerskiej, a także innych form związanych m.in. z agresją czy samookaleczaniem.

Stosunkowo od niedawna obserwuje się zainteresowanie problemem przemocy w rodzinie. Pierwszą pracę pt. *Raport o znęcaniu się nad dzieckiem* opublikowano w 1929 roku (Iwański 2016, s. 38). Pojęcie „zespołu dziecka bitego” oficjalnie wprowadzono do literatury medycznej w 1962 roku za sprawą pracy pt. *The Battered Child Syndrom*, którą autorzy H.C. Kempe i J. Caffey przedstawili na Sympozjum Amerykańskiej Akademii Pediatri (Kempe i in. 1962, s. 181). W Polsce zjawisko maltretowania dziecka zostało po raz pierwszy zdefiniowane w 1981 roku na sympozjum naukowym zorganizowanym przez sekcję Dziecięcej Chirurgii Urazowej Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych (Iwański 2016, s. 41). Stwierdzono, iż jedno na tysiąc dzieci hospitalizowanych w Polsce jest leczone z powodu krzywdzenia fizycznego. Problem dotyczył częściej dziewczynek niż chłopców, w wieku od kilku miesięcy do kilku lat. Najmniejszy odsetek krzywdzenia dzieci występuje w krajach skandynawskich, gdzie prawna ochrona dziecka jest bardzo restrykcyjna (Iwański 2016, s. 39).

Według raportu WHO głównymi ofiarami przemocy są kobiety, dzieci i osoby starsze, a główne formy to: przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna. Jedna czwarta osób dorosłych twierdzi, że w dzieciństwie była ofiarą agresji fizycznej; jedna na pięć kobiet była wykorzystywana seksualnie jako dziecko; jedna na trzy kobiety była ofiarą agresji fizycznej i/lub seksualnej ze strony partnera. Co 17 osoba starsza zgłosiła akt przemocy w ciągu ostatniego miesiąca. Co więcej, następstwem przemocy domowej jest wiele przyczyn śmierci, takich jak choroby serca czy udar, oraz szkodliwe dla zdrowia zachowania, takie jak palenie papierosów, nadużywanie alkoholu i narkotyków (WHO 2014, s. 2).

Zaktualizowany „Wskaźnik Równouprawnienia Płci 2017”, przygotowany przez Europejski Instytut Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE), po raz pierwszy uwzględnił dodatkowy obszar – przemoc wobec kobiet. Wcześniej nie było to możliwe, ponieważ do 2014 roku brakowało wiarygodnych i porównywalnych danych dla całej Unii Europejskiej dotyczących przemocy wobec kobiet³. Średni wynik dla Unii

³ EIGE stosuje skalę od 1 do 100, gdzie 1 oznacza sytuację, w której przemoc nie istnieje, a 100 sytuację, w której przemoc wobec kobiet jest niezwykle powszechna, bardzo dotkliwa i nieujawniona, czyli im wyższy wynik, tym zjawisko przemocy wobec kobiet w danym państwie jest poważniejsze. Dzięki temu wskaźnik przemocy wobec kobiet jest porównywalny w całej Unii Europejskiej i każdym

Europejskiej wynosi 27,5 na 100, co pokazuje, że zjawisko to jest rozpowszechnione, poważne i zaniżone. Wyniki poszczególnych krajów członkowskich wahają się od 22,1 w Polsce do 44,2 w Bułgarii. Najwyższy wynik w Bułgarii wynika głównie z wysokiej skali nieujawniania zjawiska przemocy, która jest ponad trzykrotnie wyższa niż średnia w UE (odpowiednio 48,6 i 13,4; w Polsce wskaźnik ten wynosi 12,4) (The European Institute for Gender Equality 2017).

Rok 2020 to nie tylko rok pandemii COVID-19, ale niestety również rok, w którym według UN Women (jednostka Narodów Zjednoczonych ds. Równości Płci i Wzmocnienia Kobiet) wzrosła przemoc domowa na całym świecie. Badanie ONZ wykazało, że wiosną, w związku z lockdownem i dystansem społecznym, także w Internecie wzrosła przemoc wobec kobiet i dziewczynek. Jako przykłady badanie podaje groźby użycia przemocy, pokazywanie w czasie wideokonferencji materiałów rasistowskich, o charakterze seksualnym czy pornograficznych (ONZ 2020).

Według P. Söchting, szefowej niemieckiego Telefonu Pomocy dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, odpowiednika polskiej „Niebieskiej Linii”, od kwietnia do początku listopada 2020 roku liczba zgłoszeń wzrosła o blisko 20% – podczas gdy w 2019 roku udzielano tygodniowo blisko 850 porad, w 2020 roku było ich 1000. Niemieckie służby przyznają, że wzrost wskaźnika może być spowodowany również znacznie większym niż w okresie przed wybuchem pandemii spopularyzowaniem tej oferty pomocy (Hilfetelefon 2021).

Ze statystyk policyjnych dotyczących procedury „Niebieskiej Karty” wynika, że w Polsce w 2020 roku zjawisko przemocy domowej nie nasiliło się (tab. 8).

Dane dotyczą działań podjętych wyłącznie przez Policję, bez danych z działalności innych podmiotów upoważnionych do zwalczania przemocy domowej. To tłumaczyłoby sprzeczność danych z licznymi doniesieniami medialnymi, które wskazują na przeciwny trend. Z najnowszych badań CBOS wynika, że w Polsce przemoc jest zjawiskiem nieakceptowanym społecznie, a respondentom z różnych powodów trudno przyznawać się do bycia zarówno jej sprawcami, jak i ofiarami. 22% badanych zna osobiście lub z widzenia kobiety bite przez mężów/partnerów, co w porównaniu z wynikami z 2012 roku oznacza spadek odsetka ankietowanych deklarujących znajomość ofiar przemocy domowej. Co dziesiąty badany, który kiedykolwiek był w stałym związku, doświadczył agresji ze strony partnera – najczęściej były to pojedyncze zdarzenia. Natomiast 8% przyznaje, że było sprawcą przemocy w rodzinie, przy jednoczesnej deklaracji pojedynczych zdarzeń. Co ósmy badany żyjący w stałym związku (13%) przyznaje, że zdarzają się sytuacje, gdy jego partner/partnerka używa wyzwisk i obelg. Co jedenasty (9%) doświadcza poniżania i kpin, i niemal tyle samo (8%) twierdzi, że jego partner/partnerka ogranicza jego kontakty z rodziną i znajomymi. Nieco mniej badanych zadeklarowało, że doświadcza takich form agresji jak groźby i szantaże (6%) czy też szarpanie i popychanie (6%). Co pięćdziesiąty zadeklarował, że jest ofiarą przemocy seksualnej w związku (2%). Polacy w zdecydowanej większości nie akceptują używania przemocy fizycznej w związku, choć stopień przyzwolenia na nią silnie zależy od płci ofiary.

państwie członkowskim. Struktura pomiaru w dziedzinie przemocy wobec kobiet mierzy trzy aspekty: rozpowszechnienie, dotkliwość i skala ujawnienia.

Ogromna większość badanych (88%) całkowicie potępia stosowanie przemocy wobec kobiet, choć 8% uważa, że stosowanie jej w pewnych okolicznościach może być usprawiedliwiona. Jednak kiedy ofiarą jest mąż lub partner znacznie mniej ankietowanych całkowicie potępia stosowanie przemocy (64%), a więcej niż co czwarty (27%) twierdzi, że w pewnych sytuacjach może być ono usprawiedliwione. Trzech na stu ankietowanych (3%) zawsze usprawiedliwiłoby partnerkę, która w gniewie uderzyłaby partnera. Niestety, dom – obok pracy, szkoły oraz ulic poza najbliższą okolicą – jest miejscem, gdzie najczęściej osób doświadczyło przemocy (według deklaracji po 8%) (CBOS 2019).

Tabela 8. Liczba działań podjętych przez Policję w procedurze „Niebieskiej Karty” w latach 2017-2020

Lp.	WSKAŹNIK	2017	2018	2019	2020
1.	liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”	75 662	73 153	74 313	72 601
2.	liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą, w tym:	92 529	88 133	88 032	85 575
3.	kobiet	67 984	65 057	65 195	62 866
4.	mężczyzn	11 030	10 672	10 676	10 922
5.	małoletnich	13 515	12 404	12 161	11 787
6.	liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie (ogółem), w tym:	76 206	73 654	74 910	39 798
7.	kobiet	5 878	6 045	2 126	1 986
8.	mężczyzn	70 035	67 306	40 435	37 781
9.	małoletnich	293	303	22	31
10.	liczba dzieci umieszczonych w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej	413	427	309	288

Źródło: (Statystyki policyjne)

WHO potwierdza, że z przemocą w rodzinie wiąże się wiele zagrożeń, np. nierówności ekonomiczne, nadużywanie alkoholu i nieodpowiedzialne rodzicielstwo zwiększa prawdopodobieństwo krzywdzenia dziecka oraz wystąpienia zjawiska przemocy wobec młodzieży czy przemocy seksualnej wobec kobiet.

Dzieci, które cierpią z powodu odrzucenia, zaniedbania, surowych kar fizycznych i wykorzystywania seksualnego, lub są świadkami przemocy w domu lub najbliższym środowisku, często w życiu dorosłym zachowują się agresywnie i aspołecznie. Z danych z 2014 roku wynika, że tylko około połowa ze 133 badanych krajów wdraża zintegrowane plany mające na celu przeciwdziałanie przemocy (WHO 2014). Na tej podstawie można wyróżnić siedem strategii – sześć koncentruje się na zapobieganiu przemocy, a jedna na minimalizowaniu jej skutków:

1. rozwijanie bezpiecznych i stabilnych relacji między dziećmi a ich rodzicami i opiekunami;
2. rozwijanie umiejętności życiowych u dzieci i młodzieży;
3. ograniczenie dostępności i spożycia alkoholu;
4. ograniczenie dostępu do broni;
5. promowanie równości płci w celu zapobiegania przemocy wobec kobiet;
6. promowanie norm kulturowych i społecznych, które piętnują agresję i przemoc;
7. wdrażanie programów identyfikacji ofiar oraz programów opieki i wsparcia dla ofiar.

Strategie te mają za zadanie zmniejszyć rozmiar zjawiska przemocy, w tym przemocy w rodzinie, oraz zredukować liczbę osób dopuszczających się przemocy i liczbę ofiar.

Należy zwrócić uwagę, że czynniki takie jak przestrzeganie prawa, normy kulturowe, społeczne i dotyczące równości płci, bezrobocie, możliwości edukacyjne, dostępność do broni palnej czy nadmierne spożywanie alkoholu mogą przyczyniać się do nasilania zjawiska przemocy. Wymienione determinanty tworzą klimat społeczny, który powinien być odpowiednio kształtowany przez państwa, by zredukować zjawisko przemocy, i – co za tym idzie – ograniczać jego skutki.

Jak wskazuje WHO, przepisy dotyczące zapobiegania przemocy są powszechnie uchwalane, ale ich egzekwowanie jest niewystarczające. Ponad 80% badanych państw deklaruje istnienie odpowiednich przepisów prawnych, ale ich egzekwowanie już tylko 57%. Największe luki między istnieniem a egzekwowanie przepisów zidentyfikowano w przypadku (WHO 2014):

- zapobiegania stosowania kar cielesnych – 76% państw deklaruje istnienie przepisów prawnych, ale tylko w 30% państw są egzekwowanie;
- zapobiegania przemocy w rodzinie – odpowiednie ustawodawstwo istnieje w 87% państw, ale tylko 44% państw wskazuje na pełne egzekwowanie.

W przypadku Polski, wg danych CBOS z 2019 roku, Polacy są podzieleni w kwestii, czy obowiązujące przepisy prawa w wystarczającym stopniu chronią kobiety przed przemocą w rodzinie. Niemniej jednak przeważa przekonanie, że są one niewystarczające (47% wobec 36%). W ciągu ostatnich siedmiu lat nastąpił wzrost przekonania, że obowiązujące prawo jest wystarczające (z 28% do 36%) (CBOS 2019). Warto dodać, że w okresie dzielącym oba badania ratyfikowana została konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet.

Przemoc to zjawisko bardzo niepokojące współczesną rodzinę, gdyż jej skala poszerza się i dotyczy w większości dzieci i kobiet. Wszystkie organizacje powinny podjąć starania w kierunku przeciwdziałania temu zjawisku. Do organizacji tych należy zaliczyć sądy, Policję, ośrodki pomocy społecznej i inne stowarzyszenia. Życie

jest jedno, więc należy je chronić i godnie przeżyć, a dom rodzinny powinien kojarzyć się z ciepłem, miłością i akceptacją. Państwa powinny zintensyfikować swoją działalność w zwalczaniu przemocy w rodzinie. Kluczowe działania w tym obszarze to gromadzenie danych pozwalających zidentyfikować skalę problemu i opracowanie na ich podstawie kompleksowych programów prewencji, zapewnienie kompleksowych programów profilaktycznych, egzekwowanie obowiązujących przepisów prawnych i dokonywanie przeglądu ich jakości.

Rozdział 3

Programy i działania prewencyjne wobec przemocy w mieście Częstochowa

Problematyka przemocy w rodzinie stanowi jeden z poważniejszych problemów społecznych współczesnego świata. Wynika to z faktu, iż zjawisko to stanowi wielowymiarową kategorię, której oddziaływanie ma znaczący wpływ na odbiór szerokiego spektrum negatywnych doświadczeń i związanych z tym korelacji, uwidaczniających się w wielu płaszczyznach funkcjonowania człowieka (Herman 2000). Skutkuje to pojawieniem się u jednostki (członka rodziny) różnego typu zaburzeń zdrowotnych prowadzących do obniżenia jakości jej życia. Z tego powodu istotne jest wypracowanie odpowiednich procedur i działań prewencyjnych wobec przemocy. Jak słusznie zauważa J. Mellibruda (1993): „zajmowanie się przemocą domową wymaga przede wszystkim wnikliwego rozumienia złożoności zjawisk występujących w życiu rodzinnym, jak i szczególnej troski i rozważliwej interwencji”. Z tego też względu obszar przeciwdziałania przemocy domowej jest coraz częściej dyskutowany, a wiedza, przez prowadzenie systematycznych badań naukowych i realizację projektów, pogłębiania (Szafranek 2016, s. 133). Co prawda w poszukiwaniu skutecznych form przeciwdziałania przemocy w rodzinie i pomaganiu jej ofiarom angażuje się w Polsce coraz więcej profesjonalistów i wolontariuszy, organizacji pozarządowych i specjalistycznych instytucji, jednak w dalszym ciągu brakuje jednolitych rozwiązań (Kułak-Bejda, Waszkiewicz 2016).

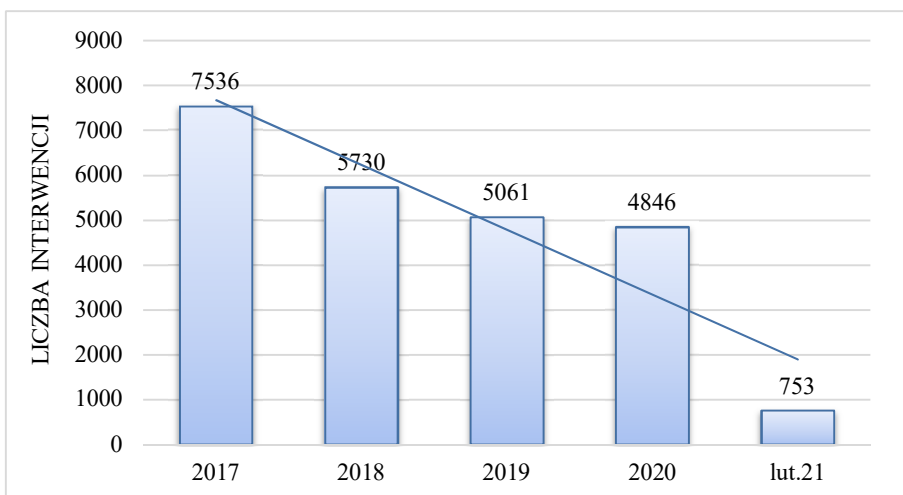
Zgodnie z art. 6 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2020.0.218) zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie zostały powierzone organom administracji rządowej i jednostkom samorządu terytorialnego i obejmują:

- opracowanie i realizację programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie (ust. 2 pkt. 1 i ust. 3 pkt. 1);
- prowadzenie poradnictwa, zapewnienia osobom doświadczającym przemocy miejsc w ośrodkach wsparcia oraz tworzenia zespołów interdyscyplinarnych (art. 6 ust. 2 pkt. 2-4).

Należy podkreślić, iż działania na szczeblu lokalnym opracowywane są na podstawie przyjętego przez Radę Ministrów Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

3.1. Diagnoza przemocy w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Z danych zebranych przez Komendę Miejską Policji w Częstochowie w okresie 2017 – luty 2021 na terenie miasta Częstochowy odnotowano 23 926 interwencji Policji związanych z przemocą w rodzinie (rys. 13).



Rysunek 13. Liczba interwencji w związku z przemocą w mieście Częstochowa w okresie 2017 – luty 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

Jak można zauważyć, liczba interwencji Policji w związku z analizowanym zjawiskiem ulega systematycznemu zmniejszaniu. O ile w 2017 roku w mieście Częstochowa odnotowano 7536 interwencji Policji, to w 2020 roku liczba ta zmniejszyła się o 35,6%, co daje 4846 interwencji. Z jednej strony świadczy to o dobrych rozwiązaniach systemowych w mieście Częstochowa, z drugiej zaś należy pamiętać, iż zjawisko przemyśle często nie jest zgłaszane. Dzieje się tak, bowiem ofiara boi się swojego sprawcy, nie ma wsparcia ze strony otoczenia, a przede wszystkim wstydzi się. Biorąc pod uwagę obecną sytuację związaną z rozpowszechnianiem się zarażeń SARS-CoV-2, prognozować można, iż liczba ta w 2021 roku również ulegnie zmniejszeniu. Niestety zmniejszenie to wynikać będzie z dalszej izolacji, która sprawia, że ofiary skazane są na ciągły kontakt ze sprawcami przemyśle – nie tylko nie mają jak uciec, ale przede wszystkim jak zaalarmować o swojej sytuacji.

Dokonując bardziej szczegółowej analizy liczby interwencji w związku z przemocą w rodzinie (zestawienie miesięczne – tab. 9), zauważyć można, iż w całym okresie analizy liczba interwencji w danym miesiącu nie przekroczyła 10%. Najwyższy wskaźnik interwencji zanotowano w 2017 i 2018 roku w lipcu – 9,7%. W kolejnych latach największą liczbę interwencji zanotowano w czerwcu, tj. w 2019 roku – 6,5%, w 2020 roku – 6,4%. Biorąc pod uwagę rok 2021, zauważa się znaczący spadek liczby interwencji. I tak w styczniu odnotowano 395 takich zdarzeń, z kolei w lutym – 358. Porównując otrzymane dane do analogicznego okresu roku poprzedniego, zauważyć można, iż liczba interwencji w stosunku do stycznia 2020 roku spała o 14,9%, a w lutym o 8%.

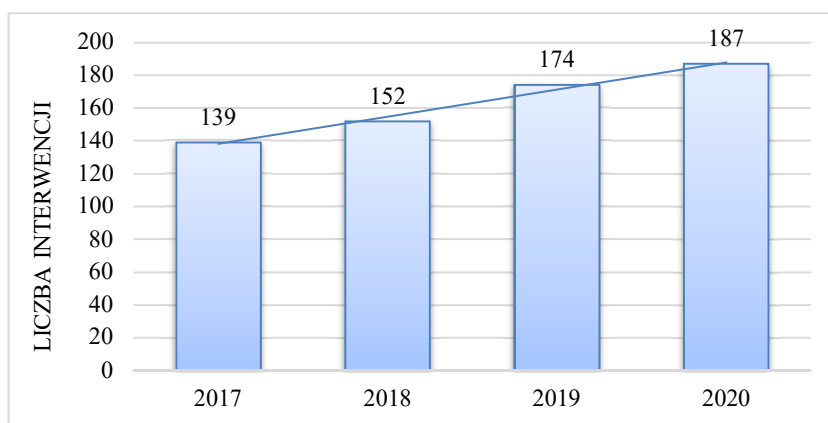
Dokonując charakterystyki skali zjawiska w mieście Częstochowa, warto zwrócić uwagę na liczbę interwencji Policji wobec przemyśle, gdzie świadkami były małe dzieci (rys. 14).

Tabela 9. Liczba interwencji w związku z przemocą w latach 2017-2020

LICZBA INTERWENCJI								
Okres	2017		2018		2019		2020	
styczeń	627	8,3%	544	8,3%	401	5,3%	464	6,2%
luty	669	8,9%	413	8,9%	386	5,1%	389	5,2%
marzec	641	8,5%	568	8,5%	421	5,6%	445	5,9%
kwiecień	713	9,5%	481	9,5%	433	5,7%	451	6,0%
maj	678	9,0%	505	9,0%	422	5,6%	470	6,2%
czerwiec	654	8,7%	477	8,7%	487	6,5%	480	6,4%
lipiec	728	9,7%	528	9,7%	425	5,6%	468	6,2%
sierpień	683	9,1%	540	9,1%	485	6,4%	455	6,0%
wrzesień	504	6,7%	429	6,7%	409	5,4%	377	5,0%
październik	531	7,0%	359	7,0%	386	5,1%	536	7,1%
listopad	486	6,4%	361	6,4%	354	4,7%	404	5,4%
grudzień	622	8,3%	525	8,3%	452	6,0%	476	6,3%
Σ	7536	100%	5730	100%	5061	100%	4846	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

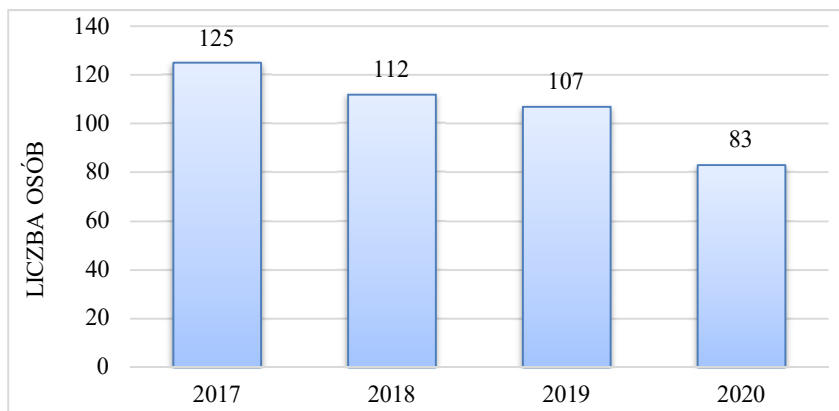
Jak można zauważyć, z roku na rok zdarza się coraz więcej takich sytuacji, w których małoletnie dzieci są świadkami przemocy. W 2017 roku w mieście Częstochowa świadkiem analizowanego zjawiska było 139 dzieci, a już w 2020 roku 187 dzieci, co daje wzrost o 34,5%. Biorąc pod uwagę dynamikę wzrostu, zauważa się, iż największy przyrost wystąpił w roku 2019 w stosunku do roku 2018 – o 12,4%. Analizując z kolei rok 2021 do roku 2019, należy odnotować wzrost o 7,45%.



Rysunek 14. Liczba interwencji, gdzie świadkami były małoletnie dzieci w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

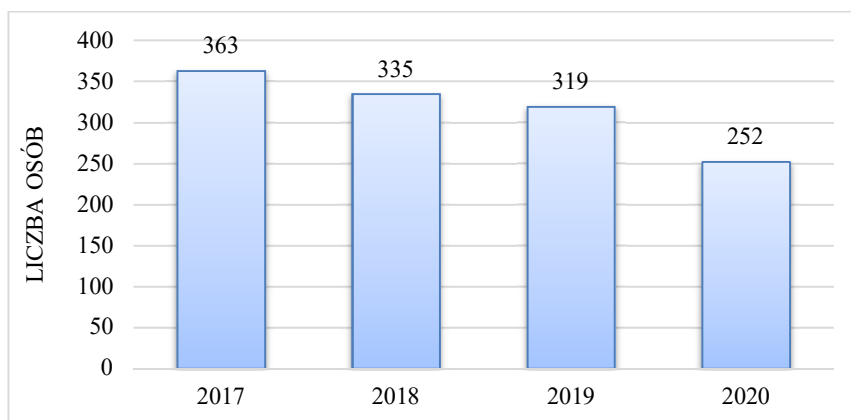
W bezpośrednim związku z liczbą odnotowanych przypadków interwencji Policji wobec przemocy domowej pozostaje liczba osób zatrzymanych stosujących przemoc w rodzinie w mieście (rys. 15), liczba osób stosujących przemoc pod wpływem alkoholu (rys. 16), a także ofiar przemocy (rys. 17).



Rysunek 15. Liczba osób zatrzymanych stosujących przemoc w rodzinie w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

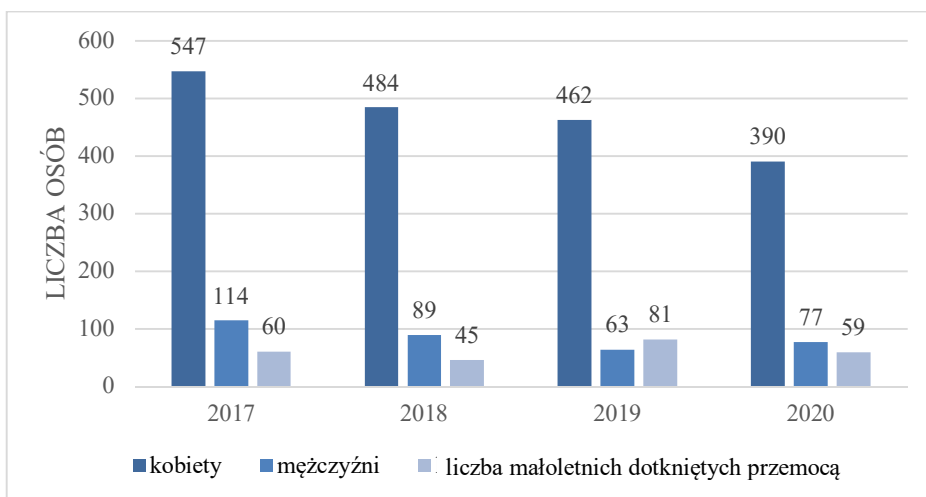
Od 2018 roku liczba osób zatrzymanych w mieście Częstochowa uległa zmniejszeniu. O ile w 2017 roku funkcjonariusze Policji zatrzymali 125 osób, to w końcowym okresie analizy, tj. w 2020 roku, liczba osób zatrzymanych spadła do 83, czyli o 33,6%. Na uwagę zasługuje fakt, iż do końca lutego 2021 roku zatrzymano już 24 osoby. Można zatem prognozować, iż w 2021 roku liczba zatrzymanych sprawców przemocy ulegnie zwiększeniu.



Rysunek 16. Liczba osób stosujących przemoc pod wpływem alkoholu w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

Analiza pozyskanych danych wykazała, iż nastąpił spadek liczby osób, które stosują przemoc pod wpływem alkoholu. W 2017 roku w wyniku działań policyjnych odnotowano 363 takie osoby, w 2018 roku – 335 osób, w 2019 – 319 osób, a w roku 2020 – 252 osoby. Z kolei biorąc pod uwagę dwa pierwsze miesiące 2021 roku, takich osób w mieście Częstochowa było 41. Należy oczywiście pamiętać, iż podane dane dotyczą osób, które zostały zgłoszone na Policję. W praktyce skala tego zjawiska jest znacznie większa.



Rysunek 17. Liczba kobiet, mężczyzn i dzieci dotkniętych przemocą w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

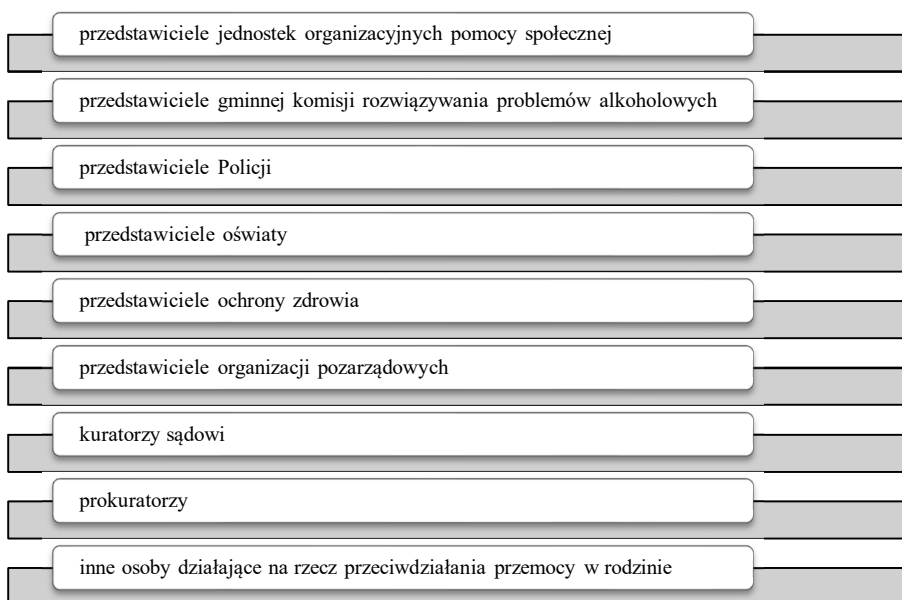
Dokonując analizy skali zjawiska przemocy w mieście Częstochowa, szczególną uwagę należy zwrócić na ofiary przemocy domowej. W całym okresie analizy główną grupę ofiar stanowiły kobiety. I tak w 2017 roku poszkodowanych zostało 547 kobiet, a w roku 2020 liczba poszkodowanych kobiet wyniosła 390. Ponadto zauważa się znaczny spadek zjawiska przemocy wśród kobiet. Jak można zauważyć, nie tylko kobiety są ofiarami przemocy. Zjawiskiem tym dotknięci są także mężczyźni, choć w niewielkim stopniu. Analiza pozyskanych danych wykazała, że w 2017 roku przemocy doświadczyło 114 mężczyzn, tj. 16% wszystkich przypadków przemocy, 89 w 2018 roku – 14% wszystkich przypadków przemocy, 63 w 2019 roku, co dało 10% zarejestrowanych przypadków przemocy w mieście Częstochowa. W 2020 roku, pomimo spadku liczby mężczyzn będących ofiarami przemocy (77 osób), wartość w ogólnej liczbie przypadków przemocy wzrosła i ukształtowała się na poziomie 16%.

W analizowanym okresie zarejestrowano 245 dzieci, które doświadczyły przemocy w rodzinie. Jak można zauważyć, w 2018 roku liczba małoletnich dzieci doświadczających przemocy uległa spadkowi (60 dzieci w 2017 roku, 45 w 2018 roku), natomiast znaczny wzrost (o 80%) liczby małoletnich ofiar przemocy nastąpił

w roku 2019 – 81 dzieci. W 2020 roku liczba dzieci dotkniętych przemocą spadła w stosunku do roku poprzedniego. Należy jednak pamiętać, iż rok 2020 to rok obustrzeń, lockdownu i ciągłego przebywania ze sprawcą. W przypadku dzieci zjawisko przemocy uległo zwiększeniu, niestety z uwagi na „zamknięcie” w domu i brak możliwości obrony trudno jest wskazać rzeczywistą liczbę pokrzywdzonych dzieci.

3.2. Zapobieganie przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa

Szczególnym podmiotem podejmującym działania pomocowe na rzecz ofiar przemocy w rodzinie oraz działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie jest powoływany Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy. Zgodnie z art. 9a ust. 2 ustawy antyprzemocowej Zespół Interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w jego skład (art. 9a ust. 3) wchodzi przedstawiciele różnych jednostek organizacyjnych (rys. 18).



Rysunek 18. Skład Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 9a ust. 3 i 4 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2020.0.218)

Celem zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy jakości życia mieszkańców Częstochowy, a przede wszystkim zapobiegania przemocy, w 2008 roku powołano do życia Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż działalność częstochowskiego Zespołu opiera się na współpracy 17 podmiotów publicznych działających w obszarze przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa. Obecnie Zespół składa się z 22 członków reprezentujących następujące podmioty:

- Stowarzyszenie Abstynenckie „PÓLNOC” w Częstochowie – 1 osoba,
- „CARITAS” Archidiecezji Częstochowskiej – 1 osoba,
- Częstochowskie Stowarzyszenie „ETOH” – 1 osoba,
- Komenda Miejska Policji w Częstochowie – 1 osoba,
- Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – 2 osoby,
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie – 4 osoby,
- Ośrodek Pomocy Osobom z Problemami Alkoholowymi w Częstochowie – 1 osoba,
- Polski Instytut Mediacji i Integracji – 1 osoba,
- Prokurator Prokuratury Rejonowej w Częstochowie – 1 osoba,
- Przedstawiciel Oświaty – Szkoła Podstawowa Nr 12 im. Bolesława Chrobrego w Częstochowie – 1 osoba,
- Sąd Okręgowy w Częstochowie – 2 osoby,
- Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Dziecku i Rodzinie „DLA RODZINY” – 1 osoba,
- Miejski Szpital Zespolony w Częstochowie – 1 osoba,
- Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka w Częstochowie – 1 osoba,
- Urząd Miasta Częstochowy – 1 osoba,
- Zespół Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych w Częstochowie – 2 osoby.

Jak można zauważyć, powołany w mieście Częstochowa Zespół to grupa osób o wszechstronnej wiedzy, umiejętnościach oraz (co istotne) możliwościach wynikających z pełnienia roli w poszczególnych – reprezentowanych instytucjach. To z kolei przekłada się na szybsze, a przede wszystkim skuteczniejsze podejmowanie działań pomocowych, skierowanych zarówno do ofiar przemocy, jak i do rodzin zagrożonych przemocą (Kabus 2014, s. 125-127).

Należy w tym miejscu podkreślić, iż ustawodawca w ramach wspomnianego art. 9 ustawy dał możliwość tworzenia przez Zespół Interdyscyplinarny tzw. Grup Roboczych, których głównym zadaniem jest działanie, w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych, mające na celu rozwiązywanie w indywidualnych przypadkach problemów wynikających z przemocy w rodzinie. Skład Grupy Roboczej jest zależny od potrzeb, np. do pracy z rodziną objętą nadzorem nad warunkami wychowania małoletnich dzieci powołany będzie jej kurator rodzinny, pracownik socjalny, policjant dzielnicowy, pielęgniarka, pedagog szkolny (Piechocki 2012, s. 4-7). Dla pełnego rozumienia funkcjonowania Grupy Roboczej i Zespołu Interdyscyplinarnego w tabeli 10 przedstawiono podstawowe różnice pomiędzy tymi podmiotami.

Dokonując zestawienia prac Zespołu i Grupy, należy wspomnieć o zadaniach, jakie ustawodawca nałożył na te dwa organy. Zgodnie z art. 9b ust. 2 działania Zespołu Interdyscyplinarnego odnoszą się w szczególności do:

- diagnozowania problemu przemocy w rodzinie;
- podejmowania działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku,
- inicjowania interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- rozpowszechniania informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- inicjowania działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Tabela 10. Grupa Robocza a Zespół Interdyscyplinarny – podstawowe różnice

	ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY	GRUPA ROBOCZA
cel	Planowanie, realizowanie działań na poziomie strategicznym	Planowanie, realizowanie działań na poziomie wykonawczym w konkretnym przypadku
skład	Osoby decyzyjne	Osoby pracujące w bezpośrednim kontakcie z rodzinami
powołanie	Zarządzenie Wójta, Burmistrza, Prezydenta W przypadku Miasta Częstochowa Zarządzenie Prezydenta – Krzysztofa Matyjaszczyka	Powołanie przez Zespół Interdyscyplinarny lub przewodniczącego
dokumentacja	Dokumentacja z prac zespołu	Dokumentacja dotycząca konkretnej rodziny, formularze „Niebieskich Kart”, plan pomocy i jego ewaluacja, wykorzystanie narzędzi diagnostycznych i pomocowych

Źródło: (Piechocki 2012, s. 6-7)

Z kolei zgodnie z art. 9b ust. 3 działania Grupy Roboczej powinny być skupione przede wszystkim na:

- opracowaniu i realizacji planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie;
- monitorowaniu sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy;
- dokumentowaniu działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy, oraz efektów tych działań.

Przedstawione powyżej zadania zostały zawarte w Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027⁴.

Podejmowane w ramach Zespołu działania dążą w swojej istocie do realizacji celu głównego, tj. zwiększenia skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenia skali tego zjawiska w mieście Częstochowa. Cel ten możliwy będzie do realizacji dzięki określonym w Programie czterem celom szczegółowym (rys. 19), obejmującym cztery obszary działań. Są to:

- I. Profilaktyka.
- II. Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.
- III. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie.
- IV. Kompetencje podmiotów realizujących program przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

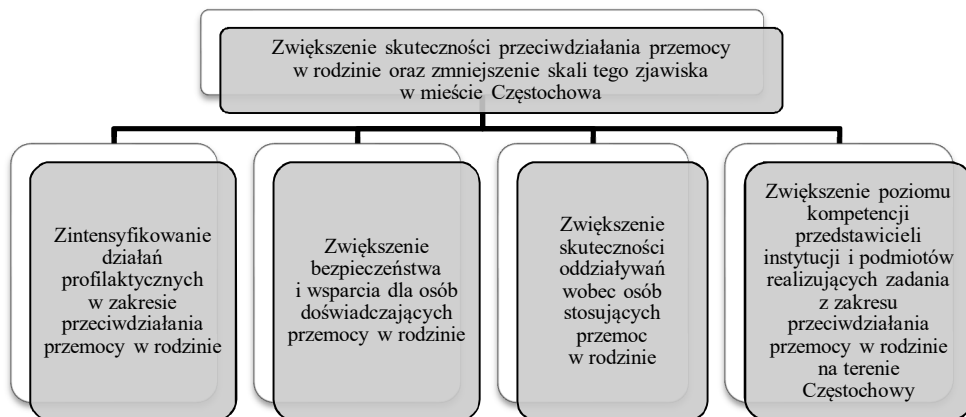
Szczegółowy zakres działań w mieście Częstochowa w poszczególnych obszarach przedstawia tabela 11.

⁴ Należy zaznaczyć, że w mieście Częstochowa do 2020 roku realizowane były dwa programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Pierwszy program opracowany został na lata 2006-2013, drugi na lata 2014-2020. Obecnie trwają prace nad trzecim programem na lata 2021-2027.

Tabela 11. Kierunki i rodzaje działań realizowanych w ramach Programu Przeciwdziałania Przemocy w Mieście Częstochowa

OBSZAR	KIERUNKI DZIAŁAŃ	RODZAJE DZIAŁAŃ
I	podniesienie świadomości, uwrażliwienie dzieci i młodzieży w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie i agresji szkolnej	szkolenia i warsztaty dla dzieci i młodzieży szkolnej
	podniesienie świadomości społecznej mieszkańców Częstochowy, służb zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	konferencje, kampanie, happeningi
	zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie Częstochowy	uczestnictwo w szkoleniach, kursach, warsztatach
II	zapewnienie bezpieczeństwa osobom dotkniętym przemocą w rodzinie (dorosłym i dzieciom)	działania podejmowane w ramach realizowania procedury „Niebieskie Karty”, działania interwencyjne w rodzinach dotkniętych przemocą, współpraca z Sądem Rodzinnym i Karnym, współpraca z Prokuraturą, współpraca z Kuratorskimi Służbami Sądowymi, współpraca z Miejską Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, pomoc medyczna
	zapewnienie wsparcia specjalistycznego dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie (dorosłym i dzieciom)	pomoc psychologiczna, pomoc prawna, praca socjalna, terapia krótkoterminowa
	zapewnienie bezpieczeństwa w postaci schronienia osobom dotkniętym przemocą	pomoc w postaci miejsca pobytu dla osób dotkniętych przemocą
III	zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie	programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc, terapia krótkoterminowa dla osób stosujących przemoc w rodzinie i osób mających trudności w radzeniu sobie z agresją
IV	zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie miasta Częstochowy	szkolenia i warsztaty dla osób pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027)



Rysunek 19. Cel główny i cele szczegółowe Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027)

Zgodnie z opracowanym Programem zakłada się, że wyłonione działania realizowane będą poprzez szkolenia, konferencje, kampanie, happeningi, a przede wszystkim prowadzone statystyki dotyczące liczby:

- „Niebieskich Kart”;
- przeprowadzonych interwencji;
- wniosków kierowanych do Sądu Rodzinnego;
- pism skierowanych do Prokuratury;
- wniosków kierowanych do Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;
- osób korzystających z pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej;
- osób korzystających ze schronienia;
- osób, które uczestniczyły i ukończyły program korekcyjno-edukacyjny czy psychologiczno-terapeutyczny.

Prognozowanym efektem prowadzonych działań w mieście Częstochowa będzie:

- stworzenie na terenie miasta Częstochowy spójnego, zintegrowanego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- zmiana postaw społecznych mieszkańców Częstochowy wobec zjawiska przemocy w rodzinie;
- zwiększenie bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą w rodzinie;
- podniesienie poziomu kwalifikacji osób profesjonalnie zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie i tym samym poprawa jakości udzielanej pomocy.

Należy podkreślić, iż powyższe działania są rezultatem i kontynuacją działań wyłonionych we wcześniejszych realizowanych programach na terenie miasta Częstochowy. Bez względu na okres podejmowanych działań głównym rezultatem jest zmiana postaw mieszkańców wobec problemu przemocy w mieście Częstochowa.

3.3. Formy zapobiegania przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa

Z inicjatywy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w 1994 roku rozpoczęły się prace nad opracowaniem zasad postępowania umożliwiających sprawne i efektywne działanie służb mających styczność z ofiarami przemocy w rodzinie (Kozłowska 2015, s. 5). W efekcie prowadzonych działań, a także przy współpracy Komendy Głównej Policji oraz Komendy Stołecznej Policji, powstała procedura „Niebieskiej Karty”. Procedurę tę przedstawiono do akceptacji Komendzie Głównej Policji, Ministerstwu Sprawiedliwości, Międzyresortowemu Zespołowi „Bezpieczni w Rodzinie” działającemu przy Kancelarii Prezydenta RP oraz przedstawicielom niektórych organizacji pozarządowych pomagających ofiarom przemocy w rodzinie (1995/1996). Po uwzględnieniu poprawek proponowanych przez powyższe instytucje, przystąpiono do pilotażu procedury na terenie działania Komendy Rejonowej Policji Warszawa-Ochota (Sasal 2001, s. 20). W trakcie kilkumiesięcznego pilotażu przeprowadzono szereg szkoleń policjantów ze służb patrolowo-interwencyjnych, dyżurnych i dzielnicowych. W okresie tym przeprowadzono także interwencje z udziałem cywilnych specjalistów pracujących z ofiarami przemocy w rodzinie. Efektem powyższych działań było wprowadzenie w 1998 roku, na mocy Zarządzenia nr 25/98 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 roku w sprawie sposobu przeprowadzenia interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie (Dz.Urz. KGP nr 7 poz. 37; nr 12 poz. 78) procedury „Niebieskie Karty”. Należy podkreślić, iż procedura ta od 1998 roku weszła na stałe do kanonu działań interwencyjnych Policji na terenie całej Polski (Szałkiewicz 2012, s. 181).

W ciągu 23 lat funkcjonowania procedury „Niebieskiej Karty” przeszła ona szereg zmian obejmujących uproszczenie i zmniejszenie wypełnianej dokumentacji, a także stworzenie interdyscyplinarnej platformy współpracy między służbami zajmującymi się przemocą w rodzinie.

Pierwszym krokiem w tym zakresie było uchwalenie w 2005 roku wspomianej już ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która reguluje ogólne zasady realizacji procedury „Niebieskie Karty”. Kolejnym krokiem była jej nowelizacja – wejście w życie Ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. Następnie 13 września 2011 roku Rada Ministrów wydała Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, które weszło w życie 18 października 2011 roku. Te prawne dokumenty zintensyfikowały również ścisłą współpracę zwiększonej liczby służb realizujących zadania dotyczące przeciwdziałania przemocy (Potocka, Dąbrowiecka 2005, s. 27-28).

Obecnie „Niebieską Kartę” uznaje się za podstawową formę zapobiegania przemocy w rodzinie. Procedura ta, zgodnie z art. 9d ust. 2 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku, obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Można zatem stwierdzić, iż „Niebieska Karta” jest formalnym, umocowanym prawnie sposobem

postępowania w sytuacji stwierdzenia lub uzasadnionego podejrzenia występowania przemocy w rodzinie (Olszewska 2010).

Dokonując rozważań odnoszących się do procedury „Niebieskiej Karty”, należy zwrócić uwagę na fakt, iż w świetle obowiązujących przepisów procedurę tę może rozpocząć: funkcjonariusz Policji, pracownik socjalny, pracownik oświaty, pracownik ochrony zdrowia lub członek gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (tab. 12).

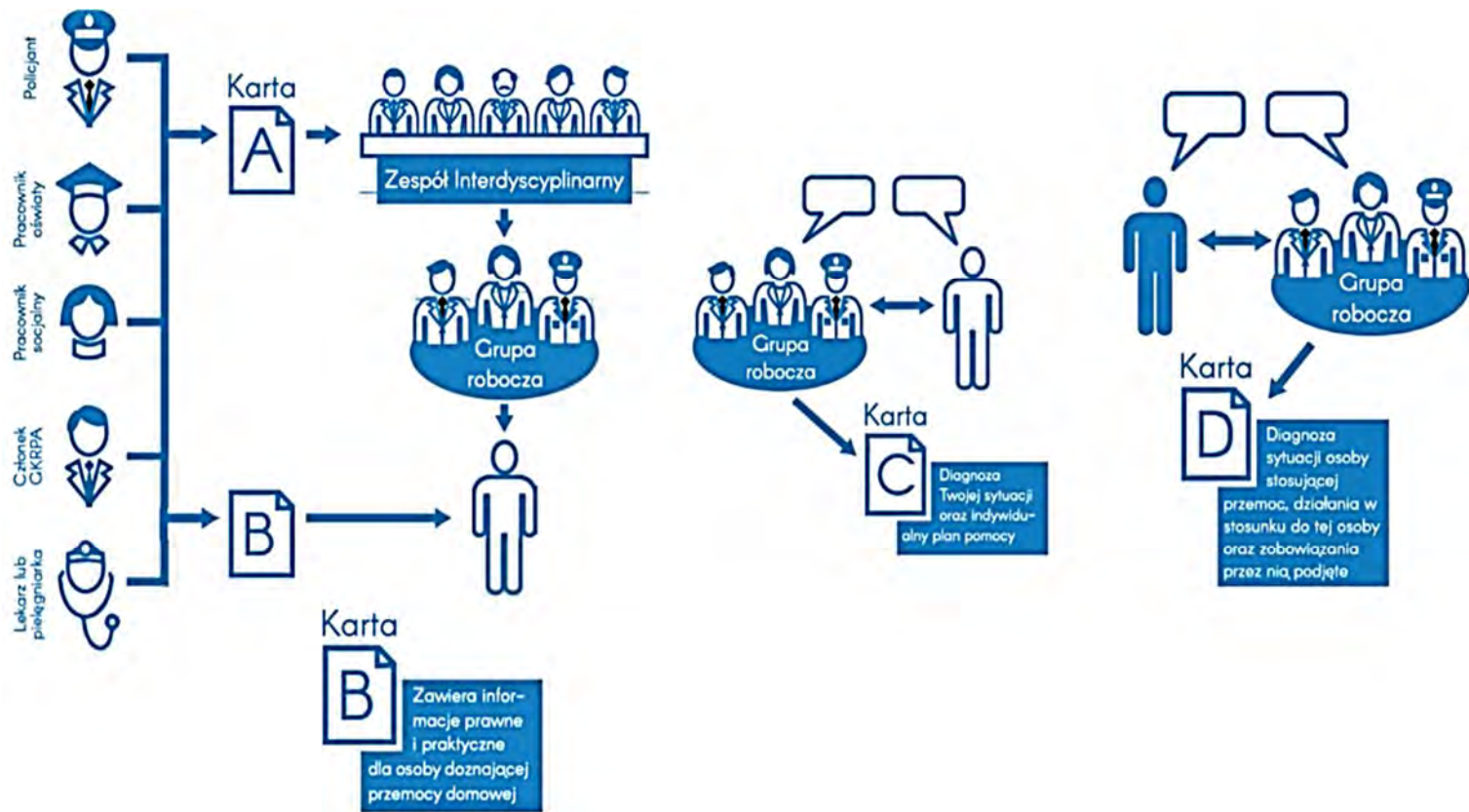
Tabela 12. Osoby rozpoczynające procedurę „Niebieskiej Karty”

OSOBA ROZPOCZYNAJĄCA PROCEDURĘ	SYTUACJA PRZEMOCY
funkcjonariusz Policji	w trakcie interwencji domowej lub na dyżurze w komisariacie / komendzie Policji, do którego zgłasza się osoba pokrzywdzona lub osoba chcąca złożyć zawiadomienie o przestępstwie znęcania się w rodzinie
pracownik socjalny	w trakcie wizyty w środowisku lub w trakcie pracy w jednostce pomocy społecznej (ośrodek pomocy społecznej, dom pomocy społecznej, powiatowe centrum pomocy rodzinie itd.)
pracownik oświaty	do którego dotrze informacja o krzywdzeniu dziecka lub sam poweźmie takie podejrzenie (ślady przemocy na ciele dziecka) – w przedszkolu, szkole, świetlicy, klubie sportowym, ośrodku wychowawczym itd.
pracownik ochrony zdrowia	osoby wykonujące zawód lekarza, pielęgniarki czy położnej, ratownika medycznego, ale także inne osoby zatrudnione w placówce świadczące usługi zdrowotne (rehabilitant, fizjoterapeuta, psycholog itd.)
członek gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	w czasie czynności prowadzonych w ramach procedury zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Procedura „Niebieskie Karty” – podstawowe informacje)

Jak podaje H.D. Sasal, cele procedury „Niebieskiej Karty” opierają się na 9 założeniach odnoszących się do następujących działań:

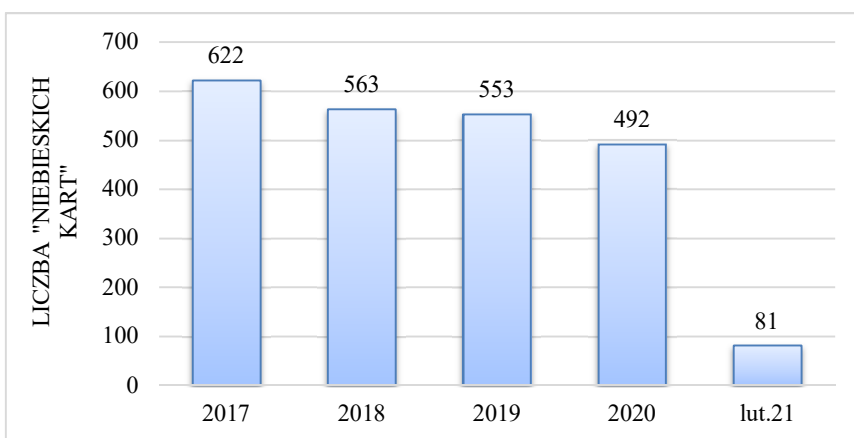
1. Ułatwienie rozpoznania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym.
2. Zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom przemocy.
3. Przerwanie izolacji rodziny.
4. Wsparcie dla ofiar – pisemna informacja o przysługujących prawach i możliwościach uzyskania pomocy.
5. Motywowanie do podjęcia działań ochronnych.
6. Bardziej stanowcze działania wobec sprawcy.
7. Zapis zdarzenia – ujednolicona dokumentacja.
8. Określenie skali i charakterystyka przemocy.
9. Tworzenie warunków do współpracy służb i prowadzenia szkoleń interdyscyplinarnych.



Rysunek 20. Procedura „Niebieskiej Karty”

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Co warto wiedzieć o procedurze „Niebieskie Karty” 2015, s. 9-10)

W pierwotnej wersji „Niebieska Karta” składała się z czterech formularzy obejmujących: kartę „A” – zawierającą meldunek z przeprowadzonej interwencji, kartę „B” – stanowiącą urzędową notatkę dotyczącą zjawiska przemocy w rodzinie, kartę „C” – z informacjami dla ofiar przemocy w rodzinie oraz kartę „D” – noszącą tytuł: „Prośba o pomoc” (Potocka, Dąbrowiecka 2005, s. 27-28). Z uwagi na zbyt obszerną dokumentację procedura „Niebieskiej Karty” uległa zmianie. Co prawda w dalszym ciągu składa się ona z czterech formularzy, jednakże tylko jeden z nich („Niebieska Karta A”) stanowi formularz wszczynający całą procedurę. „Niebieska Karta B” zawiera pouczenie dla osób dotkniętych przemocą, a dwa ostatnie formularze „Niebieska Karta C” i „Niebieska Karta D” stanowią dokumentację wypełnianą na posiedzeniach Zespołu Interdyscyplinarnego lub Grupy Roboczej. Rysunek 20 przedstawia graficzną prezentację procedury „Niebieskiej Karty”.



Rysunek 21. Liczba „Niebieskich Kart” w mieście Częstochowa w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie)

W okresie 2017 – luty 2021 w mieście Częstochowa rozpoczęto 2311 procedur „Niebieskich Kart” (rys. 21).

Jak można zauważyć, z roku na rok następuje spadek liczby „Niebieskich Kart” zakładanych w mieście Częstochowa. Z uwagi na panującą sytuację związaną z pandemią COVID-19 przypuszcza się, iż liczba ta będzie ulegała dalszemu zmniejszeniu.

Rozdział 4

Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa w aspekcie działań miejskiego zarządcy mieszkaniowego

4.1. Zarys metodologiczny badania

Sformułowanie problemu naukowego w niniejszej pracy opiera się na założeniach dotyczących funkcjonowania miejskiego zarządcy zasobu mieszkaniowego, którego jednym z celów jest poprawa jakości życia mieszkańców. Wybór problemu badawczego podyktowany został obserwowanym niepokojącym zjawiskiem przemocy w rodzinie, który nasilił się w okresie izolacji społecznej spowodowanej pandemią COVID-19.

Podstawowym celem przeprowadzonego badania było określenie poziomu wiedzy i znajomości problematyki przemocy w rodzinie wśród mieszkańców Częstochowy oraz pracowników Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwa Budownictwa Społecznego Sp. z o.o. w Częstochowie.

Wobec powyższego przedmiotem badań było zjawisko przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa, a głównym problemem badawczym – analiza tego zjawiska w aspekcie działalności miejskiego zarządcy zasobu mieszkaniowego w rodzinie.

W związku z realizacją głównego celu pracy wyznaczono następujące cele szczegółowe:

1. Określenie skali i charakterystyki zjawiska przemocy w rodzinie w opinii badanych.
2. Identyfikacja wiedzy na temat profilaktyki działań wobec przemocy w rodzinie.
3. Ocena skuteczności działań podejmowanych w ramach przeciwdziałania przemocy.
4. Analiza kierunku rozwoju działań podejmowanych dla przeciwdziałania przemocy.

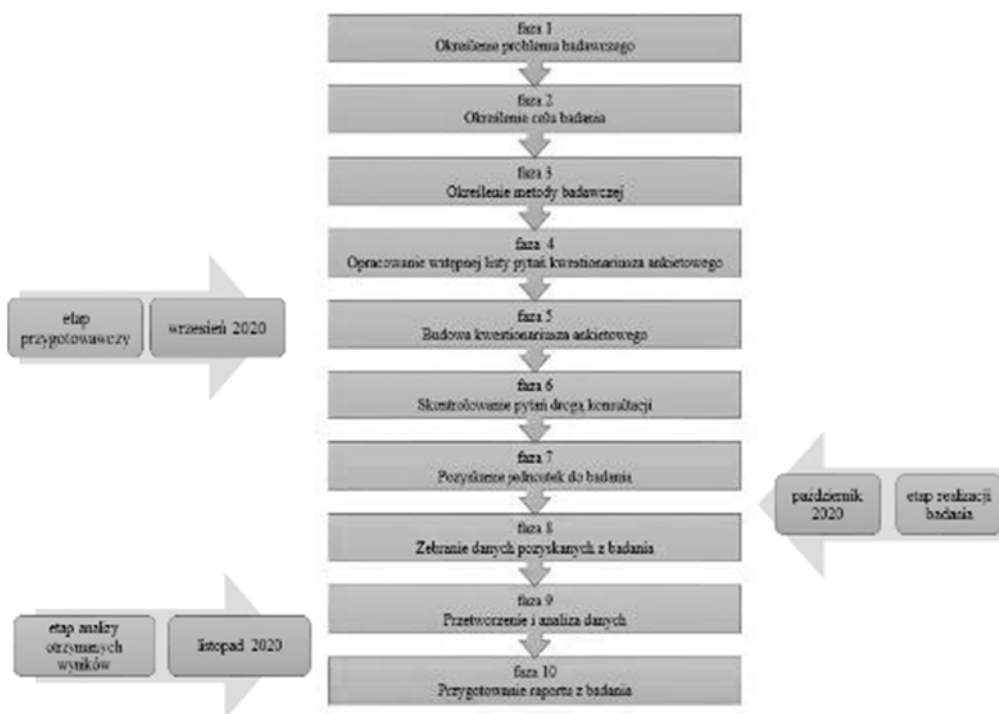
Dla realizacji przyjętego celu pracy sformułowano następujące hipotezy badawcze:

Hipoteza badawcza H01 – *Pomimo funkcjonowania rozwiązań z zakresu profilaktyki przemocy konieczne jest opracowanie modelowego programu profilaktycznego do stosowania przez instytucje administracji publicznej.*

Hipoteza badawcza H02 – *Miejski zarządca zasobu mieszkaniowego jest instytucją, która ma wpływ na poziom wiedzy społeczeństwa o profilaktyce przemocy w rodzinie.*

Jako metodę badawczą wybrano metodę sondażową. Narzędzie badawcze stanowiły dwa ustrukturyzowane kwestionariusze ankietowe służące weryfikacji postawionych hipotez (H01, H02). Kwestionariusze powstały w wyniku konsultacji powołanego zespołu badawczego, w skład którego weszło trzech pracowników Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej: dr Katarzyna Olejniczak-Szuster, dr Michał Dziadkiewicz i dr inż. Katarzyna Brendzel-Skowera. Pierwszy

z opracowanych kwestionariuszy zawierał 13 pytań dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa i został zrealizowany przez Komendę Miejską Policji w Częstochowie oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie. W efekcie pozyskano 261 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy ankietowych. Drugi z opracowanych kwestionariuszy zawierał 10 pytań odnośnie do zjawiska przemocy w rodzinie i profilaktyki. Kwestionariusz ten został skierowany za pośrednictwem wewnętrznych kanałów komunikacji do pracowników ZGM TBS w Częstochowie. Do ostatecznej analizy uzyskano 126 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy. Badanie przeprowadzono w okresie od 1 września do 30 listopada 2020 roku. Graficzną prezentację jego przebiegu przedstawia rysunek 22.



Rysunek 22. Procedura badawcza

Źródło: opracowanie własne

Badanie zostało podzielone na trzy etapy, a te z kolei na 10 następujących po sobie faz, obejmując swym zakresem:

- etap przygotowawczy (faza 1-6), składający się z działań odnoszących się do określenia przedmiotu, problemu, celu i hipotez badania, w tym także opracowania wstępnej propozycji pytań, które następnie zostały skontrolowane drogą konsultacji;
- etap realizacji badania (faza 7-8), obejmująca pozyskanie respondentów, a także przeprowadzenie samego badania;

- etap analizy otrzymanych wyników przeprowadzonego badania i ich interpretację (faza 9-10).

4.2. Zjawisko przemocy w rodzinie według mieszkańców miasta Częstochowy

4.2.1. Charakterystyka mieszkańców Częstochowy biorących udział w badaniu

W przedmiotowym badaniu uwzględniono takie zmienne, jak: płeć respondentów, ich wiek i wykształcenie, liczba osób w rodzinie oraz przynależność do grupy społeczno-zawodowej.

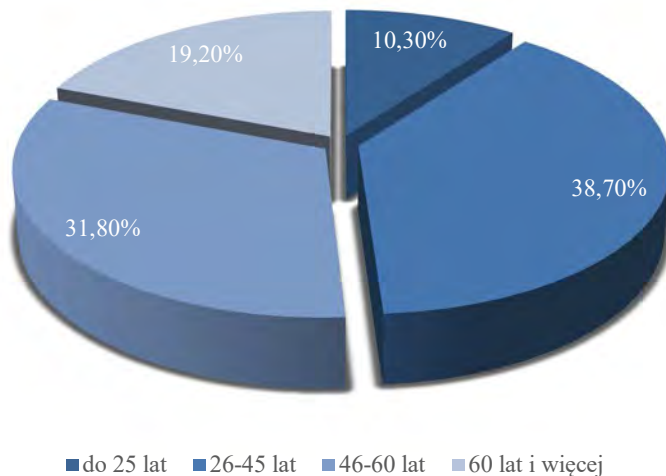
W badaniu uczestniczyło 261 osób zamieszkujących miasto Częstochowa, z czego przygotowany kwestionariusz prawidłowo wypełniło 165 kobiet (63,2%) oraz 96 mężczyzn (36,8%). Ogólną charakterystykę respondentów, którzy uczestniczyli w badaniu przedstawia tabela 13.

Tabela 13. Charakterystyka osób biorących udział w badaniu

płeć	KOBIEТЫ				MĘŻCZYŹNI							
		165		63,2%		96		36,8%				
wiek	do 25 lat		26-45 lat		46-60 lat		61 lat i więcej					
	27	10,3%	101	38,7%	83	31,8%	50	19,2%				
wykształcenie	podstawowe		gimnazjalne/ zawodowe		średnie/ policealne		wyższe					
	12	4,6%	71	27,2%	74	28,4%	104	39,8%				
liczba osób w rodzinie	1-2 osoby		od 2 do 4		powyżej 4							
	49		18,8%		129		49,4%		83		31,8%	
przynależność do grupy społeczno- zawodowej	uczniowie i studenci		pracownicy biurowi		kierownicy, specjaliści		bezrobotni		prywatni przedsiębiorcy		emeryci, renciści	
	22	8,4 %	67	25,7 %	33	12,6 %	44	16,9 %	37	14,2%	58	22,2%

Źródło: opracowanie własne

W odniesieniu do wieku badanych wprowadzono podział na cztery grupy, tj. poniżej 25 lat, 26-45 lat, 36-60 lat oraz powyżej 61 lat. Analizując tabelę 13, można zauważyć, że osoby biorące udział w badaniu to przede wszystkim osoby w wieku od 26 do 60 lat (70,5% wszystkich respondentów), z czego 38,7% to osoby do 45 roku życia, z kolei 31,8% – 60 lat i więcej, a 10,3% to osoby młode do 25 roku życia. Opisane wyniki w formie graficznej przedstawiono na rysunku 23.

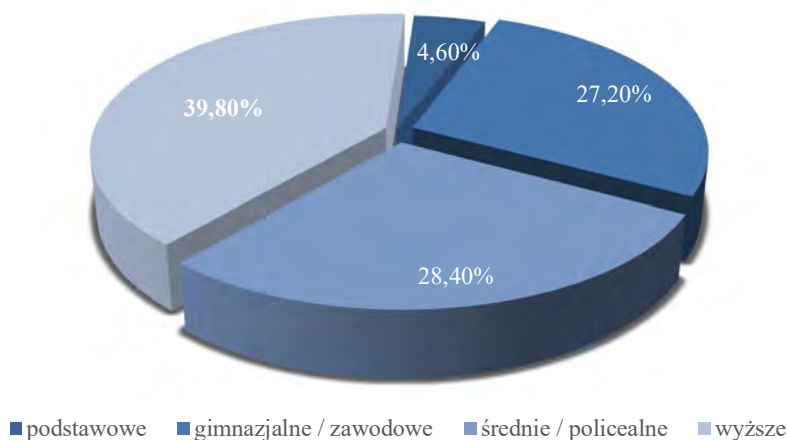


Rysunek 23. Procentowe zestawienie wieku badanych

Źródło: opracowanie własne

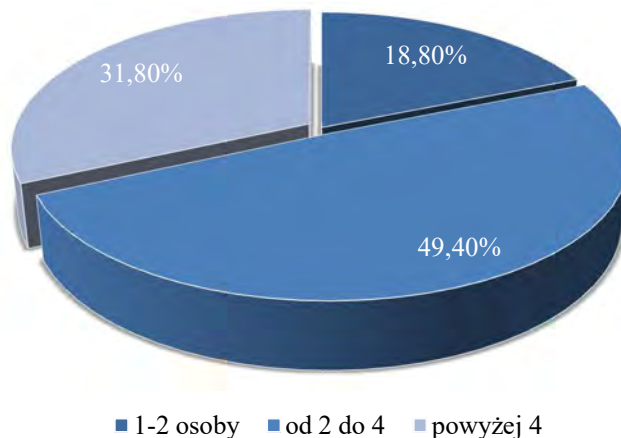
Kolejnymi czynnikami, według których dokonano charakterystyki respondentów były: poziom wykształcenia (rys. 24) i liczba osób w rodzinie (rys. 25).

Biorąc pod uwagę pierwsze kryterium, tj. poziom wykształcenia, można zauważyć, iż dominującą grupę tworzą osoby z wykształceniem wyższym – 39,8% badanych, a następnie z wykształceniem średnim, względnie policealnym – 28,4% respondentów. Wykształcenie gimnazjalne lub zawodowe posiada 27,2% respondentów, zaś 12 osób (4,6% badanych) podało, że ma wykształcenie podstawowe.



Rysunek 24. Procentowe zestawienie poziomu wykształcenia badanych

Źródło: opracowanie własne

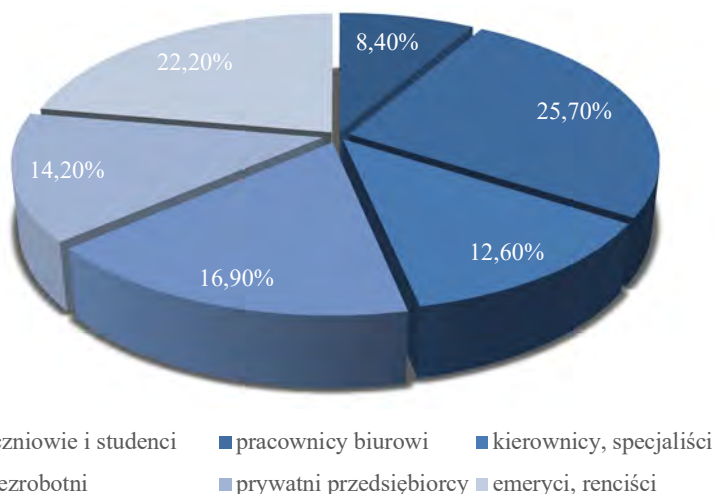


Rysunek 25. Procentowe zestawienie liczby osób w rodzinie badanych

Źródło: opracowanie własne

Z kolei biorąc pod uwagę drugie kryterium (rys. 25), można stwierdzić, że najczęściej respondentów żyje w rodzinach liczących od 2 do 4 osób – 49,9%. Drugą co do wielkości grupę stanowią ci, których rodziny przekraczają cztery osoby. Tylko 18,8% badanych to osoby żyjące samotnie lub z partnerem.

Ostatnim wyodrębnionym kryterium identyfikującym próbę badawczą była przynależność do grupy społeczno-zawodowej (rys. 26).



Rysunek 26. Procentowe zestawienie statusu społeczno-zawodowego badanych

Źródło: opracowanie własne

Jak można zauważyć, struktura statusu społeczno-zawodowego ukształtowana jest na zbliżonym do siebie poziomie. Oznacza to, iż w badaniu udział wzięły

zróżnicowane pod względem omawianego czynnika osoby. I tak: 25,7% badanych to pracownicy biurowi, 22,2% badanych – emeryci i renciści, 16,9% – osoby bezrobotne, 14,2% – prywatni przedsiębiorcy, 12,6% – osoby zajmujące kierownicze stanowiska, a 8,4% to uczniowie i studenci.

4.2.2. Analiza zjawiska przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa

W przeprowadzonym badaniu analizie poddano czynniki odnoszące się do zjawiska przemocy, a także form jej przeciwdziałania. W pierwszej kolejności respondentów poproszono o określenie, czym w ich opinii jest zjawisko przemocy (rys. 27).



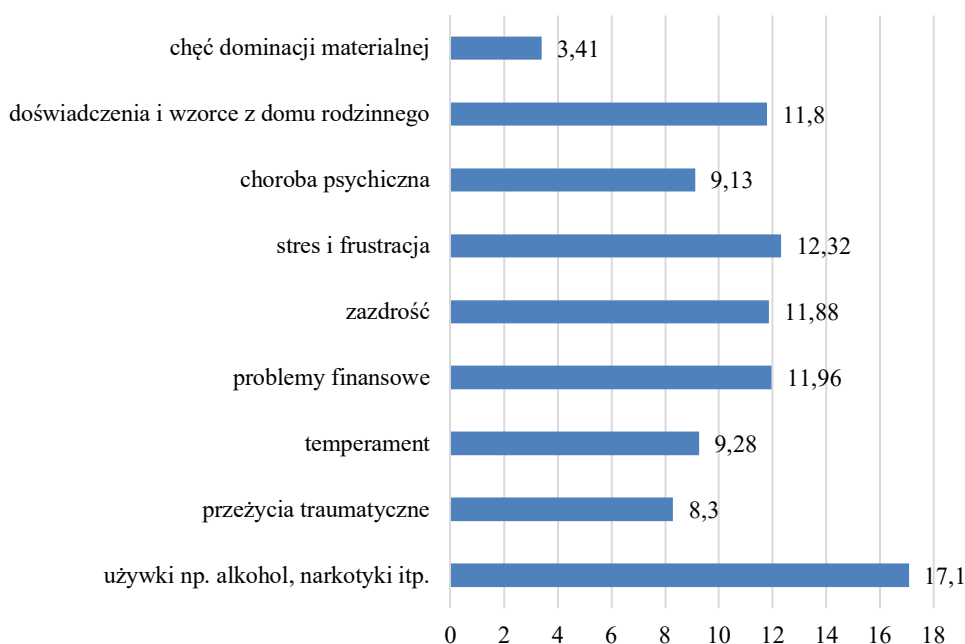
Rysunek 27. Pojęcie przemocy w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Jak wynika z analizy rysunku 27, przemoc w opinii respondentów to przede wszystkim zamierzone i wykorzystujące przewagę siły działanie przeciwko drugiej osobie (14,5% wskazań), ale także:

- obrażanie, obrzucanie wyzwiskami, przekleństwami (12,4% wskazań);
- zadawanie bólu fizycznego bijąc, popychając czy policzkując (11,2% wskazań);
- wyrzucanie z domu (10,9% wskazań).

Co 12 badany uznał, iż przemoc to niszczenie własności czy zmuszanie do kontaktów seksualnych, a co 13 wskazał, iż przemoc należy traktować w kategorii nadrzędności jednej osoby nad drugą – w szczególności to zmuszanie do robienia rzeczy, które są uwłaczające, poniżające. Przemocą jest także obwinianie ofiary za agresywne zachowanie sprawcy, a także zakazywanie kontaktów z rodziną i znajomymi, zabieranie pieniędzy i nieustanne kontrolowanie wydatków. Na podstawie wyłonionych odpowiedzi można wysunąć wniosek, iż „przemoc” to pojęcie znane osobom biorącym udział w badaniu. Świadczy o tym nie tylko wieloaspektowość interpretacji tego pojęcia, ale przede wszystkim wskazanie szerokiego spektrum działań związanych z analizowanym zjawiskiem. W kolejnym kroku poproszono respondentów o wskazanie przyczyn stosowania przemocy w rodzinie (rys. 28).



Rysunek 28. Przyczyny stosowania przemocy w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

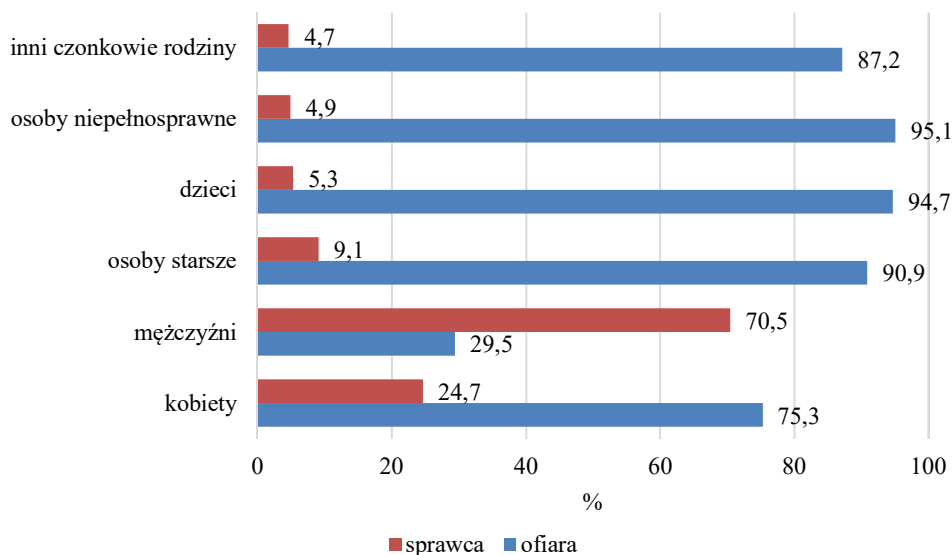
Patrząc na otrzymane wyniki badań, należy stwierdzić, iż główną przyczyną przemocy są różnego rodzaju użytki – 17,1% wskazań. W opinii badanych największy wpływ na takie zachowanie ma przede wszystkim alkohol oraz różnego typu substancje psychoaktywne. Zatem poczynania władz powinny być ukierunkowane na przeciwdziałanie uzależnieniom. Jako drugą główną przyczynę występowania przemocy respondenci wskazali stres, jaki towarzyszy życiu codziennemu, przede wszystkim na arenie zawodowej – 12,32% wskazań. Ma to szczególne znaczenie w dobie pandemii COVID-19. Obecna sytuacja przyczynia się bowiem do zwiększenia skali analizowanego zjawiska. Ofiary przemocy są w coraz większym stopniu

izolowane od świata zewnętrznego, co uniemożliwia im bezpieczny kontakt z osobami, które można poprosić o wsparcie czy pomoc. Istotny jest również fakt, iż ofiary i sprawcy przemocy przebywają ze sobą dłużej, niż wynikało to z dotychczasowej rutyny dni sprzed pandemii. Wobec powyższego pojawia się problem z ujawnieniem skali tego zjawiska. Dodatkowo stres i towarzysząca frustracja związana z utrzymaniem pracy, zmniejszeniem wynagrodzenia, pracą zdalną i ograniczeniem interakcji międzyosobowych przekłada się na zwiększenie zjawiska przemocy. Grupą szczególnie dotkniętą stają się dzieci. Izolacja w domu oraz brak możliwości samodzielnego miejsca zamieszkania odcina je od możliwości jakiegokolwiek pomocy. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że w okresie, gdy kontakty społeczne dzieci nie podlegały ograniczeniom, przemoc, jakiej doznawały, była ujawniana bez ich aktywnego udziału, przykładowo dzięki obserwacji nauczycieli.

W dalszej kolejności mieszkańcy Częstochowy wskazali takie przyczyny, jak:

- problemy finansowe – 11,96% wskazań,
- zazdrość – 11,88% wskazań,
- doświadczenia wyniesione z rodzinnego domu – 11,81% wskazań,
- temperament – 9,28% wskazań.

Przeprowadzone badania pozwoliły również określić, kto w większości przypadków jest sprawcą przemocy, a kto jest jej ofiarą. Wyniki uzyskanych badań przedstawia rysunek 29.



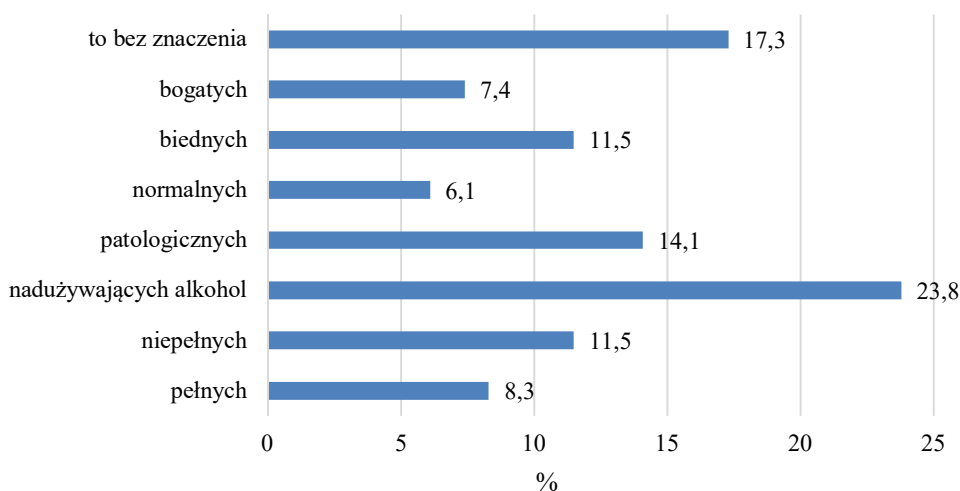
Rysunek 29. Sprawca a ofiara przemocy w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Opierając się na wynikach zaprezentowanych na rysunku 29, można stwierdzić, że w opinii badanych mieszkańców Częstochowy sprawcą przemocy są przede wszystkim mężczyźni. Takiego zdania było 70,5% badanej zbiorowości. Pozostałe wyodrębnione grupy należy bardziej rozpatrywać w kategorii ofiary niż sprawcy

przemocy. Według 95,1% badanych grupą najbardziej dotkniętą przemocą są osoby niepełnosprawne, zaś 94,1% uznało, iż ofiarami przemocy są przede wszystkim dzieci. Z kolei według 90,9% respondentów ofiarami przemocy są osoby starsze. Jak można zauważyć, przedstawione trzy główne grupy to osoby, które są bezbronne wobec takiego zachowania, co sprzyja ich wykorzystywaniu i krzywdzeniu.

Z punktu widzenia celu badania istotne było pozyskanie informacji, w jakich rodzinach najczęściej dochodzi do fizycznej czy psychicznej przemocy. Analiza pozyskanego materiału wykazała, iż do przemocy dochodzi w głównej mierze w rodzinach, w których rodzice bądź opiekunowie nadużywają alkoholu – 23,8% odpowiedzi. 17,3% badanych uznało, iż nie ma znaczenia środowisko rodzinne, a na zjawisko przemocy narażone są różne osoby. Z kolei 14,1% podało, iż do takich sytuacji dochodzi również w tzw. rodzinach patologicznych, a także rodzinach niepełnych oraz biednych (po 11,5% odpowiedzi) Szczegółowe zestawienie odpowiedzi przedstawione zostało na rysunku 30.



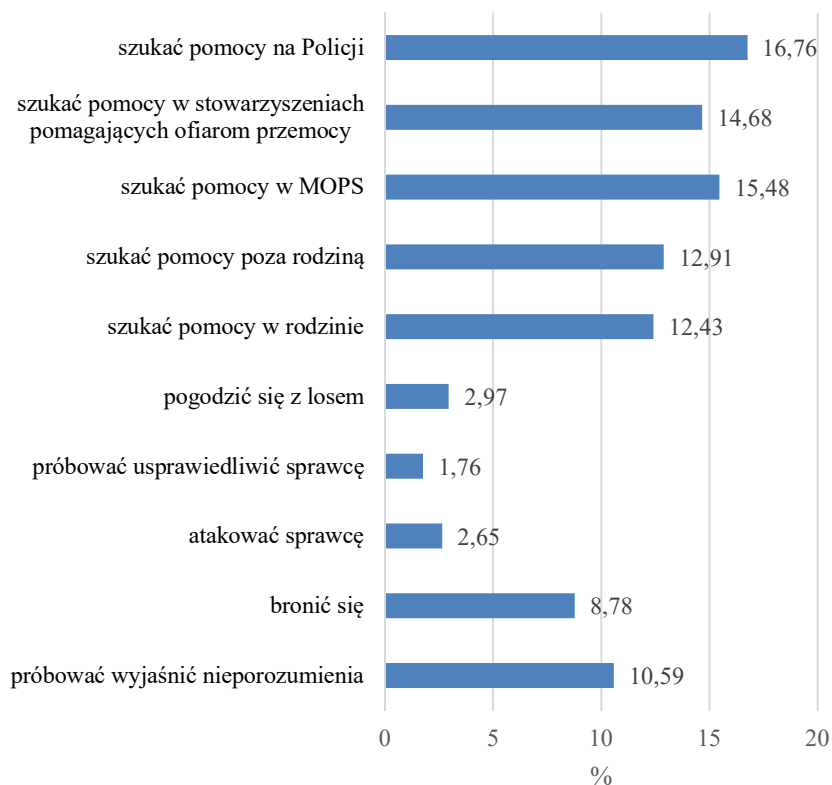
Rysunek 30. Środowisko przemocy w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

W dalszej części badania poproszono respondentów o wskazanie możliwych działań ofiary przemocy. Zdaniem 16,76% badanych w pierwszej kolejności powinna ona szukać pomocy na Policji, następnie (w opinii 15,48%) w Miejskich Ośrodkach Pomocy Społecznej, a także w stowarzyszeniach pomagających ofiarom przemocy (takiego zdania było 16,68% respondentów). Na uwagę zasługuje fakt, iż w opinii badanych mieszkańców Częstochowy ofiary przemocy nie powinny godzić się z losem, jakie je spotkał, a przede wszystkim nie powinny atakować sprawcy ani go usprawiedliwiać – odpowiednio 2,97%, 2,65% oraz 1,76%. Szczegółowe zestawienie udzielonych odpowiedzi zaprezentowano na rysunku 31.

W dalszej części badania zapytano respondentów, czy posiadają oni odpowiednią wiedzę dotyczącą profilaktyki działań wobec przemocy, a także czy znają oni procedurę „Niebieskiej Karty”. Analiza otrzymanych odpowiedzi wykazała, że:

- 57,6% badanych nie posiada odpowiedniej wiedzy dotyczącej profilaktyki wobec zjawiska przemocy w rodzinie – taką wiedzę zadeklarowało 42,2%, podając, iż znane są im wszelkie możliwe działania profilaktyczne;
- 53,8% uznało, iż znana jest im cała procedura „Niebieskiej Karty”, a 46,2% uznała, iż procedura ta jest skomplikowana i jej nie znają (rys. 31).

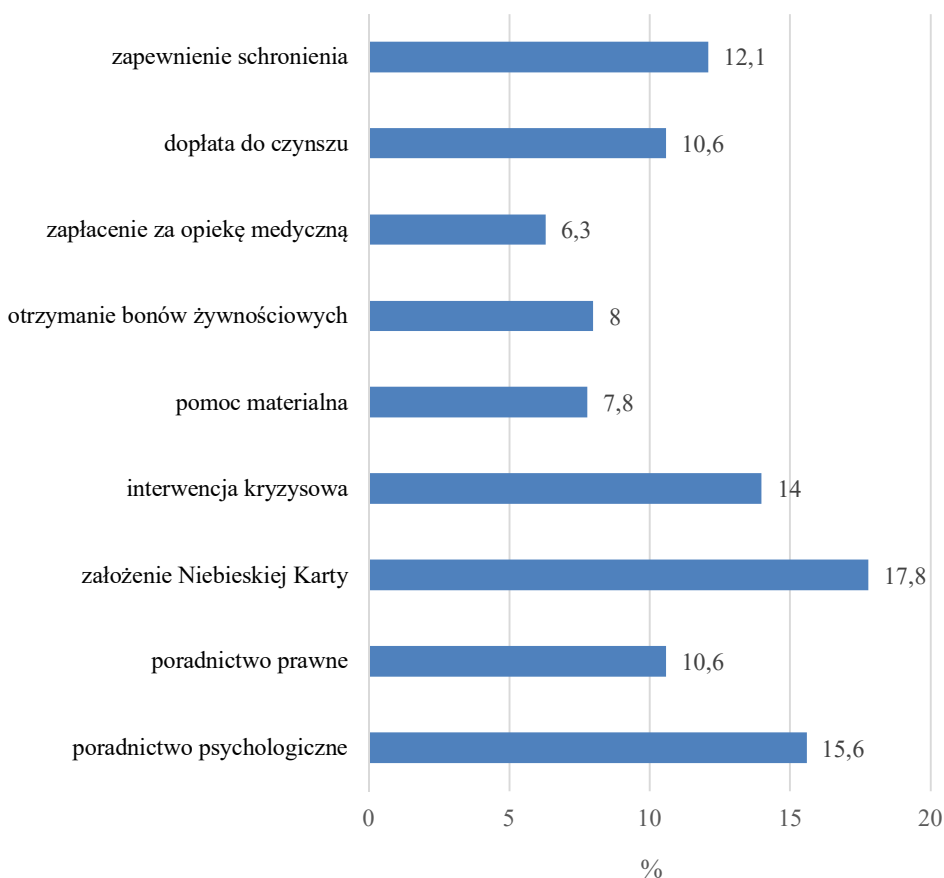


Rysunek 31. Zachowanie ofiary przemocy w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

W dalszej części badania poproszono respondentów o wskazanie znanych im rodzajów pomocy ofiarom przemocy w rodzinie. Szczegółowe zestawienie wyłonionych odpowiedzi przedstawiono na rysunku 32.

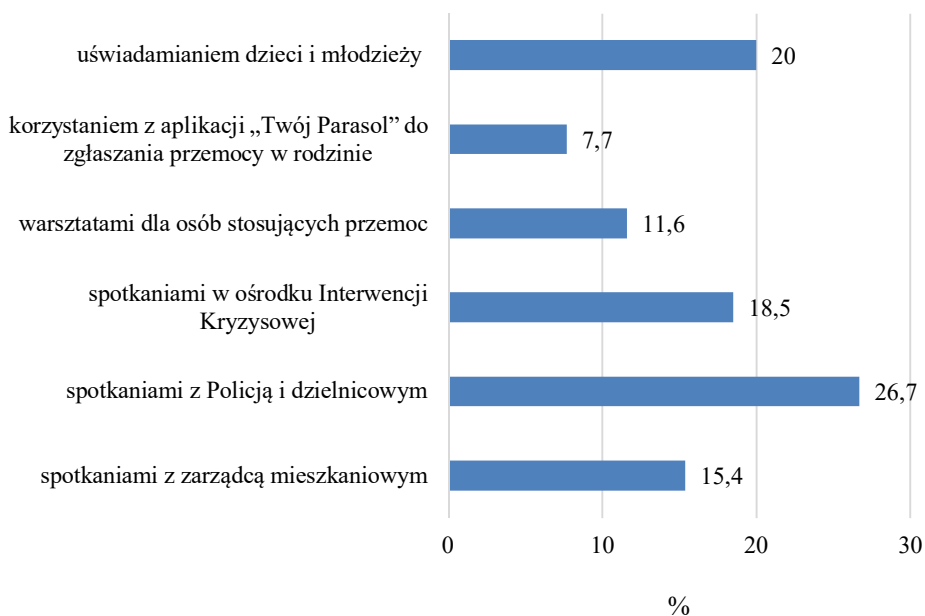
Najbardziej znaną pomocą okazało się założenie „Niebieskiej Karty” (17,82% odpowiedzi), a także poradnictwo psychologiczne (15,58% odpowiedzi) i interwencja kryzysowa (13,97% odpowiedzi). Wśród pozostałych form pomocy badani wymienili odpowiednio: zapewnienie schronienia (12,11% odpowiedzi), dopłata do czynszu (10,65% odpowiedzi), otrzymanie bonów żywnościowych (8,02% odpowiedzi), pomoc materialna (7,79% odpowiedzi), poradnictwo prawne (7,72% odpowiedzi), zapłacenie za opiekę medyczną (6,33% odpowiedzi).



Rysunek 32. Formy pomocy ofiarom w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Analiza pozyskanych danych (rys. 33) wykazała również, że badane osoby są w dużym stopniu zainteresowane poszerzaniem wiedzy dotyczącej omawianego zjawiska. I tak w pierwszej kolejności chciałyby spotykać się na cyklicznych spotkaniach z Policją i dzielnicowym (26,7% wskazań). Takie profilaktyczne spotkania mogą bowiem uświadamiać mieszkańcom Częstochowy skalę i skutki zjawiska przemocy w rodzinie. Ponadto w opinii badanych w szkole powinny zostać wprowadzone prelekcje dotyczące przemocy, a przede wszystkim jej rodzajów oraz działań zapobiegawczych (20% odpowiedzi). Analiza otrzymanych wyników wykazała, iż respondenci zainteresowani są również spotkaniami w Ośrodku Interwencji Kryzysowej (18,5% wskazań), a także spotkaniami z zarządcą mieszkaniowym (15,4% wskazań), podczas których uzyskaliby informacje dotyczące pomocy z ich strony. Ma to szczególne znaczenie dla osób borykających się z problemami finansowymi. Co ciekawe, respondenci nie są zainteresowani aplikacją „Twój Parasol” (7,7% odpowiedzi), co zapewne wynika z niskiego poziomu wiedzy w tym zakresie.

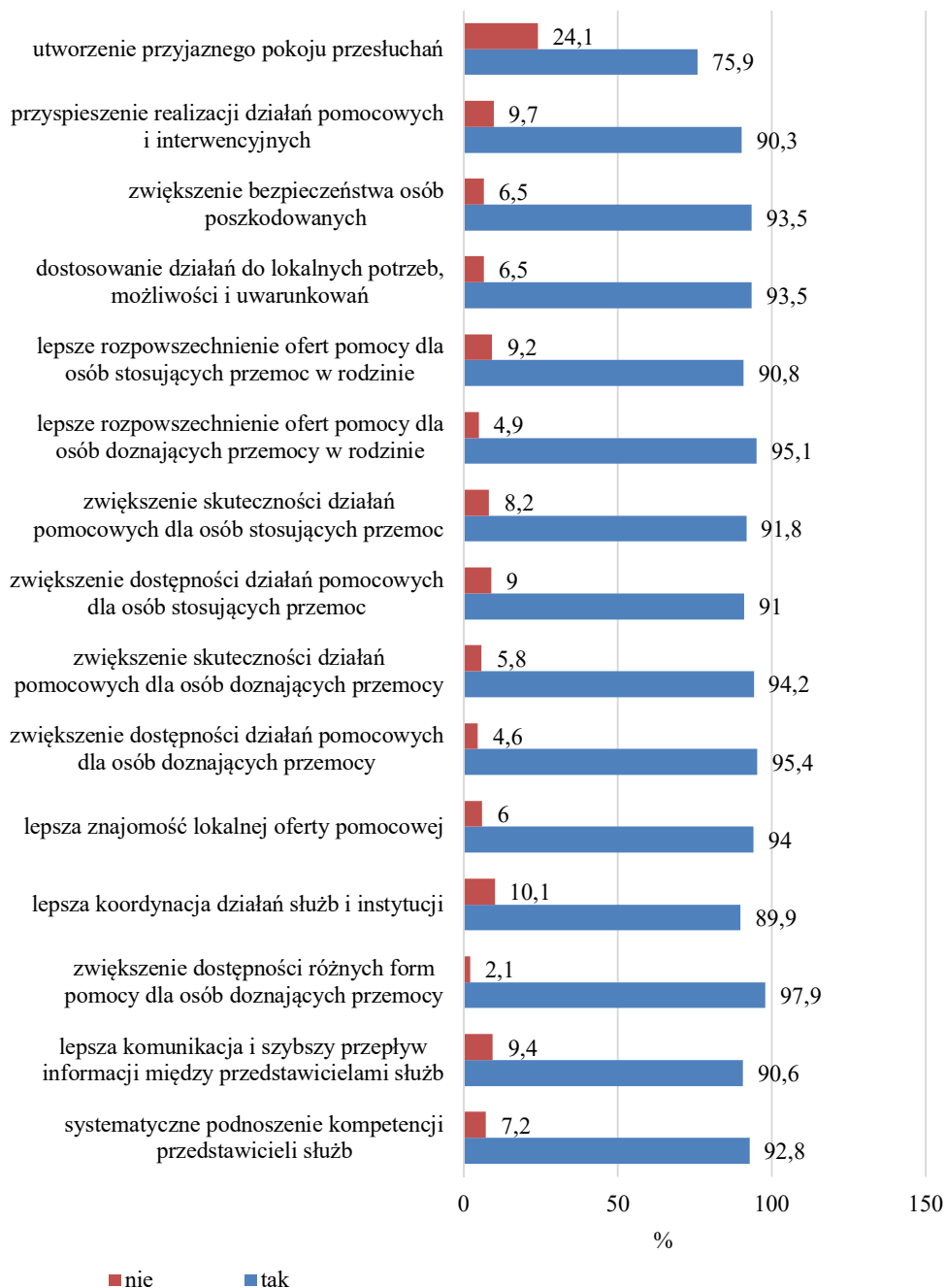


Rysunek 33. Poszerzanie wiedzy w zakresie pomocy ofiarom przemocy

Źródło: opracowanie własne

W końcowej części ankiety zapytano respondentów, co powinno się zmienić, by działania zmierzające do przeciwdziałania przemocy w mieście Częstochowa były bardziej skuteczne. Wyniki otrzymanych badań zaprezentowano na rysunku 34. W opinii badanych mieszkańców Częstochowy (97,9%), aby podnieść skuteczność działań zmierzających do przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w pierwszej kolejności należy poprawić funkcjonowanie obecnie dostępnych rozwiązań. W drugiej kolejności należałoby zwiększyć dostępność działań pomocowych dla osób doświadczających przemocy (opinia 95,4% badanych). Na kolejnych miejscach znalazły się takie odpowiedzi, jak:

- lepsze rozpowszechnienie ofert pomocy dla osób doświadczających przemocy w rodzinie – opinia 95,1% badanych;
- zwiększenie skuteczności działań pomocowych dla osób doświadczających przemocy – opinia 94,2% badanych;
- lepsza znajomość lokalnej oferty pomocowej – opinia 94% badanych;
- dostosowanie działań do lokalnych potrzeb, możliwości i uwarunkowań – opinia 93,5% badanych;
- zwiększenie bezpieczeństwa osób poszkodowanych – opinia 93,5% badanych;
- systematyczne podnoszenie kompetencji przedstawicieli służb – opinia 92,8% badanych;
- zwiększenie dostępności działań pomocowych dla osób stosujących przemoc – opinia 91,8% badanych.



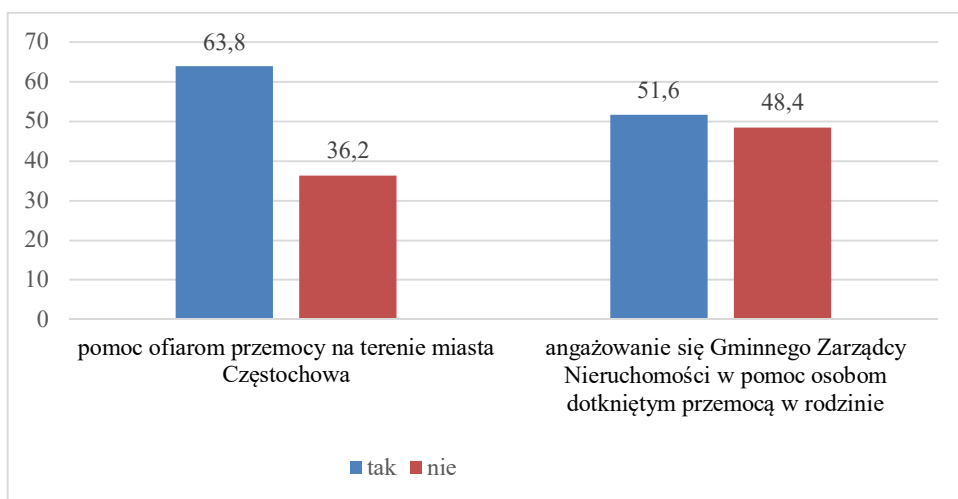
* Procenty nie sumują się do 100, gdyż istniała możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi przez każdego badanego

Rysunek 34. Usprawnienie działań mające na celu przeciwstawianie się przemocy w mieście Częstochowa w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Na dalszych miejscach respondenci wymienili poprawę komunikacji, a wraz z nią lepszy i szybszy przepływ informacji między przedstawicielami służb, lepsze rozpowszechnienie ofert pomocy dla osób stosujących przemoc w rodzinie, przyspieszenie realizacji działań pomocowych i interwencyjnych, lepszą koordynację działań służb i instytucji, utworzenie przyjaznego pokoju przesłuchań.

Następne pytanie dotyczyło tego, czy ofiary przemocy mogą liczyć na pomoc na terenie miasta Częstochowy, a także czy (w opinii respondentów) Gminny Zarządca Nieruchomości powinien angażować się w pomoc osobom przemocy w rodzinie. Otrzymane odpowiedzi przedstawiono na rysunku 35.



Rysunek 35. Pomoc wobec ofiar przemocy w mieście Częstochowa w opinii badanych

Źródło: opracowanie własne

Analizując dane zamieszczone na powyższym rysunku, należy stwierdzić, iż w opinii 63,8% respondentów ofiary przemocy domowej w mieście Częstochowa mogą liczyć na pomoc. Ich zdaniem w mieście funkcjonuje wiele programów ukierunkowanych na udzielanie pomocy i przeciwdziałanie przemocy. W drugiej części wykresu można zauważyć, iż w opinii 51,6% badanych Gminny Zarządca Nieruchomości powinien angażować się w pomoc rodzinom – osobom dotkniętym przemocą. Pomimo iż owa pomoc nie jest związana z profilem jego działalności, może on podjąć starania mające na celu poprawę sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, a także prowadzić szereg działań zapobiegawczych. Na podstawie udzielonych odpowiedzi wytypowano poczynania możliwe dla Gminnego Zarządcy Nieruchomości:

- prowadzenie kampanii społecznych mających na celu podwyższenie świadomości lokalnej społeczności na temat zjawiska przemocy w rodzinie;
- prowadzenie spotkań z mieszkańcami mających na celu przedstawienie możliwości pomocy poszkodowanym;
- umieszczanie plakatów i innych informacji o możliwości pomocy, w tym adresów i telefonów pomocowych;
- współpraca z Policją i MOPS;

- reagowanie na zjawisko przemocy poprzez uwrażliwienie pracowników na objawy występowania przemocy domowej;
- udzielanie wsparcia socjalnego w postaci najmu mieszkania dla ofiar przemocy;
- udzielanie wsparcia finansowego poprzez pomoc w rozłożeniu na raty zadłużenia w czynszu dla ofiar przemocy, które zostały bez środków finansowych;
- pomoc w eksmisji sprawców przemocy.

4.3. Postawy pracowników ZGM TBS w Częstochowie wobec zjawiska przemocy w rodzinie

4.3.1. Charakterystyka pracowników ZGM TBS w Częstochowie biorących udział w badaniu

W drugiej części badania uczestniczyło 126 pracowników ZGM TBS w Częstochowie, z czego 52,4% zbiorowości stanowiły kobiety (66 osób), a 47,6% mężczyźni (60 osób). Ogólną charakterystykę ankietowanych biorących udział w przedmiotowym badaniu przedstawiono w tabeli 14.

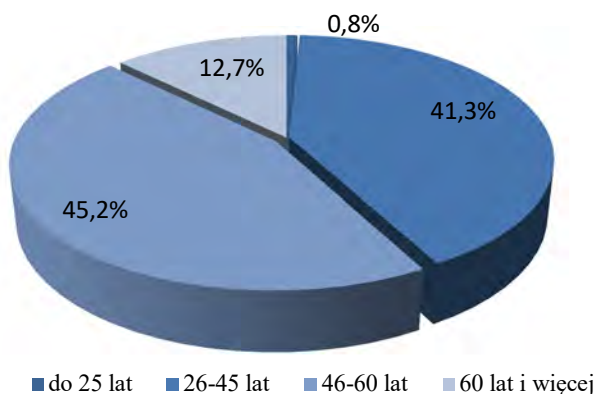
Tabela 14. Charakterystyka osób biorących udział w badaniu

płeć	KOBIEТЫ				MĘŻCZYŹNI			
	66		52,4%		60		47,6%	
wiek	do 25 lat		26-45 lat		46-60 lat		61 lat i więcej	
	1	0,8%	52	41,3%	57	45,2%	16	12,7%
wykształcenie	podstawowe		gimnazjalne/zawodowe		średnie/ policealne		wyższe	
	0	0,0%	9	7,1%	35	27,8%	82	65,1%
przynależność do grupy społeczno-zawodowej	pracownicy biurowi			kierownicy, specjaliści				
	94		74,6%		32		25,4%	

Źródło: opracowanie własne

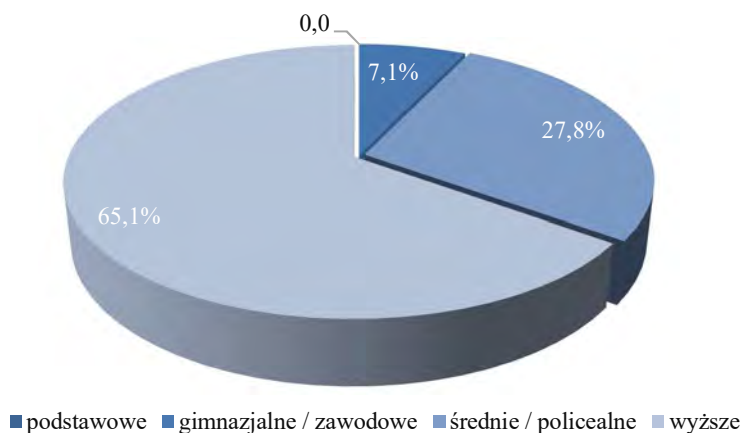
Analizując tabelę 14, zauważa się, iż dominującą grupę stanowili respondenci w przedziale 46-60 lat – 45,2%, a następnie w przedziale 26-45 lat – 41,3% badanej zbiorowości. Pozostali respondenci to osoby powyżej 61 roku życia – 12,7% oraz do 25 roku życia – 0,8%. Opisane wyniki w formie graficznej przedstawiono na rysunku 36.

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, zauważyć można (tab. 14, rys. 37), iż dominującą grupę tworzą osoby z wykształceniem wyższym – 65,1% badanych, następnie osoby z wykształceniem średnim, względnie policealnym – 27,8%. Respondenci z wykształceniem gimnazjalnym lub zawodowym stanowią 7,1%. W badaniu nie wzięły udziału osoby z wykształceniem podstawowym.



Rysunek 36. Procentowe zestawienie wieku badanych

Źródło: opracowanie własne



Rysunek 37. Procentowe zestawienie poziomu wykształcenia badanych

Źródło: opracowanie własne

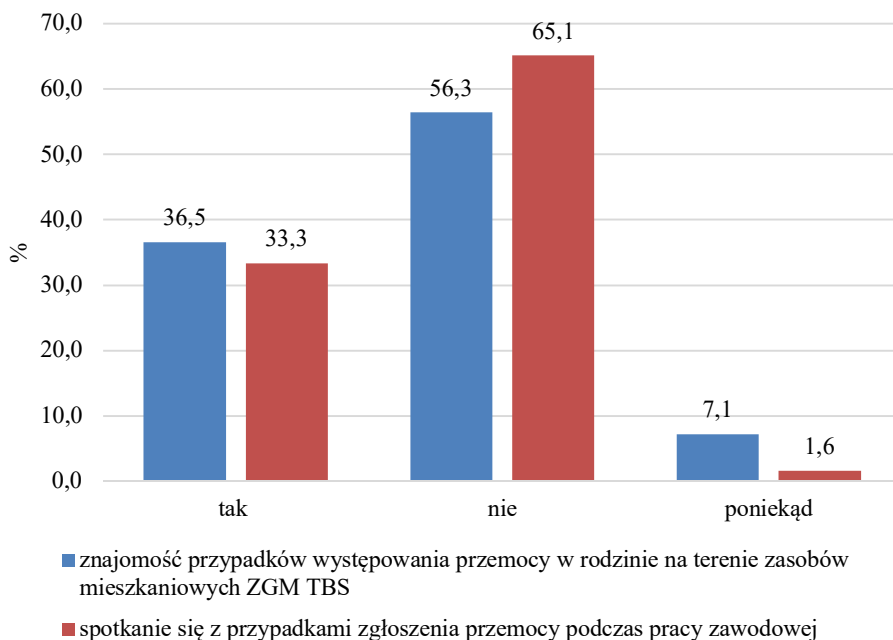
W przeprowadzonym badaniu udział wzięły przede wszystkim osoby zajmujące stanowiska biurowe szeregowo – 74,6%, a następnie osoby zajmujące stanowiska kierownicze – 25,4% badanej zbiorowości.

4.3.2. Ocena postaw pracowników ZGM TBS w Częstochowie wobec zjawiska przemocy w rodzinie

W przeprowadzonym badaniu poddano ocenie postawy pracowników ZGM TBS w Częstochowie wobec przemocy domowej wśród mieszkańców zasobu mieszkaniowego.

W pierwszej kolejności respondentów – pracowników ZGM TBS w Częstochowie zapytano, czy znają oni przypadki występowania przemocy w rodzinie na terenie

zasobów mieszkaniowych ZGM TBS, a także czy w swojej pracy zawodowej spotkali się z przypadkami zgłoszenia przemocy. Wyniki otrzymanych badań zaprezentowano na rysunku 38.



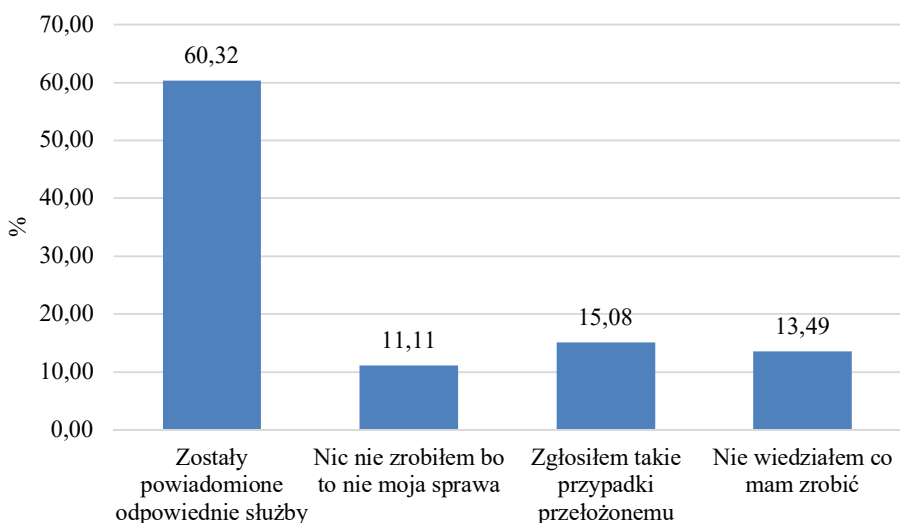
Rysunek 38. Spotkanie się z przypadkami występowania przemocy

Źródło: opracowanie własne

Analizując otrzymane wyniki badań (rys. 38), należy zauważyć, że niecałe 40% badanych pracowników ZGM TBS w Częstochowie zna lub miało do czynienia z przypadkami występowania przemocy w rodzinie podczas swojej pracy zawodowej (odpowiednio 36,5% – 46 osób oraz 33,3% badanych – 42 osoby). 9 pracowników (7,14%) podało, iż poniekąd takie przypadki są im znane, a 2 osoby (1,59%) miały z nimi styczność. Pozostałe osoby podały, iż nie miały styczności lub nie znają rodzin, w których występuje przemoc.

Z uwagi na fakt, iż podczas pracy w zasobach mieszkaniowych pracownicy mieli styczność z przypadkami przemocy w rodzinie, zapytano badanych o działania, które podjęli. Należy zaznaczyć, iż osoby, które nie miały z takimi przypadkami styczności, zostały poproszone o wskazanie działań, które by podjęły (rys. 39).

Jak można zauważyć, 60,32% badanych powiadomiło odpowiednie służby, 15,08% zgłosiło takie przypadki przełożonemu, a 13,49% nie wiedziało, jakie działania należy podjąć. 11,11% pracowników podało, że nie zrobiło nic, bo to nie ich sprawa. Należy pamiętać, iż ofiary przemocy często nie wiedzą, jakie działania należy podjąć, boją się i szukają pomocy. Z tego też względu nie należy bagatelizować żadnych sygnałów o występowaniu przemocy.

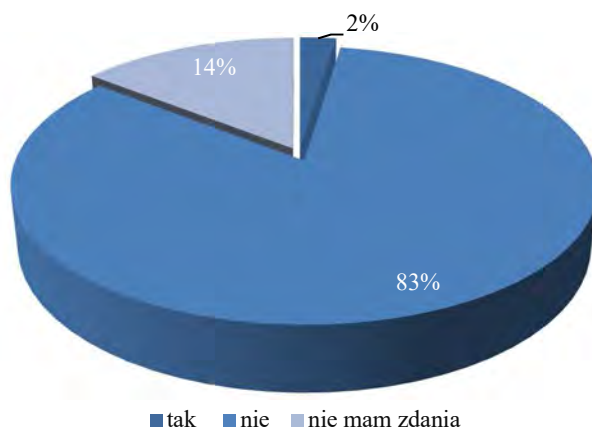


Rysunek 39. Działania ze strony pracowników ZGM TBS wobec przemocy

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na cel badania, kolejne pytanie dotyczyło tego, czy przemoc w rodzinie to sprawa prywatna i nikt nie powinien się wtrącać. Wyniki otrzymanych odpowiedzi prezentuje rysunek 40.

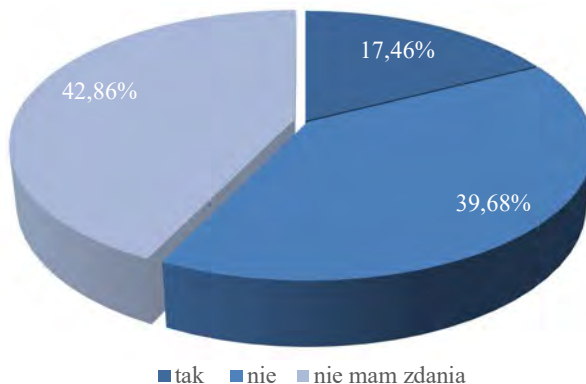
Zdecydowana większość badanych (83%) jest zdania, że przemoc nie stanowi prywatnej sprawy, toteż na takie zjawiska należy reagować i nie przyjmować postawy obojętnej. Należy pamiętać, iż ofiary przemocy z reguły skupiają na przetrwaniu, a nie na poszukiwaniu rozwiązania problemu. Często wycofują się z podejmowania działań i unikają kontaktów społecznych. Pomoc takim osobom może pobudzić je do działania.



Rysunek 40. Przemoc w rodzinie to sprawa prywatna – postawa pracowników ZGM TBS

Źródło: opracowanie własne

W dalszej części badania zapytano pracowników ZGM TBS, czy w ich opinii w mieście Częstochowa oferta pomocy ze strony właściwych służb/institucji ofiarom przemocy w rodzinie jest wystarczająca (rys. 41).



Rysunek 41. Oferta pomocy w mieście Częstochowa – opinia pracowników

Źródło: opracowanie własne

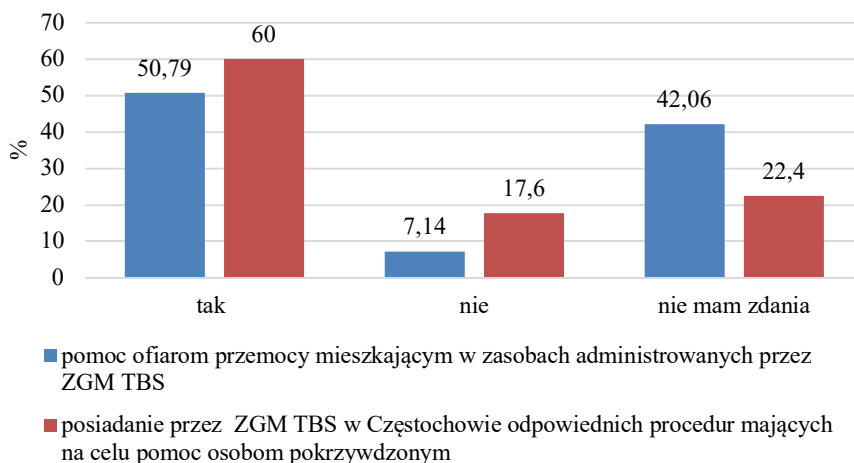
Jak wynika z przedstawionych danych, w opinii badanych pracowników oferta pomocy ze strony właściwych służb/institucji ofiarom przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa wymaga dalszego doskonalenia. Takiego zdania było blisko 40% badanych. Zastawiający jest fakt, że 42,86% nie potrafiło ustosunkować się do odpowiedzi na to pytanie. Zapewne wynika to z niskiej świadomości co do oferty pomocy w mieście. W kolejnym pytaniu pracownicy mogli samodzielnie wpisać organizacje bądź instytucje, w których taką pomoc może uzyskać ofiara przemocy. Najczęściej podawanymi instytucjami były: Policja (83 wskazania), MOPS – (72 wskazania) i Straż Miejska (11 wskazań), a jako narzędzia „Telefon Zaufania” i „Niebieska Linia” – 15 wskazań.

Analizując te odpowiedzi, należy zwrócić uwagę na fakt, iż na 126 osób wypełniających ankietę tylko 3 podały Ośrodek Interwencji Kryzysowej, a po jednej odpowiedzi padło na: Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Fundacja Chrześcijańska „Adullam”, Dom Samotnej Matki, ZGM. Wobec powyższego należy uświadomić pracownikom ZGM TBS, z jakich narzędzi i z pomocy jakich instytucji w mieście Częstochowa mogą skorzystać ofiary przemocy domowej.

Badanych pracowników zapytano też, czy w ich opinii ZGM TBS w Częstochowie posiada odpowiednie procedury mające na celu pomoc ofiarom przemocy oraz czy ofiary przemocy mieszkające w zasobach administrowanych przez ZGM TBS mogą liczyć na pomoc organów administracji (rys. 42).

Analiza odpowiedzi na to pytanie wykazała, iż 50,79% pracowników uznało, że osoby doświadczające przemocy mogą liczyć na pomoc ze strony ZGM TBS. Związane jest to, jak podało 60% badanych, z posiadaniem odpowiednich procedur odnoszących się do pomocy ofiarom przemocy. Tylko według 7,14% respondentów częstochowski zarządca mieszkaniowy nie angażuje się w pomoc osobom

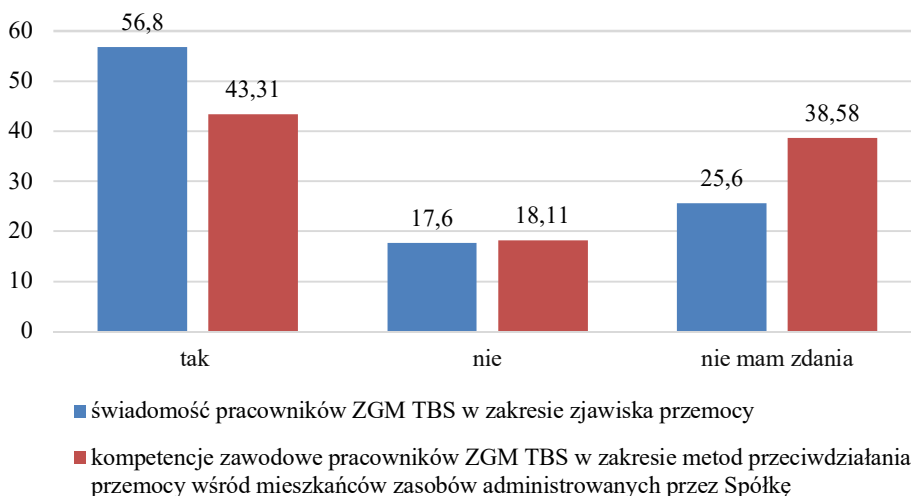
dotkniętym zjawiskiem przemocy, bowiem nie ma on odpowiednich praktyk w tym zakresie. Pozostałe osoby biorące udział w badaniu nie wyraziły opinii na ten temat.



Rysunek 42. Możliwości działań antyprzemocowych ZGM TBS – opinia pracowników

Źródło: opracowanie własne

W końcowej części badania zapytano respondentów, czy w ich opinii w najbliższym czasie należałoby zwiększyć świadomość, a także kompetencje zawodowe pracowników ZGM TBS w zakresie metod przeciwdziałania przemocy wśród mieszkańców zasobów administrowanych przez Spółkę. Wyniki otrzymanych badań przedstawia rysunek 43.



Rysunek 43. Potrzeba podniesienia świadomości i kompetencji w zakresie pomocy ofiarom przemocy – opinia pracowników

Źródło: opracowanie własne

Jak można zauważyć, zdecydowana większość badanych pracowników jest zainteresowana zwiększaniem swoich kompetencji i tym samym świadomości odnoszącej się do pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie. Wobec powyższego należy wdrożyć plan szkoleń w zakresie profilaktyki przemocy.

Rozdział 5

Zarządzanie mieszkaniami komunalnymi a profilaktyka przemocy

5.1. Ubóstwo mieszkaniowe a zjawisko przemocy

Mieszkanie należy do najważniejszych dóbr człowieka i jest istotne dla wszystkich ludzi bez względu na ich cechy czy status majątkowy. Brak zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych dotyka w szczególności sposób grup ekonomicznie najsłabszych lub wymagających opieki innych osób – przykładowo dzieci. Posiadanie mieszkania jest zatem obiektywnie niezbędnym do podjęcia wyzwaniem konsumpcyjnym (Szluż 2010, s. 1).

Zjawisko ubóstwa mieszkaniowego można zdefiniować jako brak możliwości zaspokojenia obiektywnie niezbędnych potrzeb mieszkaniowych. Jakkolwiek trudno precyzyjnie wskazać linię, za którą ubóstwo mieszkaniowe się zaczyna, to jednak określone są kryteria pozwalające stwierdzić, że potrzeby mieszkaniowe człowieka nie są zaspokojone w wystarczającym stopniu (tab. 15). Kryteria ubóstwa mieszkaniowego obejmują kwestie związane z przeludnieniem mieszkań, stanem technicznym lokalu, dostępem do mediów oraz bezpieczeństwem energetycznym (Zaniewska 2006, s. 34; Kurowski, Broda-Wysocki 2017, s. 1).

Ubóstwo mieszkaniowe łączy się ze zjawiskiem przemocy w rodzinie, niejako stwarzając dla niej fizyczne ramy. Należy wskazać, że osoby zagrożone agresją współmieszkańców stają się ofiarami przemocy ze względu na zależność ekonomiczną i brak możliwości wyprowadzenia się od sprawcy. Często alternatywą dla uniknięcia agresora jest mieszkanie w schroniskach, u rodziny, sąsiadów czy w miejscach nienadających się do zamieszkania (Nogowski 2015, s. 60).

Można mówić o sprzężeniu zwrotnym, zgodnie z którym brak stabilnej sytuacji mieszkaniowej łączy się z uzależnieniami, agresją, przemocą i wykluczeniami oznaczającymi niższe kompetencje danej osoby do poprawy swojej sytuacji. Z kolei ubóstwo ekonomiczne, niskie kompetencje społeczne i uzależnienia prowadzą do ubóstwa mieszkaniowego, a nawet bezdomności. Częstym zjawiskiem jest popadanie takich osób w tzw. spiralę zadłużenia, co kończy się orzeczeniem eksmisji z lokalu. Wreszcie mieszkania o gorszym standardzie traktowane są jako miejsce przesiedlania osób egzystujących na marginesie społecznym, co skutkuje dalszym pogłębianiem się opisanych negatywnych zjawisk społecznych (Rożałowska 2018, s. 468) (rys. 44).

Tabela 15. Sposoby definiowania ubóstwa mieszkaniowego

KRYTERIA	OKOLICZNOŚCI FAKTYCZNE WSKAZUJĄCE NA UBÓSTWO MIESZKANIOWE
Zagęszczenie mieszkańców	Lokal ma powierzchnię zbliżoną lub niższą niż wartości przyjęte w definicji lokalu socjalnego – czyli lokalu nadającego się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy nie może być mniejsza niż 5 m ² , a w przypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego 10 m ² (art. 22 Ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego).
Standard techniczny lokalu	Występowanie tzw. obniżonego standardu lokalu, tj. niższego niż standard lokali komunalnych. Lokal taki posiada gorszy stan techniczny, wyposażenie, rozkład pomieszczeń, jednak umożliwia zamieszkiwanie w sposób niezagrażający zdrowiu i mieniu (Osajda 2020).
Standard zdrowotny lokalu	Stan techniczny lokalu ze względu na dostęp do sanitariatu, bieżącej wody, światła dziennego, zapewnienie możliwości ogrzania lokalu przy prawidłowo działającej wentylacji, zagrzybienia pomieszczeń itp. stwarza zagrożenie dla zdrowia i życia mieszkańców (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 13 maja 2014 r.).
Dostęp do mediów	Lokal nie zapewnia wystarczającego dostępu do wody, energii elektrycznej, sanitariatów czy możliwości przyrządzania posiłków.
Występowanie zjawiska ubóstwa energetycznego	Mieszkańcy nie są w stanie w sposób bezpieczny oraz zgodny z prawem ogrzać lokalu i uzyskać dostępu do ciepłej wody.
Niebezpieczne mieszkanie	Mieszkańcy są zagrożeni eksmisją. Lokal jest zajmowany bez tytułu prawnego. Lokal jest zajmowany na podstawie grzesnościowej, np. użyczenie od rodziny lub przyjaciół. Mieszkańcy są zagrożeni przemocą ze strony innych osób mieszkających w lokalu (ETHOS 2020).

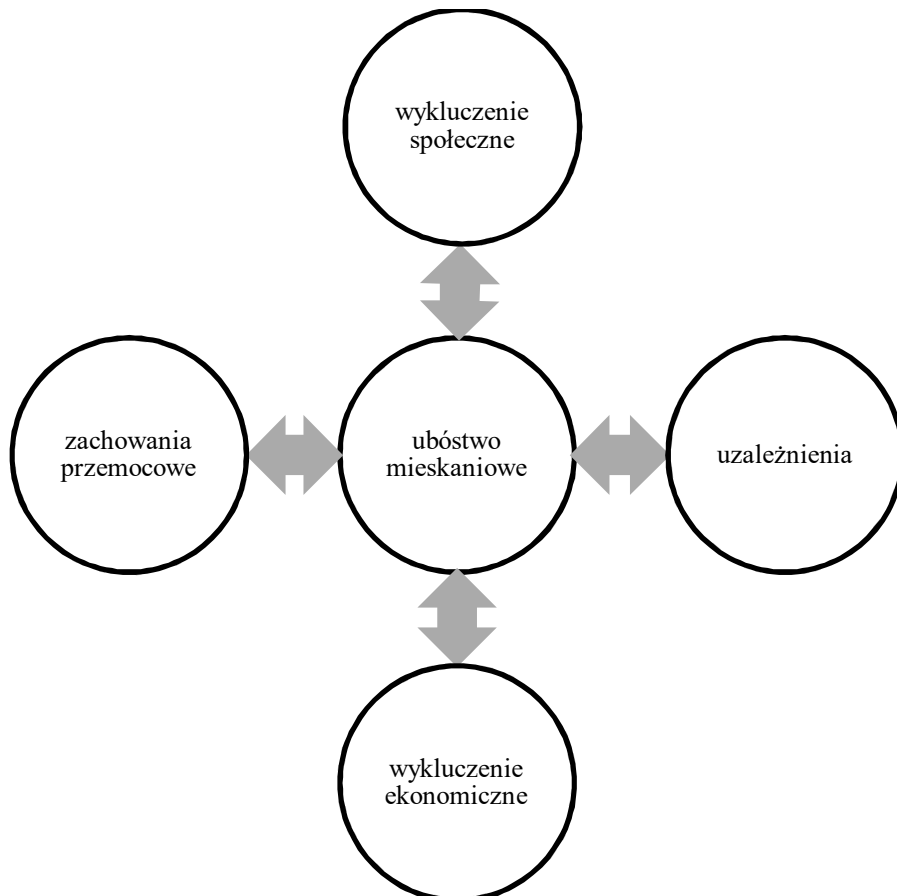
Źródło: opracowanie własne

Fakt związku dostępności mieszkania z przemocą w rodzinie dostrzega również ustawodawca, tworząc szereg instytucji prawnych, które mają za zadanie chronić ofiarę przed przemocą ze strony współdomowników. Wskazać tu można:

1. Ochronę przed dalszym krzywdzeniem dzięki uniemożliwieniu sprawcy przemocy korzystania ze wspólnie zajmowanego z członkami rodziny mieszkania, wraz z zakazem kontaktowania się i zbliżania do osoby pokrzywdzonej (art. 3 ust. 1 pkt 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie). Warto jednak zauważyć, iż instytucja ta ogranicza się do sfery prawnokarnej poprzez wprowadzenie do normy prawnej definicji „pokrzywdzonego”, tym samym nie mając możliwości zapewnienia bezpieczeństwa osobom przez umożliwienie wprowadzenia zakazu sprawcom przemocy zbliżania się i kontaktowania z członkami rodziny w innym trybie niż karny (Wrona 2019, kom. do art. 3).
2. Zapewnienie pomocy w uzyskaniu mieszkania osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do lokalu zajmowanego wspólnie ze

sprawcą przemocy (art. 3 ust. 1 pkt 6 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie). Wsparcie w otrzymaniu mieszkania przez ofiarę przemocy dotyczy lokali z puli składającej się na mieszkaniowy zasób gminy, przy czym powyższe nie oznacza, iż ofiara przemocy uzyskuje roszczenie do zawarcia umowy najmu, co skutkuje koniecznością oczekiwania w kolejce, w której dysponuje ona preferencjami do otrzymania lokalu wynikającymi z faktu doznanej przemocy.

3. Zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (art. 3 ust. 1 pkt. 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).
4. Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (art. 47 ust. 7 ustawy o pomocy społecznej). Dom taki ma zapewniać mieszkańcom m.in. możliwość odseparowania osoby ubiegającej się o pomoc od sprawcy przemocy, wsparcie w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowej, przeciwdziałanie marginalizacji społecznej (Frąckowiak i in. 2019, kom. do art. 49; Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży).



Rysunek 44. Związek ubóstwa mieszkaniowego z wykluczeniami społecznymi

Źródło: opracowanie własne

Wyznaczoną przez ustawodawcę rolą samorządu jest zatem pomoc w sytuacji kryzysowej związanej ze doświadczaną przemocą. Nacisk kładziony jest na tzw. funkcję świadcząca administracji, czyli działania o charakterze pozarepresyjnym, obejmujące różne formy pomocy (Sierpowska 2017, s. 290). Jedną z najważniejszych form pomocy w takich sytuacjach kryzysowych staje się zapewnienie bezpiecznego mieszkania dla osób dotkniętych przemocą. W tym zakresie samorządy łączą siły z lokalnymi organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze mieszkaniowej (Salamon, Muzioł-Węclawowicz 2015, s. 200).

5.2. Zarządca zasobu mieszkaniowego gminy a kwestia zjawiska przemocy

Wskazana wyżej analiza literatury oraz rozwiązań ustawowych pozwala wyciągnąć wnioski o istotnej roli, jaką może odgrywać podmiot zarządzający zasobem mieszkaniowym w profilaktyce zjawiska przemocy.

Na wstępie należy podkreślić, iż zasób mieszkaniowy gmin zarządzany jest przez zinstytucjonalizowane jednostki – zwykle są to spółki prawa handlowego będące własnością gminy lub zakłady budżetowe gminy (Dziadkiewicz 2015, s. 70). W przyjętych regulacjach związanych z zarządzaniem mieszkaniem komunalnymi istnieją zatem struktury, w których gromadzona jest specyficzna wiedza instytucjonalna w zakresie gospodarki mieszkaniowej. Możliwe jest zatem uzupełnienie kompetencji pracowników tych jednostek o wiedzę dotyczącą przeciwdziałania przemocy.

Na potrzeby analizy wskazanego wyżej zagadnienia dokonano badania możliwości wspomagania profilaktyki przemocy przez Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (ZGM TBS).

ZGM TBS jest jednoosobową spółką, którą stanowi Gmina Miasto Częstochowa, powstała w 1998 roku w wyniku przekształcenia w spółkę komunalną zakładu budżetowego – Zarządu Budynków Komunalnych w Częstochowie. Przedmiotem działalności spółki jest (BIP ZGM TBS 2020):

- budowa domów mieszkalnych i eksploatacja na zasadach najmu;
- zarządzanie budynkami mieszkalnymi niestanowiącymi własności Spółki;
- najem lokali użytkowych należących do Spółki;
- dokonywanie remontów i modernizacji budynków mieszkalnych niebędących własnością Spółki;
- sprawowanie funkcji inwestora zastępczego przy budowie obiektów mieszkaniowych i infrastruktury towarzyszącej;
- nabywanie budynków mieszkalnych oraz nieruchomości niezabudowanych w celu zaspokajania potrzeb mieszkaniowych mieszkańców gminy.

Ponadto na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Częstochowy z dnia 31 grudnia 2012 roku sprawie zasad zlecania i rozliczania z realizacji zadań powierzonych do wykonywania aktem założycielskim spółki Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Zarządzenie 1260/12 (2012), z późn. zm.) powierzono ZGM TBS do zarządzania i gospodarowania mieszkaniowy zasób Gminy.

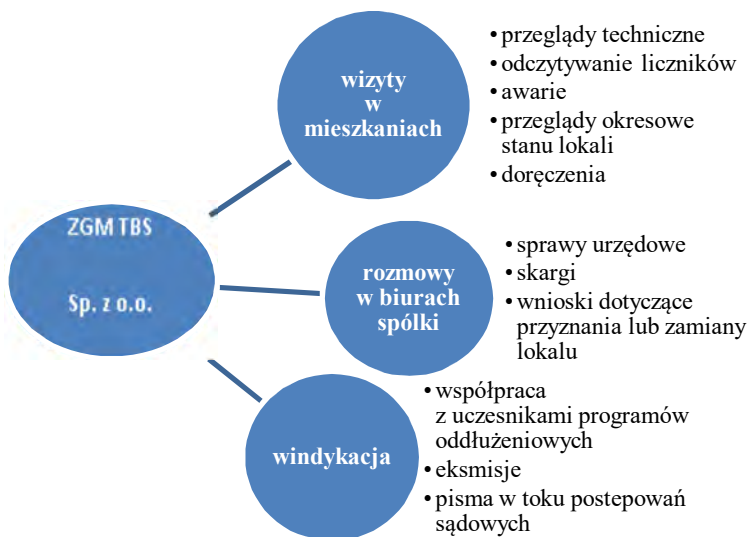
Powierzenie ZGM TBS gospodarowania zasobem mieszkaniowym gminy obejmuje szereg płaszczyzn, na których może dochodzić do kontaktu z mieszkańcami lokali komunalnych i które pozwalają uzyskać wiedzę o warunkach mieszkaniowych i sytuacji rodzinnej lokatorów.

1. W ramach administrowania budynkami tworzącymi mieszkaniowy zasób gminy są to następujące czynności:
 - prowadzenie bazy danych najemców, lokatorów, budynków i lokali mieszkalnych;
 - protokolarne odbieranie i przekazywanie lokali mieszkalnych;
 - sporządzanie i zawieranie umów na lokale mieszkalne i rotacyjne, pomieszczenia tymczasowe, lokale socjalne;
 - dokonywanie odczytów wodomierzy, liczników energii elektrycznej i podliczników centralnego ogrzewania w lokalach mieszkalnych;
 - nadzór nad czynnościami takimi jak sprzątanie budynków, chodników i parkingów oraz terenów zielonych otaczających budynki;
 - aktualizowanie danych niezbędnych dla odbioru odpadów komunalnych;
 - opiniowanie wniosków dotyczących zgody na sprzedaż alkoholu w lokalach użytkowych;
 - prowadzenie spraw meldunkowych;
 - zgłaszanie lokali mieszkalnych nadających się do zasiedlenia, opiniowanie wniosków o adaptację pomieszczeń na potrzeby lokalu mieszkalnego, zawieranie umów typu „lokal za remont”;
 - dokonywanie okresowych przeglądów lokali mieszkalnych pod kątem ich wykorzystania zgodnie z zasadami najmu;
 - dokonywanie okresowych przeglądów kominiarskich, wodno-kanalizacyjnych, instalacji gazowej oraz stanu technicznego lokali mieszkalnych;
 - doręczanie korespondencji mieszkańcom.
2. W ramach windykacji należności związanych z korzystaniem z lokali mieszkalnych czynnościami tymi są:
 - prowadzenie czynności windykacyjnych związanych z opróżnieniem lokalu mieszkalnego, to jest wypowiedanie umów najmu, zawiadomienie o korzystaniu z lokalu bez tytułu prawnego, wezwanie do zwrotu lokalu;
 - prowadzenie windykacji należności pieniężnych za korzystanie z lokalu, w tym realizacja czynności wynikających z obowiązujących w mieście Częstochowa programów oddłużeniowych;
 - realizowanie wraz z komornikami eksmisji z lokali mieszkalnych;
 - wnioskowanie o przydział lokali socjalnych, pomieszczeń tymczasowych, przytulisk lub noclegowni dla osób objętych wyrokami eksmisyjnymi.
3. W ramach obsługi technicznej lokali mieszkalnych do czynności tych należą:
 - czynności zabezpieczające budynki w złym stanie technicznym, ekspertyzy, dokonywanie niezbędnych zabezpieczeń w celu uniknięcia zagrożenia życia i zdrowia;
 - utrzymanie lokali mieszkalnych w stanie technicznym umożliwiającym zamieszkiwanie;
 - prowadzenie pogotowia technicznego (dyżury dyspozytorów) oraz zapewnienie reakcji w przypadku wystąpienia awarii, wypadków i zdarzeń losowych;

- kwalifikacja do wymiany części składowych lokalu – stolarki okiennej i drzwiowej, piecy kaflowych, podłóg;
- analiza stanu technicznego lokali oraz instalacji grzewczych, a także zakresu remontów i modernizacji (Załącznik nr 2 do Zasad... 2012).

ZGM TBS realizuje również program „Praca za czynsz”, którego podstawę stanowi zarządzenie Prezydenta Miasta Częstochowy z dnia 8 września 2017 roku w sprawie ułatwienia spłaty zadłużenia z tytułu używania lokali mieszkalnych wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy osobom będącym w trudnej sytuacji materialnej (Zarządzenie nr 2008.2017). W ramach wskazanego programu oddłużeniowego lokatorzy „spłacają” zadłużenie czynszowe, wykonując prace polegające np. na doręczaniu korespondencji, dozorowaniu nieruchomości, sprzątaniu (Dziadkiewicz, Pabian 2017, s. 34).

W tym miejscu warto podkreślić, iż na potrzeby analizy realizowanego przez Spółkę programu oddłużeniowego przeprowadzono 36 pogłębionych wywiadów z osobami, które odpracowywały zaległości za korzystanie z lokalu i nie posiadały tytułu prawnego do mieszkania lub były zagrożone jego utratą. Analizowano poziom zadłużenia, możliwości odzyskania wypłacalności, przyczyny powstania spirali zadłużenia, potrzeby w zakresie zwiększania kompetencji dłużników. W 16% przypadków sytuacja ubóstwa mieszkaniowego była wywołana nadużywaniem alkoholu przez głównego żywiciela rodziny. Osoby odpracowujące zadłużenie regulowały zatem długi członków rodziny w formie świadczenia rzeczowego, nie widząc możliwości wyprowadzki do własnego mieszkania. Widać zatem stopień przymusu pozostawania we wspólnym mieszkaniu wywołany zapewne brakiem alternatyw mieszkaniowych dla istniejącej sytuacji (rys. 45). Wnioski te znalazły również potwierdzenie w przeprowadzonych na potrzeby niniejszej monografii badaniach sondażowych (*vide* rozdz. 4).



Rysunek 45. *Możliwe płaszczyzny powzięcia informacji o przemocy w rodzinie przez pracowników zarządcy mieszkaniowego na przykładzie ZGM TBS Sp. z o.o.*

Źródło: opracowanie własne

Istotnym wnioskiem z analizy materiału badawczego zgromadzonego na potrzeby niniejszej monografii stało się ustalenie możliwości włączenia się gminnego zarządcy mieszkań komunalnych w profilaktykę zjawiska przemocy. Zarówno analiza odpowiedzi ankietowanych, jak i opisane wyżej obszary stykania się zarządcy z mieszkańcami pozwalają potwierdzić ustalenie, iż podmiot taki ma szczególnie możliwości podejmowania działań mających na celu ograniczanie zjawiska przemocy niejako obok wykonywanej działalności podstawowej.

Spółka ZGM TBS uznała zatem za konieczne praktyczne wykorzystanie osiągniętych wyników badań poprzez wdrożenie wewnętrznej procedury prowadzącej do odpowiedniego kształtowania zachowań pracowników stykających się ze zjawiskiem przemocy.

W toku analizy założeń procedury prowadzonych w ramach współpracy autorów badań z osobami wyznaczonymi przez ZGM TBS ustalono, iż projektowana procedura powinna opierać się na następujących filarach:

1. Adekwatne rozpoznawanie zjawiska przemocy.

Jakkolwiek prowadzone badanie wykazało, iż pracownicy ZGM TBS posiadają wiedzę na temat zjawiska przemocy oraz jej przejawów, to jednak uznano za celowe dalsze doskonalenie w tym zakresie. Szczególnie istotne wydaje się uzbrojenie pracowników w wiedzę na temat „nieoczywistych” sygnałów istniejącej przemocy, z którymi mogą się zetknąć w trakcie wykonywania swoich obowiązków. Wskazano też na konieczność rozpoznawania innych niż przemoc w rodzinie przejawów agresji wobec współmieszkańców oraz pracowników spółki. Chodzi tu głównie o sposób reagowania na groźby zachowań stanowiących zagrożenie życia i mienia, kierowane słownie lub pisemnie wobec pracowników spółki czy sąsiadów. Zwrócono również uwagę na potrzebę reagowania na sygnalizowane zachowania autoagresywne mieszkańców, w szczególności na adekwatną reakcję w przypadku istnienia ryzyka podjęcia próby samobójczej.

2. Zapewnienie niezwłocznej reakcji na rozpoznaną przemoc.

Kluczowym czynnikiem skuteczności profilaktyki przemocy realizowanej przez instytucje realizujące te działania „obok” swojej działalności podstawowej jest zapewnienie reakcji osób, które zetknęły się z przemocą podczas wykonywania swoich obowiązków zawodowych. W zapewnieniu niezwłocznej reakcji zachodzi oczywista trudność, bowiem przekazanie np. Policji informacji o przemocy często rodzi niepokój czy dyskomfort psychiczny wśród osób, które zawodowo nie zajmują się zwalczaniem przemocy. Chodzi głównie o obawy co do właściwej oceny zjawiska oraz lęk przed koniecznością składania zeznań czy uczestnictwem w innych procedurach urzędowych, a także przed reakcją osób obciążanych przez pracownika. Obawy te skutkują powstaniem mechanizmu, którego cechą jest pomniejszanie znaczenia obserwowanych zjawisk związanych z przemocą oraz niechęć do przekazywania informacji o nich.

3. Utworzenie stanowiska koordynatora procedury przeciwdziałania przemocy.

Proponowanym rozwiązaniem wskazanych w punktach 1 i 2 problemów związanych z adekwatną i niezwłoczną reakcją pracowników na obserwowane zjawiska przemocy stało się wprowadzenie osoby koordynującej realizację procedury wewnątrz Spółki. W rozmowach z pracownikami zauważono, iż o wiele bardziej są oni

skłonni dzielić się informacjami z kolegą z pracy, do którego mają zaufanie. Również osoba taka, przyjmując wiele informacji, jest w stanie szybko nabyć specyficznych kompetencji pozwalających jej na możliwie najbardziej optymalną reakcję. Za istotną uznano również możliwość przekazywania przez koordynatora informacji zwrotnej do pracowników odnośnie do sposobów zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Osoba koordynatora będzie posiadać również praktyczną wiedzę dotyczącą obszarów, na których warto podnieść kompetencje pracowników w zakresie przeciwdziałania przemocy oraz w zakresie współpracy ZGM TBS z instytucjami powołanym do zwalczania przemocy, jak Policja i Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

4. Stałe dbanie o podnoszenie kompetencji pracowników obejmujących zjawisko przemocy i jej profilaktyki.

Jako niezbędne uznano prowadzenie w Spółce działań edukacyjnych wśród pracowników związanych z rozpoznawaniem zjawiska przemocy oraz jej profilaktyki. Odpowiedzialność za realizację funkcji edukacyjnej zdecydowano się powierzyć koordynatorowi.

5. Stała współpraca z instytucjami powołanymi do zwalczania przemocy na terenie Gminy.

Biorąc pod uwagę okoliczność, iż ZGM TBS realizuje profilaktykę zjawiska przemocy „obok” swojej działalności podstawowej, za szczególnie istotne uznano stworzenie stałych ram współpracy z instytucjami powołanymi do zwalczania zjawiska przemocy. Współpraca powinna opierać się na sprawnym przekazywaniu zgłoszeń dotyczących zaobserwowanych zdarzeń obejmujących przemoc, koordynacji działań edukacyjnych, poszukiwaniu innowacyjnych sposobów profilaktyki zjawiska przemocy.

6. Działania edukacyjne w zarządzanym zasobie.

Spółka postanowiła włączyć się w działania edukacyjne instytucji powołanych do zwalczania przemocy poprzez organizację szkoleń, spotkań czy kolportaż materiałów informacyjnych.

Prowadzone badania pokazały, że włączenie do profilaktyki zjawiska przemocy instytucji gminy, które posiadają inne cele statutowe, a jednak stykają się ze zjawiskiem przemocy, posiada duży potencjał. Na omówionym przykładzie gminnego zarządcy nieruchomości widać, że w sposób niepociągający za sobą istotnych kosztów można wzmocnić system informowania o zdarzeniach związanych z przemocą oraz system edukowania mieszkańców w zakresie tego zjawiska. W ocenie autorów zasadne staje się wprowadzanie do instytucji gminy dodatkowych zarządczych celów niefinansowych, indukujących współpracę w zakresie profilaktyki zjawiska przemocy, co przyniesie dodatkowe efekty przy niższych nakładach finansowych, niż byłyby poniesione na rozbudowę instytucji bezpośrednio powołanych do przeciwdziałania przemocy.

Podsumowanie

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jest najważniejszym aktem prawnym w Polsce, określającym zasady przeciwdziałania przemocy oraz zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą domową i jej sprawców. Definiuje ona przemoc w rodzinie jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą (Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy). W precyzyjny sposób zwraca uwagę na szereg elementów związanych z prawami i dobrami osobistymi, których naruszenie grozi konsekwencjami prawnymi. Wielu przedstawicieli służb działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie przyjęło tę definicję celem poprawnego rozpoznania omawianego zjawiska oraz zidentyfikowania katalogu działań niezbędnych do podjęcia w sytuacji wystąpienia przemocy domowej.

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem, którego rozmiary trudno jest określić. Spowodowane jest to faktem, że duża liczba przypadków nie jest zgłaszana przez ofiary. Część ofiar nie robi tego z powodu przekonania, że to tylko pogorszy ich sytuację. Inne wstydzą się tego, co je spotkało, lub wierzą w poprawę postawy sprawcy i dlatego nie podejmują kroków formalnych. Często też osoby pokrzywdzone zaraz po zgłoszeniu wycofują oskarżenia, co skutkuje zawieszeniem postępowania.

Przemoc jest zjawiskiem bardzo złożonym, którego nie można zadawalająco wyjaśnić przez odwołanie się do czynników jednego rodzaju, np. genetycznych determinant agresji, lub też wiązanie jej wyłącznie ze sposobami wychowania w rodzinie. Aby zrozumieć źródło przemocy, należy przede wszystkim podjąć analizę okoliczności towarzyszących osobie pokrzywdzonej, włącznie z jej subiektywnymi interpretacjami, zasobami, wcześniejszymi doświadczeniami pomocy oraz jej aktualną sytuacją życiową. Zarówno uruchamianie aktów przemocy, jak i zmiany, jakim mogą podlegać, uwarunkowane są indywidualnymi czynnikami, takimi jak procesy zachodzące w organizmie, psychice człowieka oraz czynnikami powstającymi w grupach społecznych. Do najważniejszych źródeł przemocy zalicza się uwarunkowania kulturowe, wzorce rodzinne, przebieg procesu socjalizacji oraz zachowania dysfunkcyjne związane z cechami osobowymi.

Uczestnikami przemocy w przestrzeni rodzinnej są: ofiary – dzieci, starsi członkowie rodziny, kobiety i rzadziej mężczyźni; sprawcy – zazwyczaj mężczyźni, kobiety, rzadziej osoby starsze i dzieci; świadkowie – członkowie rodziny, goście, lekarze, prawnicy, urzędnicy, pracownicy socjalni itp.

Osoby uwikłane w sytuację przemocy, czyli ofiary, sprawcy i świadkowie (szczególnie członkowie rodziny), ponoszą często nieodwracalne szkody o charakterze indywidualnym. Do najczęstszych zalicza się uraz fizyczny, trwałe kalectwo, a nawet śmierć. Skutkiem przemocy bywają też zaburzenia zdrowia fizycznego i psychicznego, uzależnienia, trudności w funkcjonowaniu społecznym, bezrobocie, ubóstwo i bezdomność. W przemocy domowej to jej ofiary doświadczają największego upokorzenia, lęku, cierpienia, bezsilności, przygnębienia i rozpacz. Akty agresji dotyczą przede wszystkim jednostek słabszych fizycznie, a więc najczęściej kobiet, dzieci, starszków. Ogólnie ujmując, przemoc w rodzinie jest patologią społeczną, dlatego też nie ma dobrego, dokładnego i powszechnie akceptowanego określenia, ujmającego każdą specyfikę oraz akcentującą różnorodne składniki konstytutywne i indywidualne tego pojęcia.

Przemoc domowa jest procesem, nie pojawia się przypadkowo, ma tendencję do powtarzania się, eskaluje, a niepowstrzymana przybiera na sile. Do aktów przemocy dochodzi nieustannie.

Według raportu WHO głównymi ofiarami przemocy są kobiety, dzieci i osoby starsze, a główne formy to przemoc fizyczna, seksualna i psychiczna. Rok 2020 to nie tylko rok pandemii COVID-19, ale niestety również rok, w którym według UN Women (jednostka Narodów Zjednoczonych ds. Równości Płci i Wzmocnienia Kobiet) wzrosła przemoc domowa na całym świecie. Badanie ONZ wykazało, że w związku z lockdownem i dystansem społecznym wiosną 2020 roku także w Internecie wzrosła przemoc wobec kobiet i dziewczynek. Przykładami są groźby użycia przemocy, pokazywanie w czasie wideokonferencji materiałów rasistowskich, o charakterze seksualnym czy pornograficznych (ONZ 2020). Przemoc to zjawisko bardzo niepokojące, gdyż jego skala poszerza się i dotyczy w większości dzieci i kobiet. Wszystkie organizacje, zarówno na szczeblu samorządowym, krajowym, jak i światowym, powinny podjąć starania w kierunku przeciwdziałania temu zjawisku. Z tego też względu obszar przeciwdziałania przemocy domowej jest coraz częściej dyskutowany, a wiedza na ten temat nieustannie pogłębianą przez prowadzenie systematycznych badań naukowych i realizację projektów. Nie ma jednej spójnej koncepcji teoretycznej wyjaśniającej pojawienie się przemocy pomiędzy bliskimi w rodzinie, trudno też jest z zewnątrz dostrzec, a tym bardziej opisać konsekwencje, jakie ponosi osoba doświadczająca takiej przemocy. Cztery ściany i zobowiązanie do milczenia, wypowiedziane przez sprawcę bądź nie, najczęściej na długo ukrywają skutki krzywdzenia. Dlatego też poszukiwanie skutecznych form przeciwdziałania przemocy w rodzinie i pomaganie jej ofiarom jest nad wyraz ważnym działaniem. W Polsce w walkę przeciw przemocy rodzinnej angażuje się coraz więcej profesjonalistów, wolontariuszy, organizacji pozarządowych oraz specjalistycznych instytucji, jednakże w dalszym ciągu brakuje jednolitych rozwiązań. Dzięki ekspansji programów społecznych, kampaniom medialnym oraz coraz większemu zainteresowaniu świata naukowego nastąpiło poszerzenie wiedzy na temat przemocy domowej. Następstwem tego jest lepsze zrozumienie zjawiska przemocy oraz rozróżnienie jego specyficznych rodzajów, np. wobec dziecka, określanej definicyjnie „zespołem maltretowania”, przemocy wobec osób starszych, niepełnosprawnych,

przemocy szkolnej, partnerskiej, a także innych form związanych m.in. z autoagresją czy samookaleczaniem.

Przybliżona w niniejszej monografii problematyka pozwoliła nie tylko na analizę problemu, jakim jest przemoc rodzinna, ale także umożliwiła identyfikację kluczowych przyczyn prowadzących do jej kształtowania się w środowisku najbliższych osób oraz sposobów i form jej zapobiegania.

Powyżej wskazane rezultaty są wynikiem badań literaturowych oraz przeprowadzonych badań empirycznych. Stanowią one potwierdzenie założonego celu głównego pracy oraz celów częściowych. Przeprowadzone teoretyczne rozważania oraz wyniki badań empirycznych wykazały trafność postawionych hipotez badawczych i umożliwiły osiągnięcie celu naukowego postawionego w pracy.

Z przedstawionych badań empirycznych wynikają następujące wnioski dotyczące weryfikacji postawionych hipotez:

- Przemoc to pojęcie wieloaspektowe, z tego też względu istnieje potrzeba poszerzania wiedzy dotyczącej jej profilaktyki.
- Zjawisko przemocy w głównej mierze występuje w rodzinach, w których rodzice bądź opiekunowie nadużywają alkoholu, a także w rodzinach patologicznych, a główną przyczyną przemocy są różnego rodzaju używki, zwłaszcza alkohol i substancje psychoaktywne. Dlatego też w mieście Częstochowa należy skupić się na działaniach związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz odnoszących się do przeciwdziałania narkomanii.
- Przemoc dotyka najczęściej osoby bezbronne wobec takiego zachowania, co sprzyja ich wykorzystywaniu i krzywdzeniu, w szczególności są to osoby niepełnosprawne i dzieci, a także osoby starsze.
- Z powodu epidemii COVID-19 następuje ograniczenie kontaktów społecznych, należy więc zastanowić się, czy podmioty zaangażowane do przeciwdziałania przemocy mają wystarczający dostęp do informacji obejmującej zdarzenia związane z przemocą.
- Ponad połowa badanych nie posiada odpowiedniej wiedzy dotyczącej profilaktyki wobec zjawiska przemocy w rodzinie. Cykliczne spotkania z Policją, prelekcje dotyczące przemocy, rodzaje udzielanej pomocy i podejmowane czynności zapobiegawcze – to działania, na które należy zwrócić szczególną uwagę.
- Ofiary przemocy powinny nie tylko zgłosić przemoc na Policję czy do MOPS-u i założyć „Niebieską Kartę”, ale przede wszystkim powinny korzystać z pomocy psychologicznej.
- Aby podnieść skuteczność działań zmierzających do przeciwdziałania przemocy w rodzinie w mieście Częstochowa, należy przede wszystkim poprawić funkcjonowanie obecnie dostępnych rozwiązań, a także zwiększyć dostępność działań pomocowych dla osób doświadczających przemocy, co ma szczególne znaczenie w dobie pandemii COVID-19.
- Gminny Zarządca Nieruchomości powinien angażować się w pomoc rodzinom – osobom dotkniętym przemocą. Mimo że owa pomoc nie jest związana z profilem jego działalności, może on podjąć działania mające na celu poprawę sytuacji osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, a także prowadzić szereg działań zapobiegawczych.

- Pracownicy ZGM TBS w Częstochowie wykazują wyższą od przeciętnej wiedzę dotyczącą profilaktyki wobec zjawiska przemocy w rodzinie.
- Wśród pracowników ZGM TBS w Częstochowie istnieje potrzeba systematycznego podnoszenia wiedzy w zakresie:
 - ✓ rozpoznawania zjawiska przemocy,
 - ✓ korzystania z instrumentów pomocy ofiarom,
 - ✓ doskonalenia procedur zachowania się pracowników, którzy stykają się ze zjawiskiem przemocy.

Na podstawie zaprezentowanych rozważań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych można stwierdzić, że usługi społeczne, a w szczególności usługi komunalne, są specyficznym rodzajem usług, które muszą być świadczone każdej społeczności lokalnej. Gmina, jak każda inna organizacja, planuje strategię swojego rozwoju oraz działań, podejmując określone decyzje bieżące, będące jednocześnie w dobrej korelacji z przyjętym wcześniej celem. Obowiązkiem gminy jest poszukiwanie nowych sposobów podwyższania efektywności wydatkowania środków publicznych i przede wszystkim poprawy jakości świadczonych usług dla lokalnej społeczności. Efektywność organizacji zależy głównie od umiejętności gospodarowania zasobami zarówno materialnymi, jak i finansowymi, a zwłaszcza od właściwego doboru kadr pracowniczych dla osiągnięcia postawionych celów.

Opierając się na uzyskanych wynikach badań, można również wskazać te obszary przeciwdziałania przemocy w mieście Częstochowa, które wymagają rozwoju i modyfikacji, a także ustalić możliwości włączenia się gminnego zarządcy mieszkań komunalnych w profilaktykę zjawiska przemocy.

Z przeprowadzonych badań wynika, że obszary stykania się zarządcy z mieszkańcami pozwalają potwierdzić hipotezę, iż podmiot taki ma szczególne możliwości podejmowania działań mających na celu ograniczanie zjawiska przemocy niejako obok wykonywanej działalności podstawowej. Zrealizowane badania, na podstawie analizy teoretyczno-empirycznej, akcentują w szczególności znaczenie wykwalifikowanej kadry, odpowiedni przydział zakresu obowiązków, ale również potrzebę wdrożenia wewnętrznej procedury w ZGM TBS w Częstochowie, mającej na celu odpowiednie kształtowanie zachowań pracowników stykających się ze zjawiskiem przemocy.

Ujmując syntetycznie wkład niniejszej rozprawy w piśmiennictwo, należy wskazać, że jej zasadniczymi walorami naukowymi są:

- na płaszczyźnie teoretycznej:
 - ✓ usystematyzowanie teorii stanowiących podstawę do zrozumienia i zidentyfikowania zjawiska przemocy domowej;
- na płaszczyźnie empirycznej:
 - ✓ identyfikacja kluczowych przyczyn występowania przemocy domowej,
 - ✓ diagnoza obszarów występowania przemocy rodzinnej i form jej zapobiegania w mieście Częstochowa w latach 2017-2020,
 - ✓ analiza zjawiska przemocy w aspekcie działalności miejskiego zarządcy zasobu mieszkaniowego w rodzinie;

- na płaszczyźnie praktycznej:
 - ✓ poprzez upowszechnienie wyników badań wsparcie kadry gminnego zarządcy mieszkań komunalnych w świadomym i skutecznym planowaniu i wdrażaniu działań eliminujących występowanie zjawiska przemocy,
 - ✓ wdrożenie, w ramach współpracy autorów badań z pracownikami ZGM TBS, wewnętrznej procedury mającej na celu odpowiednie kształtowanie zachowań pracowników stykających się ze zjawiskiem przemocy,
 - ✓ w sposób nie pociągający za sobą istotnych kosztów wzmocnienie systemu informowania o zdarzeniach związanych z przemocą oraz systemu edukowania mieszkańców odnośnie do zjawiska przemocy domowej.

Jednocześnie należy podkreślić, że zaprezentowane w monografii opracowanie poruszonej problematyki nie może zostać uznane za wyczerpujące, ponieważ stanowi ona wieloaspektowy i interdyscyplinarny obszar badawczy.

Literatura

1. Adamowska-Kałwa A. (2018), *Przemoc w rodzinie. Analiza podstawowych pojęć na podstawie współczesnej literatury*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego”, nr 1, s. 265-276.
2. Ammerman R.T. (1993), *Physical Abuse and Neglect*, [w:] Ollendick T., Hersen M. (red.), *Handbook of Child and Adolescent Assessment*, s. 439-454, Allyn & Bacon, Boston.
3. Aronson E. (1995), *Człowiek istota społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
4. Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A. (2000), *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
5. Badziak J. (2010), *Kryteria przedmiotowe podobieństwa przestępstw*, „Prokuratura i Prawo”, nr 11, s. 26-45.
6. Banach M., Mądry-Kupiec M. (1998), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*, „Edukacja”, nr 3, s. 119-121.
7. Bedyńska S. i in. (2013), *Ewaluacja lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie – doświadczenia dotyczące sposobów pomagania i nasilenia stresu pourazowego (PTSD) z perspektywy osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Raport z badania*, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa.
8. Berent D., Florkowski A., Gałeccki P. (2011), *Przeniesiony zespół Münchhausena*, „Psychiatria Polska”, nr 2, s. 245-254.
9. Bierman K.L. (2004), *Peer Rejection: Developmental Processes and Intervention Strategies*, The Guilford Press, New York – London.
10. Bińczycka J. (1994), *Stereotypy relacji interpersonalnych jako zarzewie przemocy*, „Opieka. Wychowanie. Terapia”, nr 4, s. 5-9.
11. Biuro Prewencji KGP (2020), *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty” w 2020 r.*, www.policja.pl/download/1/358381/Informacja2020.pdf (dostęp: 04.03.2021).
12. BIP ZGM TBS (2020), *Przedmiot działania*, <https://www.zgmtbs.bip.czesochowa.pl/index.php?idg=1&id=75&x=4&y=8> (dostęp: 15.03.2021).
13. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K. (2000), *Kryminologia*, Arche, Gdańsk.
14. Borecka-Biernat D. (2005), *Percepcja postaw rodzicielskich a emocjonalno-obronne strategie radzenia sobie młodzieży w sytuacji trudnej*, [w:] Sołtysiak T. (red.), *Zagrożenia w wychowaniu i socjalizacji młodzieży oraz możliwości ich przewyżnienia*, s. 136-160, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz.
15. Borowska T. (2001), *Mechanizmy przemocy i agresji. Konteksty edukacyjne*, „Edukacja”, nr 3, s. 29-35.
16. Borowski M., *Przemoc w rodzinie*, www.korzan.edu.pl/konferencja/referaty/borowski.pdf (dostęp: 07.01.2021).
17. Bronfenbrenner U. (1989), *Ecological Systems Theory*, [w:] Vasta R. (red.), *Annals of Child Development: Six Theories of Child Development. Revised Formulations and Current Issues*, vol. 6, s. 187-249, JAI Press, Greenwich.
18. Browne K.D., Herbert M. (1999), *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
19. Buss D.M. (2001), *Psychologia ewolucyjna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

20. CBOS (2019), *Przemoc i konflikty w domu*, <https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019> (dostęp: 04.03.2021).
21. Cichła J. (2009), *Wybrane aspekty przemocy. Diagnoza i profilaktyka*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń.
22. *Co warto wiedzieć o procedurze Niebieskie Karty* (2015), <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10944.pdf> (dostęp: 07.01.2021).
23. Coker A.L. i in. (2000), *Physical Health Consequences of Physical and Psychological Intimate Partner Violence*, „Archives of Family Medicine”, nr 9(5), s. 451-457.
24. Deka R. (2018), *Przemoc domowa jako jedno z zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania współczesnej rodziny*, „Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce”, nr 5, s. 73-80.
25. Dojwa K. (2008), *Przemoc wśród nieletnich*, [w:] Szczepanik R., Wawrzyniak J. (red.) *Różne spojrzenia na przemoc*, s. 65-78, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
26. Dutton D.G. (2001), *Przemoc w rodzinie*, Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa.
27. Dymek-Balcerzak K. (red.) (2000), *Patologie zachowań społecznych. Rzeczywistość przełomu wieków XX i XXI*, Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom.
28. Dziadkiewicz M. (2015), *Modele organizacyjne zarządzania gminnym zasobem mieszkaniowym*, [w:] Ulfik A. (red.), *Koncepcje zarządzania zadaniami własnymi realizowanymi przez samorząd terytorialny*, s. 69-91, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach.
29. Dziadkiewicz M., Pabian A. (2017), *Program miękkiej windykacji w zarządzaniu gminnym zasobem mieszkaniowym*, „Przegląd Organizacji”, nr 12 (935), s. 33-39.
30. ETHOS (2020), *European Typology on Homelessness and Housing Exclusion*, www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion (dostęp: 23.03.2021)
31. Filipek A. (2017), *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7114/1/A_Filipek_Wspomaganie_czlowieka_doroslego_w_sytuacji_przemocy_w_rodzinie.pdf (dostęp: 16.03.2021).
32. Frąckowiak R. i in. (2019), *Ustawa o pomocy społecznej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
33. Gordon M. (2000), *Definitional Issues in Violence Against Women: Surveillance and Research from a Violence Research Perspective*, „Violence Against Women”, nr 6, s. 141-183.
34. Griebel Ch. (2007), *Gewalt in der Pflege von Angehörigen, Ursachen und Möglichkeiten der Prävention und Intervention*, Verlag Dr. Müller, Saarbrücken.
35. Gruszczyńska B. (2007), *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawnokryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa.
36. Grygorczuk A., Dzierżanowki K., Kiluk T. (2009), *Mechanizmy psychologiczne występujące w relacji ofiara – sprawca przemocy*, „Psychiatria”, nr 6(2), s. 61-65.
37. Główny Urząd Statystyczny, *Ofiary gwałtu i przemocy domowej*, www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/ofiary-gwaltu-i-przemocy-domowej,1,1.html (dostęp: 16.03.2021).
38. Halicka M., Halicki J. (red.) (2010), *Przemoc wobec ludzi starych. Na przykładzie badań środowiskowych w województwie podlaskim*, Wydawnictwo Temida2, Białystok.
39. Halicka M. i in. (red.) (2017), *Kobiety doświadczające przemocy i ich ochrona. Aspekty prawne i społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
40. Herman J.L. (2000), *Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
41. Hilftelefon (2021), *Evaluation: Hilftelefon ist bedeutende Ergänzung des Hilfesystems*, www.bmfsfj.de (dostęp: 10.03.2021).

42. Hirsch R.D. (2003), *Tabuthema Pflegemängel: Ausmaß, Auswirkungen, Auswege*, <https://www.kritischebioethik.de/cdu-pflegefachgesprach-24-06-03.pdf> (dostęp: 04.03.2021).
43. Hirsch R.D. (2009), *Präventionsstrategien von Aggression und Gewalt in der Pflege*, prezentacja w Bonn, www.hsm-bonn.de (dostęp: 04.03.2021).
44. Holtzworth-Munroe A., Stuart G.L. (1994), *Typologies of Male Batterers: Three Subtypes and the Differences among Them*, „Psychological Bulletin“, nr 116(3), s. 476-497.
45. Hołyst B. (2007), *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa.
46. Howard L.M., Trevillion K., Agnew-Davies R. (2010), *Domestic Violence and Mental Health*, „International Review of Psychiatry“, nr 22(5), s. 525-534.
47. Iwański T. (2016), *Problem zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce i na świecie*, [w:] Krajewska-Kulał E. i in. (red.), *Różne barwy przemocy*, t. 1, s. 45-71, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok.
48. Jabłoński J., Kusek J., Hanuszewicz W., *Przemoc i jej różnorodne formy*, http://trijar.republika.pl/przem_form.html (dostęp: 26.02.2021).
49. James R.K., Gilliland B.E. (2004), *Strategie interwencji kryzysowej*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa.
50. Kabus J. (2014), *Development Strategy of the City of Czestochowa*, [w:] Krawczyk-Sokołowska I., Solar V. (red.), *Territorial Development – in Polish and Slovakian Research Work. Chosen Issues*, s. 121-131, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania PCZ, Częstochowa.
51. Kabus J., Nowakowska-Grunt J. (2016), *Uwarunkowania rozwoju lokalnego na przykładzie powiatu częstochowskiego*, „Turystyka i Rozwój Regionalny”, nr 5, s. 39-47.
52. Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, *Uregulowania prawne dotyczące przemocy w rodzinie na tle wybranych rozwiązań legislacyjnych*, www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/sena_topracowania/68/plik/ot-570.pdf (dostęp: 17.03.2021).
53. Kaufman Kantor G., Jasinski J.L. (1998), *Dynamics and Risk Factors in Partner Violence*, [w:] Jasiński J.L., Williams L.M. (red.), *Partner Violence*, s. 1-56, Sage Publications, London.
54. Kempe C.H. i in. (1962), *The Battered-Child Syndrome*, „Journal of the American Medical Association”, nr 181, s. 17-24.
55. Kmiecik-Baran K. (1998), *Przemoc wobec dzieci – diagnoza i interwencja*, [w:] Papież J., Płukis A. (red.), *Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej*, s. 364-365, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
56. Komorska M., Mazur A., Wiśniewski P. (2016), *Przemoc w rodzinie w percepcji młodzieży szkolnej w gminie Janów Lubelski. Raport z badań*, https://umjanowlubelski.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/przemoc_w_rodzinie_raport_z_badan.pdf (dostęp: 04.03.2021).
57. Konarzewski K. (1993), *Uczeń*, [w:] Konarzewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Szkoła*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
58. Kowalewska-Borys E. (2012), *Problematyka przemocy w rodzinie*, Difin, Warszawa.
59. Kozłowska D. (2015), *Procedura „Niebieskie Karty”. Geneza i rozwój*, „Kwartalnik Policyjny” nr 3, s. 5-10.
60. Krahe B. (2005), *Agresja*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
61. Krajowy Rejestr Sądowy, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/krajowy-rejestr-sadowy (dostęp: 02.03.2021).
62. Kruk E. (2016), *Przemoc w rodzinie a ofiara i zabezpieczenie jej praw w świetle procedury „Niebieskiej Karty” i cywilnego „nakazu opuszczenia lokalu” ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G”, nr 63(1), s. 81-97.
63. Kubacka-Jasiecka D. (2010), *Interwencja kryzysowa. Pomoc w kryzysach psychologicznych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.

64. Kułak-Bejda A., Waszkiewicz N. (2016), *Mechanizmy i skutki przemocy w rodzinie* [w:] Krajewska-Kułak E. i in. (red.), *Różne barwy przemocy*, t. 1, s. 45-71, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok.
65. Kurek A. (2011), *Rodzaje przemocy*, PWSZ, Elbląg. (<http://mediacje-elblag.pl/pliki/092010/rodzaje%20przemocy.pdf> (dostęp: 10.03.2021)).
66. Kurowski P., Broda-Wysocki P. (2017), *Ubóstwo mieszkaniowe: oblicza, trendy, wyzwania*, „Polityka Społeczna”, nr 2, s. 1-8.
67. Lelek-Kratiuk M., Pawłowski L. (2012), *Koszty zdrowotne i społeczne przemocy domowej wobec kobiet*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 12(4), s. 21-45.
68. Lipowska-Teutsch A. (1998), *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa.
69. Lisowska E. (2014), *Przemoc ekonomiczna – geneza, definicje, wyniki badań*, „Niebieska Linia”, nr 3/92, s. 8-13.
70. Malak B., Frączek A. (1986), *Zjawiska i mechanizmy socjalizacji a formowanie agresji instrumentalnej*, [w:] Frączek A. (red.), *Studia nad uwarunkowaniami i regulacją agresji interpersonalnej. Sprawozdania z badań i rozprawy*, s. 99-137, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
71. Mazur J. (2002), *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
72. Mellibruda J. (1993), *Oblicza przemocy*, Remedium, Warszawa.
73. Mellibruda J. (2009), *Przeciwdziałanie przemocy domowej*, Instytut Psychologii i Zdrowia PTP, Warszawa.
74. Miedzik M., Godlewska-Szurkowska J., Rutkowski J. (2014), *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców*, WYG PSDB, Warszawa.
75. Mikrut A. (2005), *Agresja młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną. Uwarunkowania i przejawy*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
76. Młyński J. (2012), *Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników*, „Studia Socialia Cracoviensia”, nr 2, s. 141-156.
77. de Araújo Moraes S.D.T. i in. (2012), *Impact of Domestic and Sexual Violence on Women's Health*, „Journal of Human Growth and Development”, nr 22(2), s. 253-258.
78. „Niebieska Linia” – Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, <http://www.niebieskalinia.pl/edukacja/podstawowe-informacje-o-przemocy/definicje> (dostęp: 24.02.2021).
79. Nogowski J. (2015), *Wykluczenie społeczne w kontekście ubóstwa i bezdomności*, „Civitas et Lex”, nr 1(5), s. 55-64.
80. Nowakowski P.T., *Wokół przeciwdziałania przemocy wewnątrzszkolnej w Polsce*, <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6735/Socjotechniczne05.pdf> (dostęp: 22.03.2021).
81. O'Leary K.D. (1988), *Physical Aggression between Spouses: A Social Learning Theory Perspective*, [w:] Hasselt V.B. i in. (red.), *Handbook of Family Violence*, s. 11-55, Plenum, New York.
82. Olszewska A. (2010), *Prawne aspekty przemocy w rodzinie – wybrane zagadnienia*, „Świat Problemów”, nr 5, s. 12-18.
83. ONZ (2020), *COVID-19 and the Need for Action on Mental Health*, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief-covid_and_mental_health_final.pdf (dostęp: 23.03.2021).
84. OPS Bemowo, *Widzisz? Reaguj!*, <https://opsbemowo.waw.pl/przemoc> (dostęp: 14.03.2021).
85. Osajda K. (2020), *Ustawa o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.

86. Pico-Alfonso M.A. i in. (2006), *The Impact of Physical, Psychological and Sexual Intimate Male Partner Violence on Women's Mental Health: Depressive Symptoms, Posttraumatic Stress Disorder, State Anxiety and Suicide*, „Journal of Women's Health”, nr 15(5), s. 599-611.
87. Płatek M. (2004), *Zakaz karcenia fizycznego dzieci jako formy stosowania środków wychowawczych*, [w:] Krzysztoń D. (red.), *Przemoc w rodzinie. Publiczny problem czy publiczna tajemnica*, s. 95-117, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
88. Pospiszyl I. (1994), *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
89. Pospiszyl I. (1999), *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
90. Potocka M., Dąbrowiecka H. (2005), *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, <https://cpk.org.pl/wp-content/uploads/2020/05/PRZEMOC-W-RODZINIE.-a-wymiar-sprawiedliwo%C5%9Bci.pdf> (dostęp: 16.03.2021).
91. *Procedura „Niebieskie Karty” – podstawowe informacje*, <https://www.parpa.pl/phoca-downloadpap/Przeciwdzialanie/Procedura%20Niebieskie%20karty%20-%20podstawowe%20informacje%20-%20broshura.pdf> (dostęp: 14.03.2021).
92. Program Przeciwdziałania Przemocy i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027, <https://czestochowa.twoje-miasto.pl/art-miasto/program-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie-i165340> (dostęp: 10.03.2021).
93. *Przemoc wobec najbliższych jako przestępstwo* (2010), <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/przemoc-w-rodzinie/255935,Przemoc-wobec-najblizszych-jako-przestepstwo.html> (dostęp: 09.03.2021).
94. Przybek-Czuchrowska I. (2010), *Kobięca trauma w świetle badań struktury rodziny, pochodzenia i rodziny własnej*, „Nowiny Lekarskie”, nr 79(1), s. 32-38.
95. Rode D. (2010), *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
96. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (Dz.U. 2005 nr 43 poz. 418).
97. Rożałowska B. (2018), *Idea partnerstwa w procesie rewitalizacji górniczych osiedli mieszkaniowych – szanse i dylematy*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie”, z. 129, s. 461-473.
98. Krajewska-Kułał E. i in. (red.) (2016), *Różne barwy przemocy*, t. 1, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok.
99. Rudniański J. (1997), *Klasyfikacja, źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny*, [w:] Hołyst B. (red.), *Przemoc w życiu codziennym*, s. 5-12, Cinderella Books, Warszawa.
100. Rzecznik Praw Obywatelskich, *Plan awaryjny – jak szukać pomocy, gdy doświadczamy przemocy domowej w pandemii?*, www.rpo.gov.pl (dostęp: 07.03.2021).
101. Sajkowska M. (2000), *Zjawisko krzywdzenia dzieci w świetle badań empirycznych*, [w:] Bińczycka J. (red.), *Bici biją*, s. 66-77, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
102. Salamon M., Muzioł-Węclawowicz A. (2015), *Mieszkalnictwo w Polsce. Analiza wybranych obszarów polityki mieszkaniowej*, Habitat for Humanity, Warszawa.
103. Sasal H.D. (2001), *Ludzie pomagają ludziom. Niebieskie Karty po dwóch latach*, „Niebieska Linia”, nr 2.
104. Siemaszko A. (1993), *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
105. Sienkiewicz M. (2006), *Źródła dyskryminacji i przemocy wobec kobiet w kulturze europejskiej*, cz.1, „Prawo i Płeć”, nr 1, s. 29-35.
106. Sierpowska I. (2017), *Administracja świadcząca wobec zjawiska przemocy w rodzinie*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie”, z. 11, s. 281-301.

107. Sikorski W. (2001), *Etiologia przemocy w świetle wybranej literatury*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 2, s. 29-33.
108. Spurek S., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
109. Star B. (1980), *Patterns in Family Violence*, „Social Casework”, nr 61(6), s. 339-346.
110. Statystyki policyjne, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzynie/50863,Przemoc-w-rodzynie.html> (dostęp: 02.03.2021).
111. Strelau J. (2005), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
112. Szafranek A. (2016), *Uregulowania prawne dotyczące przemocy w rodzinie na tle wybranych rozwiązań legislacyjnych na świecie i w Polsce*, [w:] Krajewska-Kula E. i in. (red.), *Różne barwy przemocy*, t. 1, s. 133-152, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Białystok.
113. Szalkiewicz A. (2012), *Ocena procedury „Niebieskie Karty” – problematyka administracyjno-prawna*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, vol. 270.
114. Szluz B. (2010), *Świat społeczny bezdomnych kobiet*, Bonus Liber, Warszawa.
115. Sztompka P. (2020), *Słownik socjologiczny*, Znak Horyzont, Warszawa 2020.
116. Tilley D.S., Brackley A. (2005), *Men Who Batter Intimate Partners: A Grounded Theory Study of the Development of Male Violence in Intimate Partner Relationships*, „Issues in Mental Health Nursing”, nr 26(3), s. 281-297.
117. The European Institute for Gender Equality (2017), *Gender Equality Index 2017: Measurement Framework of Violence against Women*, EIGE, Vilnius.
118. Tracz-Dral J. (2009), *Uregulowania prawne dotyczące przemocy w rodzinie na tle wybranych rozwiązań legislacyjnych. Opracowania tematyczne*, Biuro Analiz i Dokumentacji Kancelarii Senatu, Warszawa.
119. Tracz-Dral (2010), *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie na tle wybranych rozwiązań legislacyjnych*, Biuro Analiz i Dokumentacji Kancelarii Senatu, Warszawa.
120. Urban B. (2000), *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
121. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. 2001 nr 71 poz. 733, t.j. Dz.U. 2020 poz. 611).
122. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593, t.j. Dz.U. 2020 poz. 1876).
123. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1493, t.j. Dz.U. 2020 poz. 218).
124. Walker L.E. (1993), *The Battered Woman Syndrome is a Psychological Consequences of Abuse*, [w:] Gelles R.J., Loseke D.R. (red.), *Current Controversies on Family Violence*, Sage, Newbury Park, s. 133-153.
125. Watson M. (2017), *Exploring the Concept of Community in Relation to Early Years Practice*, https://www.abdn.ac.uk/education/documents/journals_documents/Volume_24_2_Research_and_Children_in_the_North/EITN_2017_FEATURE_Watson.pdf (dostęp: 26.02.2021).
126. WHO (2014), *Global Status Report on Violence Prevention*, World Health Organization, Geneva, https://www.researchgate.net/publication/269405646_Global_status_report_on_violence_prevention_2014/link/548ab6300cf2d1800d7ac18f/download (dostęp: 17.03.2021).
127. Wolińska J.M. (2000), *Agresywność młodzieży. Problem indywidualny i społeczny*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
128. Wrocławska Kampania Przeciwdziałania Przemocy, *Polskie prawo wobec przemocy*, www.kampaniaprzemoc.pl/2007/024.php (dostęp: 17.03.2021).
129. Wrona G. (2021), *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.

130. [www://rownosc.info/media/uploads/ewaluacja_lokalnego_systemu_przeciwdzialania_przemocy_w_rodzynie_2013.pdf](http://rownosc.info/media/uploads/ewaluacja_lokalnego_systemu_przeciwdzialania_przemocy_w_rodzynie_2013.pdf) (05.08.2020).
131. Wydział Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Częstochowie – dane udostępnione przez asp. Daniela Zycha.
132. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 13 maja 2014 r. (sygn. I ACa 1470/13).
133. Piechocki Z. (2012), *Zespół Interdyscyplinarny i Grupy Robocze*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2012.
134. Zajączkowski K. (2001), *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Adam Marszałek, Toruń.
135. Załącznik nr 2 do Zasad zlecenia i rozliczania z realizacji zadań powierzonych do wykonania spółce Zakład Gospodarki Mieszkaniowej „TBS” sp. z o. o. Szczegółowy Wykaz Czynności Zarządzania (2012), www.bip.czestochowa.pl/zarządzenie/1143479/zarządzenie-nr-1260-12 (dostęp: 15.03.2021).
136. Zaniewska H. (2006), *Polityka mieszkaniowa wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, „Polityka Społeczna”, nr 11/12, s. 33-35.
137. Zarządzenie nr 1260/12 (2012), www.bip.czestochowa.pl/zarządzenie/1143479/zarządzenie-nr-1260-12 (dostęp: 04.03.2021).
138. Zarządzenie nr 2008.2017, <https://bip.czestochowa.pl/zarządzenie/1155666/zarządzenie-nr-2008-2017> (dostęp: 04.03.2021).
139. Zoll A. (red.) (2008), *Kodeks karny. Część szczególna*, Wolters Kluwer, Warszawa.

Spis tabel

Tabela 1. Pojęcie przemocy, agresji i konfliktu	10
Tabela 2. Charakter przemocy	15
Tabela 3. Rodzaje i formy przemocy	16
Tabela 4. Skutki przemocy	18
Tabela 5. Aktywności i egzystencjalne doświadczenia życia a formy przemocy w rodzinie	34
Tabela 6. Rodzaje i formy przemocy w rodzinie	40
Tabela 7. Fazy cyklu przemocy	43
Tabela 8. Liczba działań podjętych przez Policję w procedurze „Niebieskiej Karty” w latach 2017-2020	47
Tabela 9. Liczba interwencji w związku z przemocą w latach 2017-2020	52
Tabela 10. Grupa Robocza a Zespół Interdyscyplinarny – podstawowe różnice	57
Tabela 11. Kierunki i rodzaje działań realizowanych w ramach Programu Przeciwdziałania Przemocy w Mieście Częstochowa	58
Tabela 12. Osoby rozpoczynające procedurę „Niebieskiej Karty”	61
Tabela 13. Charakterystyka osób biorących udział w badaniu	66
Tabela 14. Charakterystyka osób biorących udział w badaniu	78
Tabela 15. Sposoby definiowania ubóstwa mieszkaniowego	86

Spis rysunków

Rysunek 1. Pola badawcze przemocy	12
Rysunek 2. Wielopoziomowość zjawiska przemocy	13
Rysunek 3. Kryteria definiujące przemoc	14
Rysunek 4. Skutki zdrowotne przemocy	19
Rysunek 5. Zaburzenia psychiczne	20
Rysunek 6. Przemoc a zdrowie psychiczne ofiar w %	20
Rysunek 7. Uczestnicy aktu przemocy – Trójkąt przemocy	35
Rysunek 8. Osoby stosujące przemoc w rodzinie	36
Rysunek 9. Sprawcy przemocy w rodzinie	37
Rysunek 10. Sprawcy przemocy rodzinnej w podziale na skalę występowania	37
Rysunek 11. Ofiary przemocy domowej w 2019 r.	38
Rysunek 12. Fazy cyklu przemocy w rodzinie	42
Rysunek 13. Liczba interwencji w związku z przemocą w mieście Częstochowa w okresie 2017- luty 2021	51
Rysunek 14. Liczba interwencji gdzie świadkami były małoletnie dzieci w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	52

Rysunek 15. Liczba osób zatrzymanych stosujących przemoc w rodzinie w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	53
Rysunek 16. Liczba osób stosujących przemoc będących pod wpływem alkoholu w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	53
Rysunek 17. Liczba kobiet, mężczyzn i dzieci dotkniętych przemocą w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	54
Rysunek 18. Skład Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy	55
Rysunek 19. Cel główny i cele szczegółowe Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Mieście Częstochowa na lata 2021-2027	59
Rysunek 20. Procedura „Niebieskiej Karty”	62
Rysunek 21. Liczba „Niebieskich Kart” w mieście Częstochowa w latach 2017-2020	63
Rysunek 22. Procedura badawcza	65
Rysunek 23. Procentowe zestawienie wieku badanych	67
Rysunek 24. Procentowe zestawienie poziomu wykształcenia badanych	67
Rysunek 25. Procentowe zestawienie liczby osób w rodzinie badanych	68
Rysunek 26. Procentowe zestawienie statusu społeczno-zawodowego badanych	68
Rysunek 27. Pojęcie przemocy w opinii badanych	69
Rysunek 28. Przyczyny stosowania przemocy w opinii badanych	70
Rysunek 29. Sprawca a ofiara przemocy w opinii badanych	71
Rysunek 30. Środowisko przemocy w opinii badanych	72
Rysunek 31. Zachowanie ofiary przemocy w opinii badanych	73
Rysunek 32. Formy pomocy ofiarom w opinii badanych	74
Rysunek 33. Poszerzanie wiedzy w zakresie pomocy ofiarom przemocy	75
Rysunek 34. Usprawnienie działań mające na celu przeciwstawianie się przemocy w mieście Częstochowa w opinii badanych	76
Rysunek 35. Pomoc wobec ofiar przemocy w mieście Częstochowa w opinii badanych	77
Rysunek 36. Procentowe zestawienie wieku badanych	79
Rysunek 37. Procentowe zestawienie poziomu wykształcenia badanych	79
Rysunek 38. Spotkanie się z przypadkami występowania przemocy	80
Rysunek 39. Działania ze strony pracowników ZGM TBS wobec przemocy	81
Rysunek 40. Przemoc w rodzinie to sprawa prywatna – postawa pracowników ZGM TBS	81
Rysunek 41. Oferta pomocy w mieście Częstochowa – opinia pracowników	82
Rysunek 42. Możliwości działań antyprzemocowych ZGM TBS – opinia pracowników	83
Rysunek 43. Potrzeba podniesienia świadomości i kompetencji w zakresie pomocy ofiarom przemocy – opinia pracowników	83
Rysunek 44. Związek ubóstwa mieszkaniowego z wykluczeniami społecznymi	87
Rysunek 45. Możliwe płaszczyzny powzięcia informacji o przemocy w rodzinie przez pracowników zarządcy mieszkaniowego na przykładzie ZGM TBS S. z o.o.	90

Załącznik

Zarządzenie wewnętrzne nr 2/2021 Prezesa Zarządu – Dyrektora Naczelnego Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej „TBS” Sp. z o.o. w Częstochowie z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie wprowadzenia procedury dotyczącej interwencji pracowników Spółki w przypadku zaobserwowania zachowań związanych z przemocą na terenie zasobów mieszkaniowych zarządzanych przez Spółkę

Na podstawie § 21 ust. 1 i 9 Aktu przekształcenia zakładu budżetowego w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością w zw. z § 12 ust. 1 Regulaminu Pracy Zarządu Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Sp. z o.o. w zw. z § 8 pkt 1 Regulaminu Organizacyjnego Zarządu Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Sp. z o.o., zarządza się, co następuje:

§ 1.

1. Mając na uwadze zakres kompetencji, jaki spoczywa na Zakładzie Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Sp. z o.o. jako zarządcy nieruchomości, jak również mając na względzie misję Spółki i nowoczesne postrzeganie zakresu czynności w ramach zarządzania nieruchomościami, a w konsekwencji dla zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańców zasobu nieruchomości będących w zarządzie Spółki lub stanowiących jej własność, wprowadza się procedurę dotyczącą interwencji pracowników Spółki w przypadku zaobserwowania zachowań związanych z przemocą na terenie zasobów mieszkaniowych zarządzanych przez Spółkę (dalej: Procedura).
2. Procedura stanowi załącznik nr 1 do niniejszego zarządzenia.

§ 2.

1. Procedurę zobowiązane są stosować osoby wykonujące działania na rzecz na podstawie umów o pracę, umów cywilnoprawnych, a także w ramach innych stosunków prawnych lub faktycznych.
2. Zobowiązuje się Referat Kadr do poinformowania osób, o których mowa w pkt. 1, o obowiązku zapoznania się z treścią i stosowania procedury. Fakt zapoznania się z treścią Procedury, jak również zobowiązanie się do jej stosowania, osoby te potwierdzą poprzez złożenie właściwego pisemnego oświadczenia. Podpisane oświadczenia załączone zostaną do właściwych akt osobowych.
3. Obowiązek określony w pkt. 2 stosuje się odpowiednio do osób, które rozpoczną wykonywanie czynności na rzecz Spółki po dacie wejścia w życie niniejszego zarządzenia.

§ 3.

1. Wykonanie zarządzenia powierza się Kierownikom poszczególnych komórek organizacyjnym Spółki oraz osobom zatrudnionym na samodzielnych stanowiskach pracy.
2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Procedura dotycząca interwencji pracowników Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie w przypadku zaobserwowania zachowań związanych z przemocą na terenie zasobów mieszkaniowych zarządzanych przez Spółkę

Sporządził Bogdan Rajek

1. Cel procedury

Celem niniejszej procedury jest:

- zapewnienie, że sytuacje przemocy w rodzinie na terenie zasobów mieszkaniowych ZGM TBS nie pozostaną bez rozpoznania i reakcji;
- zapewnienie, że pracownicy Spółki będą w adekwatny i bezpieczny sposób reagować na agresywne zachowania osób, z którymi kontaktują się w ramach wykonywania obowiązków służbowych;
- zapewnienie, że pracownicy Spółki będą rozpoznawać i stosować proporcjonalne działania w przypadku powzięcia wiadomości o ryzyku wystąpienia zdarzeń związanych z przemocą wobec osób, niszczenia mienia, a także czynów skierowanych na osobę sprawcy;
- ustalenie metod podnoszenia kompetencji pracowników ZGM TBS w zakresie rozpoznawania zjawiska przemocy, metod przeciwdziałania i profilaktyki przemocy;
- stworzenie ram prowadzenia przez ZGM TBS działań profilaktycznych, służących zwiększeniu wiedzy mieszkańców – zasobu zarządzanego przez Spółkę – na temat zjawiska przemocy oraz metod przeciwdziałania temu zjawisku;
- stworzenie ram współpracy z innymi jednostkami gminy, przedstawicielami instytucji naukowych oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie przeciwdziałania zjawisku przemocy oraz zapobiegania jej następstwom.

2. Zakres obowiązywania

Niniejsza procedura ma zastosowanie we wszystkich komórkach organizacyjnych ZGM TBS w Częstochowie oraz dotyczy terenów zasobów mieszkaniowych zarządzanych przez Spółkę. Procedura znajduje zastosowanie w ramach współpracy ZGM TBS z partnerami instytucjonalnymi i społecznymi, w ramach działań mających na celu profilaktykę zjawiska przemocy oraz zapobiegania jej następstwom.

3. Terminologia

Spółka – Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Częstochowie Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (ZGM TBS).

Koordynator – osoba godna zaufania, powołana przez Prezesa Zarządu – Dyrektora Naczelnego ZGM TBS w celu oceny rzeczywistych zagrożeń związanych z przemocą oraz moderowania działań z zakresu profilaktyki przemocy prowadzonych przez Spółkę.

Przemoc w rodzinie – jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (w rozumieniu art. 115 § 11 *Kodeksu karnego*), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą (zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Dz.U.2020.218 t.j. z dnia 2020.02.11).

Rodzaje przemocy⁵

Fizyczna – naruszanie nietykalności fizycznej. Przemoc fizyczna jest intencjonalnym zachowaniem, powodującym uszkodzenie ciała lub niosącym takie ryzyko, np.: popychanie, szarpanie, ciągnięcie, szturchanie, klepanie, klapsy, ciągnięcie za uszy, włosy, szczypanie, kopanie, bicie ręką, pięścią, uderzenie w twarz – tzw. „policzek”, przypalanie papierosem, duszenie, krępowanie ruchów itp.;

Psychiczna – naruszenie godności osobistej. Przemoc psychiczna zawiera przymus i groźby, np.: obrażanie, wyzywanie, osądzanie, ocenianie, krytykowanie, straszenie, szantażowanie, grożenie, nieliczenie się z uczuciami, krzyczenie, oskarżanie, obwinianie, oczernianie, krzywdzenie zwierząt, czytanie osobistej korespondencji, ujawnianie tajemnic, sekretów, wyśmiewanie, lekceważenie itp.

Przemoc psychiczna jest najczęstszą formą przemocy i jest trudna do udowodnienia.

Seksualna – naruszenie intymności. Przemoc seksualna polega na zmuszaniu osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowaniu aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania jej o zgodę lub gdy na skutek zaistniałych warunków obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły lub emocjonalnym szantażu, np.: wymuszanie pożycia, obmacywanie, gwałt, zmuszanie do niechcianych praktyk seksualnych, nieliczenie się z życzeniami partnerki/partnera, komentowanie szczegółów anatomicznych, ocenianie sprawności seksualnej, wyglądu itp.

Ekonomiczna – naruszenie własności. Przemoc ekonomiczna wiąże się celowym niszczeniem czyjejś własności, pozbawianiem środków lub stwarzaniem warunków, w których nie są zaspokajane niezbędne dla przeżycia potrzeby, np.: niszczenie rzeczy, włamanie do zamkniętego osobistego pomieszczenia, kradzież, używanie rzeczy bez pozwolenia, zabieranie pieniędzy, przeglądanie dokumentów, korespondencji, dysponowanie czyjąś własnością, zaciąganie pożyczek „na wspólne konto”,

⁵ na podstawie <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/8-rodzaj-przemocy>.

sprzedawanie osobistych lub wspólnych rzeczy bez uzgodnienia, zmuszanie do spłacania długów itp.

Zaniechanie – naruszenie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich. Jest formą przemocy ekonomicznej i oznacza, np.: niedawanie środków na utrzymanie, pozbawianie jedzenia, ubrania, schronienia, brak pomocy w chorobie, nieudzielenie pomocy, uniemożliwianie dostępu do miejsc zaspokojenia podstawowych potrzeb: mieszkania, kuchni, łazienki, łóżka itp.

Popelnienie ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie to m.in.: znęcanie się, zabójstwa, spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, pozbawienie wolności, zgwałcenie zbiorowe, pedofilskie, kazirodce albo ze szczególnym okrucieństwem, wykorzystanie seksualne, obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15 r.ż.

Zachowania autoagresywne (autodestrukcyjne) – zachowania podejmowane dobrowolnie i intencjonalnie, które stwarzają zagrożenie dla zdrowia lub życia jednostki, w szczególności świadczące o ryzyku podjęcia próby samobójczej.

Dyrektor – Prezes Zarządu – Dyrektor Naczelny ZGM TBS

Kierownicy – Kierownicy Oddziałów Eksploatacji oraz kierownicy Działów Zarządu Spółki

MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie

Pracownicy Spółki – wszyscy pracownicy zatrudnieni w Spółce

Powzięcie informacji o przemocy:

- pracownik Spółki sam był świadkiem przemocy (w trakcie wykonywania czynności służbowych, pracownik osobiście widział działania związane z przemocą w rodzinie);
- pracownik Spółki otrzymał informację od osób trzecich (w trakcie wykonywania czynności służbowych, pracownik został poinformowany o przemocy w rodzinie np. przez sąsiadów, rodzinę pokrzywdzonego, inne osoby);
- pracownik Spółki przyjął informację od osoby pokrzywdzonej (w trakcie wykonywania czynności służbowych, pracownik otrzymał informację od osoby pokrzywdzonej, dot. przemocy w rodzinie);
- pracownik Spółki osobiście doświadczył przemocy (w trakcie wykonywania czynności służbowych, był przedmiotem agresji ze strony mieszkańca lub mieszkańców zasobów mieszkaniowych Spółki);
- pracownik Spółki był świadkiem werbalizowania myśli samobójczych lub dokonywania aktów autoagresji przez mieszkańca zasobów.

4. Kompetencje

Koordynator jest odpowiedzialny za nadzór i realizację niniejszej procedury wśród pracowników. Koordynator ocenia realne zagrożenie w związku z informacją przekazaną przez pracowników Spółki, dotyczącą przemocy. Koordynator stale

współpracuje z Policją oraz MOPS-em w celu rozwiązania problemów związanych z przemocą. W sytuacjach trudnych (kryzysowych) związanych z przemocą Koordynator pomaga osobom pokrzywdzonym w uzyskaniu kontaktu z odpowiednim pracownikiem MOPS-u, psychologiem z Centrum Interwencji Kryzysowej lub prawnikiem. Koordynator inicjuje i moderuje działania Spółki w zakresie rozpoznawania zjawiska przemocy, metod przeciwdziałania i profilaktyki przemocy.

Pracownicy Spółki mają nie tylko prawo, ale również obowiązek, wynikający z przepisów prawa m.in. z artykułu 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2020.218 t.j. z dnia 2020.02.11), mówiący, że osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadomić o tym Policję lub prokuratora.

Każda osoba będąca świadkiem przemocy w rodzinie powinna zawiadomić o tym Policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Kierownicy współpracują z **Koordynatorem** w celu pomocy osobie pokrzywdzonej w zakresie swoich kompetencji.

Dyrektor podejmuje ostateczną decyzję co do formy pomocy osobom pokrzywdzonym.

5. Opis postępowania

- 5.1.** Pracownik Spółki w przypadku powzięcia informacji o przemocy niezwłocznie przekazuje taką informację Koordynatorowi.
- 5.2.** Koordynator po rozpatrzeniu sprawy zawiadania wyznacza osobę w Policji i MOPS-ie o fakcie przemocy.
- 5.3.** Koordynator inicjuje spotkanie z odpowiednimi przedstawicielami Policji i MOPS-u lub w razie konieczności z innymi przedstawicielami służb (Urzędu Miasta Częstochowy, innych instytucji) w celu omówienia problemu związanego z przemocą.

Na spotkaniu zostają omówione: klasyfikacja zgłoszonego lub zauważonego zdarzenia oraz działania dotyczące diagnozy przemocy w środowisku, podejmowane przez odpowiednie instytucje w ramach swoich kompetencji.

- 5.4.** Po zdiagnozowaniu problemu Koordynator ponownie ustala spotkanie z instytucjami, wymienionymi w pkt 5.3 w celu omówienia ustaleń oraz podjęcia wielokierunkowych form pomocy. Na spotkaniu ustala się wytyczne i zadania dla poszczególnych instytucji, które realizują je w oparciu o swoje procedury.

Wyznaczony podczas spotkania przedstawiciel służb lub instytucji powiadamia osobę pokrzywdzoną o kompleksowych formach pomocy.

5.5. Działania Koordynatora w Spółce:

- Koordynator, po potwierdzeniu informacji o przemocy w rodzinie, wszczyna procedurę w Spółce w celu pomocy osobie pokrzywdzonej.

- Koordynator wraz z właściwymi Kierownikami Spółki rozpatruje sytuację mieszkaniową rodziny, w której zidentyfikowano przemoc.
 - Koordynator po ustaleniu możliwości pomocy przedstawia propozycję Dyrektorowi dot. m. in.:
 - ewentualnego udzielenia wsparcia socjalnego, w postaci najmu mieszkania dla ofiar przemocy,
 - ewentualnej pomocy w rozłożeniu na raty zadłużenia w czynszu,
 - pomocy w eksmisji sprawców przemocy,
 - innej formy pomocy.
- 5.6.** Dyrektor podejmuje decyzje co do ww. form pomocy rodzinie dotkniętej przemocą.
- 5.7.** Koordynator przedstawia stanowisko Spółki na spotkaniu, o którym mowa w pkt 5.4.
- 5.8.** W przypadku gdy pracownik Spółki jest świadkiem bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia:
- a) niezwłocznie powiadamia Policję na numer alarmowy 997 lub 112,
 - b) przekazuje informację o tym fakcie swojemu przełożonemu oraz Koordynatorowi,
 - c) Koordynator, po potwierdzeniu przez odpowiednie służby przemocy, postępuje zgodnie z procedurą opisaną powyżej.

6. Profilaktyka przemocy

Koordynator w uzgodnieniu z Dyrektorem planuje i realizuje działania ZGM TBS mające na celu:

- a) zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia niepożądanych zjawisk związanych z przemocą wśród mieszkańców zasobu zarządzanego przez Spółkę,
- b) zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia zachowań agresywnych wobec pracowników spółki, a także zachowań skierowanych przeciwko mieniu i bezpieczeństwu infrastruktury zarządzanej przez Spółkę,
- c) zmniejszanie prawdopodobieństwa zachowań autoagresywnych wśród mieszkańców zasobu zarządzanego przez Spółkę.

Działania te w szczególności dotyczą:

- organizacji (wraz z przedstawicielami Policji i specjalistami z MOPS-u) cykli edukacyjno-profilaktycznych dla mieszkańców dotkniętych lub zagrożonych przemocą, mających na celu propagowanie wiedzy na temat zjawiska przemocy oraz metod udzielania wsparcia;
- inicjowania wraz z MOPS-em i Policją działań informacyjno-promocyjnych skierowanych na aktywizację społeczności zasobów komunalnych, które to podnoszą poziom świadomości społecznej i wiedzę o zachowaniach, reakcjach i działaniach, będących przejawami przemocy w rodzinie;
- rozpropagowania broszur i plakatów na terenie zasobów mieszkaniowych Spółki, dotyczących przeciwdziałania zjawisku przemocy;
- poszukiwania wraz z współpracującymi instytucjami, przedstawicielami instytucji naukowych oraz organizacjami pozarządowymi, innowacyjnych sposobów profilaktyki zjawiska przemocy oraz zapobiegania jej następstwom.

7. Koordynator prowadzi dokumentację w Spółce związaną z odbytymi spotkaniami oraz akcjami edukacyjno-informacyjnymi

8. Przydatne informacje⁶

Policja – tel. 997 lub 112

Sekcja Pomocy Specjalistycznej dla Rodzin Zagrożonych Przemocą **Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie**, ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 2, pok. nr 2 (parter), 42-217 Częstochowa. Sekcja Pomocy Specjalistycznej dla Rodzin Zagrożonych Przemocą w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie zapewnia fachową pomoc świadczoną przez certyfikowanych specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Specjaliści ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie – 34 372 42 02

Pracownicy socjalni pracujący z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie – 34 372 42 49

Zespół interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie Miasta Częstochowy – 34 372 42 10

Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, ul. Nowowiejskiego 24, tel. 34 324 34 43

Częstochowskie Centrum Interwencji Kryzysowej, ul. Rejtana 7B, tel. 34 366 31 21,
Ośrodek Pomocy Osobom z Problemami Alkoholowymi, ul. Sikorskiego 78/80, tel. 34 361 38 82

Ośrodek Pomocy Pokrzywdzonym Przepęstwem „ETOH”, al. Pokoju 12, tel. 730 876 600.

O problemie można porozmawiać zachowując anonimowość pod numerami:

- **Niebieska Linia** – 22 668 70 00
- **Częstochowski Telefon „Niebieskiej Linii”** – 800 163 102

W przypadku osób niepełnoletnich pomoc można uzyskać korzystając z:

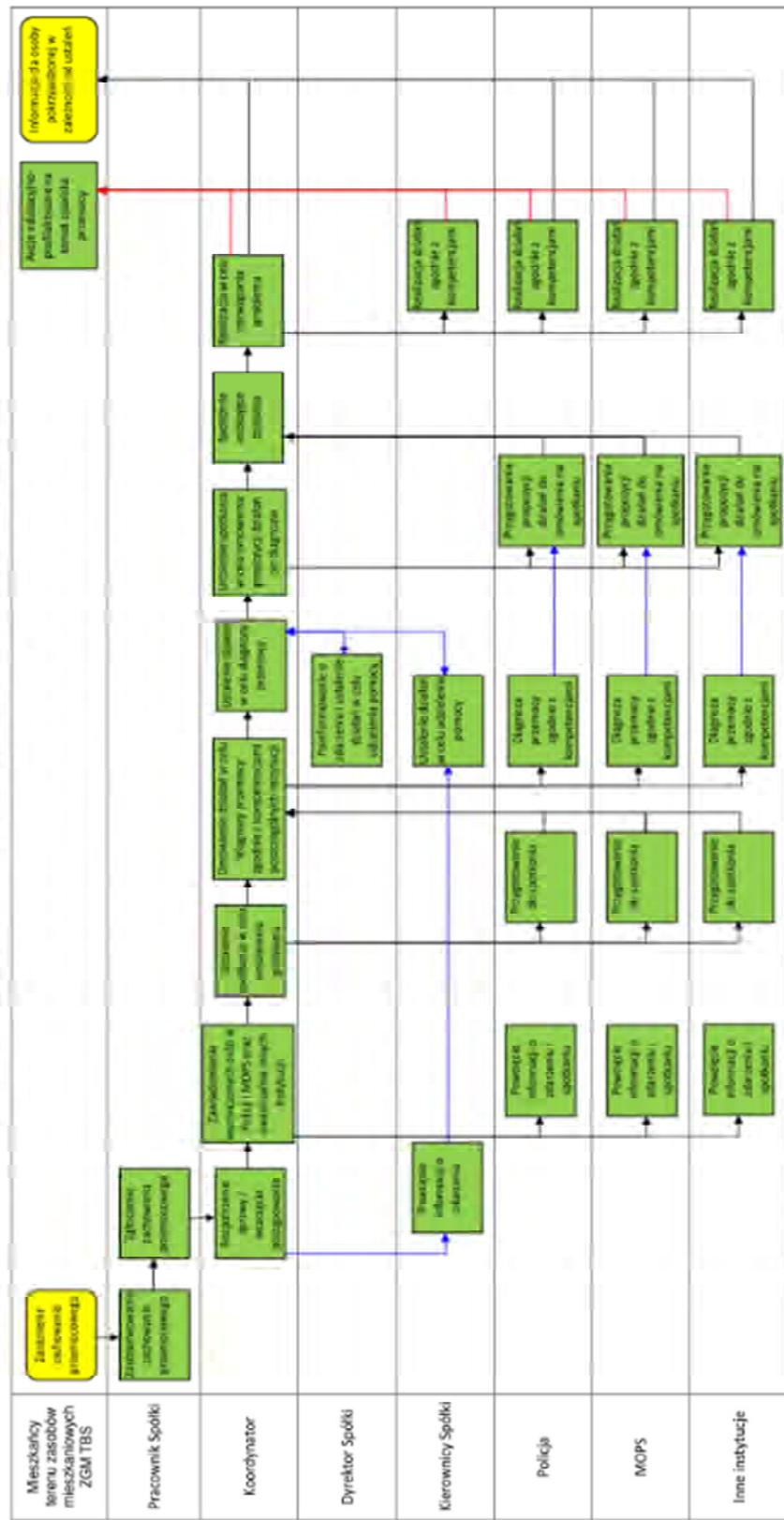
- bezpłatnego **Telefonu Zaufania dla Dzieci i Młodzieży** – 116 111,
- kontaktu z **Rzecznikiem Praw Dziecka** 800 12 12 12

9. Dokumenty związane

Schemat działania dotyczący przeciwdziałania przemocy.

⁶ Na podstawie <http://mops.czestochowa.pl/mops2/formy-pomocy/przeciwdzialanie-przemocy/>

SCHEMAT DZIAŁANIA DOTYCZĄCY PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W ZASOBACH ZGM TBS.



Summary

Domestic violence is a phenomenon whose scale is difficult to determine. This is because a large number of cases are not reported by victims. The phenomenon of violence is a complex process that cannot be satisfactorily explained by referring to factors of one kind, e.g. genetic determinants of aggression, or by associating it only with the methods of upbringing in the family. In order to understand the source of violence, one should first of all analyse the circumstances of the victim, including their subjective interpretations, resources, previous experiences of help and their current life situation.

The participants of violence in the family space are as follows: victims: children, older family members, women and, less frequently, men; perpetrators: usually men, women, less often the elderly and children; witnesses: family members, visitors, doctors, lawyers, officials, social workers, etc. In domestic violence, it is the victims who experience the greatest humiliation, fear, suffering, helplessness, depression and despair. Acts of aggression mainly concern physically weaker individuals, i.e. most frequently women, children and elderly people. Violence is a very alarming phenomenon to the contemporary family, as its scale is increasing and concerns mostly children and women. Acts of violence occur constantly. All organisations, both at the local government, national and global level, should make efforts to counteract this phenomenon. For this reason, the area of counteracting domestic violence is more and more often discussed, and the knowledge is broadened by conducting systematic scientific research and project implementation. There is no single coherent theoretical concept explaining the emergence of violence between relatives in the family, it is difficult to see from the outside, and even more so to describe, the consequences of a person experiencing domestic violence. The four walls and the obligation to remain silent, whether spoken by the perpetrator or not – most often hide the effects of abuse for a long time. Therefore, searching for effective forms of counteracting domestic violence and helping its victims is an extremely important activity at every level of human activity. In Poland, more and more professionals and volunteers, non-governmental organisations and specialised institutions are involved in the fight against family violence, however, there are still no uniform solutions. Thanks to the expansion of social programmes, media campaigns and the growing interest of the scientific world, there has been an increase in the knowledge of domestic violence. The consequence of this is a better understanding of the phenomenon of violence and the differentiation of its specific types, e.g. against a child, defined by the maltreatment syndrome, violence against the elderly or the disabled, school and partner violence, as well as other forms related to, among others, aggression or self-mutilation.

The issues discussed in this monograph allowed not only to analyse the problem of family violence, but also to identify the key causes leading to its formation in the environment of the closest people and the methods and forms of its prevention.

On the basis of the presented considerations, both theoretical and empirical, the areas of counteracting violence in the city of Czestochowa that require development and modification, and above all, the possibilities of the municipal administrator of communal housing to engage in violence prevention, were determined.

The conducted research shows that the areas of contact of the administrator with the residents allow to confirm the claims that such an entity has special possibilities to take actions aimed at limiting the phenomenon of violence, as if in addition to the basic activity performed. The conducted research, based on theoretical and empirical analysis, emphasizes in particular the importance of qualified staff, appropriate assignment of responsibilities, but also the need to implement an internal procedure at ZGM TBS in Czestochowa, aimed at appropriate shaping of the behaviour of employees facing the phenomenon of violence.